

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

MIA HEMMING

**Päivittäisen kirjaamisen oikeudellinen
perusta kunnallisessa kotipalvelussa**

vuodesta 1966 vuoteen 2021

VANHUSTYÖ

2021

Tekijä(t) Hemming, Mia	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Marraskuu 2021
	Sivumäärä 89	Julkaisun kieli Suomi
Julkaisun nimi Päivittäisen kirjaamisen oikeudellinen perusta kunnallisessa kotipalvelussa vuodesta 1966 vuoteen 2021		
Tutkinto-ohjelma Vanhustyö		
<p data-bbox="295 678 1428 1048">Tiivistelmä Opinnäytetyössä tutkittiin päivittäisen kirjaamisen oikeudellista perustaa iäkkäiden henkilöiden kunnallisessa kotipalvelussa vuodesta 1966 vuoteen 2021. Lailla ja muilla oikeuslähteillä alettiin määrittää iäkkäiden henkilöiden kunnallisessa kotipalvelussa tapahtuvaa päivittäistä kirjaamista vuonna 1966. Työssä selvitettiin, millä oikeuslähteillä päivittäistä kirjaamista on säädetty ja ohjattu ja minkälaisin säädöksin ja ohjein. Työllä haluttiin tuoda tietoa kotipalvelun / kotihoidon toimijoille heidän työnsä tueksi ja osaamisensa vahvistamiseksi. Työllä pyrittiin tarjoamaan oleellista perustietoa kirjaamisen oikeudellisesta perustasta sekä sen kehityksestä, mikä syventää niin ymmärrystä kirjaamisen merkityksestä kuin alaa koskevan lainsäädännön tuntemista.</p> <p data-bbox="295 1081 1428 1193">Kyseessä oli laadullinen tutkimus. Dokumenttianalyysin avulla aineistoa tarkasteltiin järjestelmällisesti ja tutkittavasta ilmiöstä luotiin perusteellinen kuvaus. Työssä käytettiin hermeneuttista tulkintaa, jossa tutkitaan normin ja asiointilan välistä suhdetta.</p> <p data-bbox="295 1227 1428 1637">Työn tulokset osoittivat kirjaamisen olevan vahvasti kytköksissä oikeusvaltion ja hallinnon lainalaisuuden periaatteisiin. Vahvasti velvoittavilla oikeuslähteillä on säädelty niin kirjaamisen toteuttamista kuin kirjaamisen sisältöäkin, tosin ensiksi mainitun oikeusperustassa on ollut vaihtelevuutta mitä tulee ylemmän ja alemman tason normilähteisiin. Kirjaamisen oikeudellisessa perustassa merkittävässä osassa ovat olleet myös sallitut oikeuslähteet, kuten esimerkiksi vakiintuneen tavan mukaiset käytännöt. Työn tulokset myös osoittivat kirjaamisen oikeudellisen perustan vahvistavan hyvinvointivaltiota todentamalla asiakkaiden oikeusturvaa sekä hyvän hallinnon periaatteita. Nähtäväksi jää, liittyykö 2020-luvulla korostunut tiedonhallinta hyvinvointivaltion todentamiseen, mutta ainakin pyrkimys tiedonhallintaan on vahvasti velvoittavilla oikeuslähteillä jo vaikuttanut päivittäiseen kirjaamiseen kunnallisessa kotipalvelussa.</p> <p data-bbox="295 1671 1428 1854">Opinnäytetyössä kartoitettiin yhdestä näkökulmasta kirjaamiseen vaikuttaneita muutoksia, mikä mahdollistaa ei vain tutkitun asian ymmärtämisen paremmin vaan myös sen sidonnaisuuden näkyväksi tekemisen niin hallinnon lainalaisuuteen kuin oikeus- ja hyvinvointivaltioon. Opinnäytetyö kannustaa pitämään kirjaamista yhtenä keskeisenä oikeusvaltioperiaatteen toteuttamisena käytännön työn arjessa.</p>		
Asiasanat Kirjaaminen, kotipalvelut, julkiset palvelut, oikeuslähteet		

Author(s) Hemming, Mia	Type of Publication Bachelor's thesis	Date November 2021
	Number of pages 89	Language of publication: Finnish
Title of publication Legal basis for daily journal entries in communal home care services from 1966 to 2021		
Degree programme Elderly care		
Abstract <p>This study focuses on the legal basis for journal entries in municipal home care services from 1966 to 2021. Laws and other legal instruments came into force in 1966. They cover daily journal entries that are registered when delivering municipal home care services for the elderly. The focus was to find out which legal instruments and what kind of instructions have been used and codified. The aim was to offer this information to different professionals in home care services to support them and enhance their competencies. The results seek to offer essentials of the legal basis for the entries, and an overview on legal development which will deepen the understanding of daily entries and broaden knowledge base.</p> <p>This is a qualitative study. Documentation analysis was used when analyzing systematically the topic. The subject was thoroughly described with hermeneutic interpretations to clarify the relationship between a norm and the current situation.</p> <p>The results show a strong link between the entries, rule of law principle and conformity of administration to law. Strong mandatory legal texts define the entry practices and their content. However, the legislation on entry practices varied in relation to the level of the law (higher/lower). Legal sources, such as established practices, are an important part of the legal basis. The study results show that the legal basis for the entries strengthen the welfare state because it improves clients' legal protection and guarantees principles of good administration. The future will show whether data management is linked to welfare state, but at least objective mandatory rules on data management have already by now had a great impact on daily journal entries in municipal home care services.</p> <p>The study focused on mapping the changes in entry practices. This helped to understand the subject matter better, but also showed how closely it is related to conformity of administration to law, rule of law and welfare state. As a conclusion, the study encourages to consider daily journal entries as one of the most important part manifestation of rule of law in everyday practices.</p>		
Key words: Daily journal entries, home care services, public services, legal sources		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
1.1 Tutkimuksen tavoitteet	8
1.2 Tutkimuksen kulku	9
2 TIETOPERUSTA	10
2.1 Teoria.....	10
2.2 Aikaisempi tieto ja tutkimukset.....	11
2.2.1 Oppaat	11
2.2.2 Väitöskirjat.....	14
2.3 Keskeiset käsitteet	16
2.3.1 Oikeudellinen perusta	16
2.3.2 Viranomaiset	16
2.3.3 Iäkkäiden henkilöiden kunnallinen kotipalvelu ja päivittäinen kirjaaminen	18
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUKSEN HYÖTY.....	19
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	20
4.1 Aineisto	20
4.2 Menetelmä	22
4.3 Aineiston analysointi	25
5 TULOKSET	26
5.1 60- ja 70-luku: Työpäiväkirja perustuu asetukseen kunnallisesta kodinhoitoavusta.....	26
5.1.1 Kodinhoitotoiminnan ohjesäännössä oltava määräys työpäiväkirjasta....	27
5.1.2 Työselostus	28
5.1.3 Uudistettu raportti kodinhoitoavusta.....	29
5.1.4 Yhteenveto	32
5.2 80-luku: Työpäiväkirjan lakiperustaisuus kumoutui.....	33
5.2.1 Työtuntiraportit ovat edelleen käytössä	35
5.2.2 Henkilörekisterilaki.....	37
5.2.3 Yhteenveto	39
5.3 90-luku: Määrällisestä seurannasta kohti vaikuttavuuden seurantaa?.....	40
5.3.1 Työselosteessa saattoi olla merkintä myös yllättävästä tapahtumasta	41
5.3.2 Asetus asiakasmaksuista teki hoito- ja palvelusuunnitelmista pakollisia	43
5.3.3 Henkilötietolaki.....	44
5.3.4 Yhteenveto	45

5.4 2000-luku: Kirjausten tulee sujuvoittaa yhteistyötä	46
5.4.1 Suomen perustuslaki	46
5.4.2 Palvelusuunnitelma toimintasuunnitelmana vahvistui asiakaslain myötä	47
5.4.3 Kunnissa ohjeistetaan viestivihkojen ja palvelukansioiden käytöstä.....	48
5.4.4 Kunnissa ohjeistetaan myös tietojärjestelmiin kirjaamisesta.....	50
5.4.5 Lakeja asiakastietojen sähköisestä käsittelystä	53
5.4.6 Kotihoitokokeilulaki ei kumonnut kirjaamista kotipalvelussa koskevia lakeja.....	54
5.4.7 Yhteenveto	55
5.5 2010-luku: Velvollisuus kirjata kotipalvelun toteuttamisesta	58
5.5.1 Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista	58
5.5.2 Tietosuoja-asetus.....	60
5.5.3 Kotipalvelun lakisääteinen perusta vahvistuu.....	61
5.5.4 Ohjeita ammattilaisille ja opiskelijoille	61
5.5.5 Lainsäädännössä ei ole estettä viestivihkojen käytölle.....	64
5.5.6 Yhteenveto	66
5.6 2020-luku: Tiedonhallinnasta keskeinen periaate	68
5.6.1 Laki kansanterveystlain väliaikaisesta muuttamisesta.....	69
5.6.2 Lakiesitys sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä	70
5.6.3 Sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintasäädösten kokonaisuudistus	71
5.6.4 Määrämuotoinen, rakenteinen kirjaaminen	72
5.6.5 Yhteenveto	73
5.7 Johtopäätökset	74
6 POHDINTA	79
6.1 Tulosten tarkastelu	79
6.2 Luotettavuuden pohdinta.....	79
6.3 Eettiset kysymykset.....	82
6.4 Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet.....	83

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Lailla alettiin määrittää iäkkäiden henkilöiden kunnallisessa kotipalvelussa tapahtuvaa päivittäistä kirjaamista vuonna 1966. Laki ja muut oikeuslähteet muodostavat taustan ja perustan kirjaamiselle, mikä tekee ymmärrettäväksi kirjaamisen tai sen tulisi se tehdä ymmärrettäväksi. Lakien ja muiden oikeuslähteiden tuntemisen kautta kirjaaminen asettuu osaksi kokonaisuutta. Jos kirjaaminen on irrallaan kokonaisuudesta, sen tarkoitus ja tavoitteet ovat epäselviä.

Tässä opinnäytetyössä selvitetään päivittäisen kirjaamisen oikeudellista perustaa iäkkäiden henkilöiden kunnallisessa kotipalvelussa vuodesta 1966 vuoteen 2021. Minkälainen on ollut päivittäisen kirjaamisen oikeudellinen perusta iäkkäiden henkilöiden kotipalvelussa vuodesta 1966 vuoteen 2021? Mitkä lait ja asetukset ovat kyseistä kirjaamista määrittäneet? Mitkä muut oikeuslähteet ovat sitä raamittaneet?

Päivittäinen kirjaaminen on kotihoidon päivittäistä asiakastyötä tekeville hyvin tuttua sekä käytännön tasolla että ohjeiden kautta. Yleensä päivittäistä kirjaamista ei kuitenkaan kyseenalaisteta tai arvioida sitä koskevien lakien valossa. Kirjaamista pohditaan pikemmin siitä näkökulmasta, mitä hyötyä siitä on työntekijöille ja toissijaisesti, mitä asiakkaille. (ks. esim. Lerssi 2016, 30–44.) Kirjaamisen ”laillisuudesta” käydään työyksiköissä harvoin keskustelua. Työntekijät yrittävät kuitenkin noudattaa kirjaamisohjeita, ja kirjatessaan he myös noudattavat omia käsityksiään siitä, mitä kannattaa kirjata. Jälkimmäiset kirjaukset saattavat olla myös ohjeiden vastaisia, ja toisaalta ohjeiden mukainen kirjaaminen ei työntekijöiden mielestä aina ole riittävää. Usein työntekijät ovat tutustuneet kirjaamisohjeisiin viimeksi opiskelijoina, eivätkä tiedä mistä sellaisia ohjeita ylipäänsä löytyy. Yksikössä saattaa olla kirjaamisohjeita sisältävä kansio, mutta ei liene harvinaista, että se sisältääkin lähinnä tietojärjestelmän käyttöön liittyviä ohjeita. Kirjaaminen herättää usein tiimeissä keskustelua: mitä pitää ja saa kirjata ja miten. Keskustelun kautta yritetään löytää vastauksia mainittuihin kysymyksiin, mikä on toisaalta hyvä ja kannatettava toimintatapa. (ks. esim. Jäppinen ym. 2011, 13.) Vastauksia ei kuitenkaan ole tapana etsiä laeista. Näin ollen ei useinkaan osata perustella myöskään asiakkaille, kuka tai mikä velvoittaa työntekijät kirjaamaan.

Asiakkaita koskevien tietojen käsittelyn tulisi kuitenkin perustua ammatilliseen harjintaan tietoperustaan tukeutuen yhtenä ammattitaidon osoituksena. Työntekijän tulisi pohtia, mitä tietoja hän todella tarvitsee työtehtävänsä hoitamiseen. Työntekijän tulisi tietää ja osata kertoa myös asiakkaalle, mitä käyttötarkoitusta varten hän kerää tietoja ja mihin henkilörekisteriin tiedot kuuluvat. (Jäppinen 2011, 11.) Asiakirjojen laatijan täytyisi ymmärtää omat velvollisuutensa ja oman vastuunsa havainnoidesaan ja kuvatessaan omaa työskentelyään sekä asiakkaan elämäntilannetta (emt., 12). Työstä laaditun asiakirjan laadukkuus riippuukin ensisijaisesti sen laatijan toimintatavasta ja ammattitaidosta (emt., 13).

Niin ikääntyneiden kotihoitoon kuin heidän asumispalveluihinsa liittyy monenlaista lainsäädäntöä, joka olisi hyvä tuntea tai edes tietää lakien olemassaolosta, jotta tarpeen mukaan osaa esimerkiksi vastauksia kysymyksiinsä niiden joukosta etsiä. Kotona hoidettavan ikäihmisen toimintakykyä ylläpitävän ja edistävän osaamisen tulisi-kin sisältää lainsäädännön tuntemisen. Asiakaskeskeisyyden ja laatuajattelun perustan muodostaa etiikan osaamisen lisäksi lainsäädäntöosaaminen. Sen hallitseva kotihoidon työntekijä tietää asiakkaan oikeudet, vanhustyön lait, säädökset ja määräykset. Tätä osaamista hän tarvitsee myös keskustellessaan asiakkaan tai omaisten kanssa lakiasioihin liittyvistä asioista. (Valtioneuvoston kanslia 2017, 72 & 74.)

Hyvinvointivaltiolla on lainsäädännöllinen perusta, ja lainsäädännön turvaamat perusoikeudet ovat myös oikeusvaltion ydintä (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 2. luku 19 §). Hyvinvointivaltiota on kiittäminen kotihoidosta ja oikeusvaltiota siitä, että sen toteuttamisessa (ja toteuttamatta jättämisessä) on tarkoin noudatettava lakia. Suomen perustuslaissa säädetään oikeusvaltioperiaatteesta: ”Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.” (Suomen perustuslaki 1 luku 2 §.)

Hyvinvointivaltio julkisine palveluineen ja oikeusvaltio julkistaa toimintaa koskevine lainsäädäntöineen ovat olleet toimintakyvyiltään heikentyneiden ikääntyneiden turva. Myös päivittäinen kirjaaminen kunnallisessa kotipalvelussa muodostaa merkittävän osan turvallisuuden perustasta. Toivottavasti hyvinvointi- ja oikeusvaltio ovat ikääntyneiden turva myös tulevaisuudessakin, mikä kuitenkin edellyttänee hyvinvointival-

tion ja oikeusvaltion merkitysten tunnistamista ja tunnustamista myös käytännön työssä.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet

Sosiaalihuollon toiminnan tutkimista pidetään yhteiskunnallisestikin niin merkittävänä, että siitä säädetään laeilla (Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta 31.10.2008/668, 2 § 2 mom., Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta, 13.12.2001/1230, 2 §). Opinnäytetyö tuo tietoa sosiaalialan toimijoille, mikä tukee heidän työtään ja vahvistaa osaamistaan. Tutkimuksessa kartoitetaan yhdestä näkökulmasta palvelujärjestelmässä tapahtuneita muutoksia, mikä mahdollistaa ilmiön ymmärtämisen paremmin tänä päivänä. Jos tuntee jostakin ilmiöstä vain yhden hetken, on vaikea väittää ilmiötä tuntevansa. Kokonaisuuden hahmottaminen pidemmältä ajalta kuin vain nykyhetkeä tarkastellen on parempi perusta ilmiön ymmärtämiselle.

Työn tavoitteena on antaa oleellista perustietoa kirjaamisen oikeudellisesta perustasta sekä sen kehityksestä, mikä syventää niin kirjaamisen kuin alaa koskevan lainsäädännön tuntemista. Työhön tutustumalla voi rikastuttaa asiantuntemustaan, mikä voi tuottaa uusia tutkimuksellisia näkökulmia ja oivalluksia käytännön työstä tai kirjaamiseen liittyvistä ilmiöistä. Kotihoidon / kotipalvelun asiakkaille työ voi näkyä kunnioittavana suhtautumisena – eikä välttämättömänä pahana – kirjaamiseen, mikä parantaa kirjaamisen laatua. Työ kannustaa kotihoidon / kotipalvelun työyhteisöissä pitämään kirjaamista ”yhteisenä hyvänä”, jota halutaan vaalia ja kehittää ja jolle etsitään yhdessä esimerkillisiä malleja ja hyviä käytäntöjä.

Työn toimeksiantaja on sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos. Sosiaalialan osaamiskeskusten yksi tehtävä on tutkimustoiminnan toteuttaminen sekä sosiaalialan osaamisen ja asiantuntemuksen kehittäminen ja välittäminen (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.c). Opinnäytetyöllä toteutetaan tutkimustoimintaa ja kehitetään sekä välitetään sosiaalialan osaamista ja asiantuntemusta.

1.2 Tutkimuksen kulku

Tutkimus alkaa ”alusta” eli vuodesta 1966, jolloin säädettiin ensimmäistä kertaa lailla myös iäkkäille henkilöille annettavasta kotipalvelusta ja samalla työn päivittäisestä kirjaamisesta. Tästä eteenpäin tutkimus siirtyy jaksoittain nykyaikaan asti. Tarkastelujaksot on jaettu kymmenlukujen mukaan siten, että ensimmäinen jakso ulottuu 70-luvun loppuun. Päivittäisen kirjaamisen käytännöt ovat olleet hitaasti muuttuvia, joten kymmenvuotinen tarkasteluväli on riittävän pitkä tekemään näkyväksi muutoksia päivittäisessä kirjaamisessa sekä sen puitteissa. Tarkasteluväli on myös riittävän lyhyt muutosten tarkalle havainnoimiselle ja siten niiden ymmärtämiselle puitteissaan.

Tutkimuksessa on kustakin ajanjaksosta itse kirjauksia esimerkkeinä mukana. Jokaisen luvun lopussa on yhteenveto käsiteltävän aikakauden oikeudellisesta perustasta päivittäiselle kirjaamiselle. Yhteenvedossa on myös eritelty, mihin oikeuslähteisiin kirjaaminen on kullakin käsiteltävänä ajanjaksona perustunut, sekä pohdittu lyhyesti sitä kautta kirjaamisen yhteyttä hyvinvointivaltioon.

Tässä tutkimusraportissa esitellään seuraavaksi tutkimuksen tietoperusta. Se alkaa teoriakytkennällä, minkä jälkeen luodaan katsaus oppaisiin ja tutkimuksiin. Seuraavaksi tietoperustaluvussa avataan keskeiset käsitteet, joita on käsitelty jaoteltuna säädöksiä ja viranomaisia sekä iäkkäiden henkilöiden kotipalvelua ja päivittäistä kirjaamista koskeviin alalukuihin.

Luvussa kolme pohditaan tutkimuksen tarkoitusta ja eritellään vielä tutkimuksen hyötyä toimeksiantajalle sekä opinnäytetyön laatijalle ammatillisen osaamisen kehittymisen näkökulmasta. Luvussa neljä selvitetään tutkimuksen toteuttaminen, mikä jakautuu alalukuihin ”aineisto”, ”menetelmä” ja ”aineiston analysointi”. Viidennessä luvussa esitellään tulokset. Viimeisessä luvussa esitellään johtopäätökset ja pohditaan tutkimusta asianmukaisista näkökulmista.

2 TIETOPERUSTA

2.1 Teoria

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion keskeisenä tunnuspiirteenä mainitaan yhteiskunnan rooli hyvinvointivastuun ottamisessa ja hyvinvoinnin tarjoamisessa kansalaisilleen. Palveluiden järjestämisveloitteesta säädetään lainsäädännössä, ja Suomessa tämä vastuu on asetettu yhteiskunnalle. (Miettinen 2012, 6.) Kotipalvelussa tapahtuvalla kirjaamisella on todennettava sitä, miten julkinen valta hoitaa velvollisuuttaan tarjota hyvinvointia kansalaisilleen. Ilman kirjaamista jäisi toteen näyttämättä, miten lain määräämä velvollisuus huolehtia hyvinvointivastuusta on toteutunut.

Hyvinvointivaltion yhtenä kriteerinä pidetään sosiaalisten oikeuksien määrittelemistä kattavasti lainsäädännössä (Saari 2010, 29). Suomen perustuslaissa on säädetty oikeudesta sosiaaliturvaan sekä riittäviin sosiaalipalveluihin. (Suomen perustuslaki, 2. luku 19 §). Kotipalvelu ja kotihoito ovat lakisääteisiä kunnallisia sosiaalipalveluja (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, 3 luku 14 §).

Suomessa hyvinvointivaltion synnylle katsotaan syntyneen edulliset olosuhteet 1960-luvun alussa. Yhteiskunnan kehitystarve ja kehittämisen mahdollistavat resurssit kohtasivat jo 1950-luvulta alkaen. Suomalaisen hyvinvointivaltion hallinnollisen rungon katsotaan hahmottuneen 1960 ja 1970-luvuilla. (Joustie, Kivelä, Kuusela, Temmes & Tiihonen 2015, 174–175.) Yhteiskunnan kehitystarpeeseen vastaten kunnallinen kotipalvelutoiminta tuli lakisääteiseksi vuonna 1950, jolloin annettiin kodinhoitoapua lapsiperheille (Siira 1998, 70-71). Helena Siira kertoo kotipalvelua käsittelevässä väitöskirjassaan myös, että kotipalveluapua saavien ryhmien laajentuminen ikääntyneisiin ja muihin erityistä huolenpitoa tarvitseviin ryhmiin toteutui uuden kunnallista kodinhoitoapua asetuksen myötä vuonna 1966 (Siira 1998, 76), mikä voidaan kytkeä yhdeksi osoitukseksi hyvinvointivaltion kehittymisestä.

Hyvinvointivaltion toimintatavoissa korostuu hyvän hallinnon periaatteet, kuten johdonmukaisuus, läpinäkyvyys ja henkilöön sidotun harkinnan vähäisyys (Saari 2019, 10). Hyvän hallinnon läpinäkyvyyttä toteuttaa kotipalveluun liittyen esimerkiksi laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista vuodelta 2015. Kyseisessä laissa säädetään sosi-

aalihuollon ammatilliselle ja avustavalle henkilöstölle velvollisuudeksi kirjata sosiaalihuollon toteuttamisen kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015, 2 luku 4 §). Myös hallituksen esityksessä kyseiseksi laiksi perustellaan ehdotuksen mukaista sääntelyä sen myönteisillä vaikutuksilla asiakkaan oikeusturvaan, koska siinä säädettäisiin yksityiskohtaisesti velvollisuudesta kirjata sosiaalihuollon asiakasta ja hänen asiansa käsittelyä koskevat tiedot (HE 345/2014).

Hyvinvointivaltion voi määritellä siten, että sen perustan muodostaa lainsäädäntö, jonka keskiössä on julkinen hyvinvointivastuu. Sen mukaan julkinen valta on velvoitettu tukemaan, turvaamaan ja edistämään yksilön sosiaalisia oikeuksia eli toimeentuloa ja palveluja. (Miettinen 2012, 19–21.)

Kirjaamisen mielekkyyden voi kytkeä hyvinvointivaltioon ja sen lainsäädännölliseen perustaan. Kirjaaminen toteuttaa hyvän hallinnon periaatetta sekä vahvistaa oikeusvaltiota, jos kirjaamalla ja kirjatessa noudatetaan tarkoin lakia.

2.2 Aikaisempi tieto ja tutkimukset

Kirjaamista kotihoidossa / kotipalvelussa käsittelevissä oppaissa ja tutkimuksissa luodaan tavallisesti myös katsaus sitä koskeviin säädöksiin ja joskus myös viitataan säädösten historiaan. Tutkimus, joka keskittyisi kunnallisen kotihoidon tai kotipalvelun kirjaamisen oikeudellisen perustan selvittämiseen sen lakisäätteisestä alusta nykyhetkeen asti, vaikuttaisi puuttuneen.

Tässä opinnäytetyössä ollaan kiinnostuneita kirjaamista koskevien säädösten historiasta, joten siitä näkökulmalla tähän lukuun on poimittu esimerkkejä oppaista ja tutkimuksista. Katsaus ei ole kattava vaan esimerkinomainen.

2.2.1 Oppaat

Eija-Riitta Ikosen ja Seija Julkusen teos *Kehittyvä kotihoito* vuodelta 2008 sisältää luvun "kotihoidon dokumentointi" ja alaluvun "kirjaaminen kotipalvelussa". Kysei-

sessä luvussa ei viitata oikeuslähteisiin koskien päivittäistä kirjaamista kotipalvelussa. Kyseisessä luvussa esitellään kuitenkin sen aikaiset käytännöt: kotihoitokansiot, viestivihot ja elektroniset järjestelmät. Kotihoitokansio sisältää muun muassa saadut palvelut ja tehtävät toimenpiteet sekä työntekijöiden käyntipäivät ja -kerrat. Viestivihkoihin voivat eri osapuolet puolestaan tehdä asiakkaan tilannetta ja vointia koskevia kysymyksiä ja jättää vastauksia. Alaluvussa "kotipalvelun käyntien kirjaaminen ja elektroninen kirjaaminen" mainitaan, että kotipalvelussa kirjataan myös palvelulle asetettujen tavoitteiden toteutumista. (Ikonen & Julkunen 2008, 116-119.) Lukija ei kuitenkaan saa tietää, edellytetäänkö kyseisiä käytäntöjä lailla tai muilla oikeuslähteillä. Kaaviossa esitetyt kirjaamista säätelevät säädökset ja ohjeet näyttävät viittavan kotisairaanhoidon ja muuhun kirjaamiseen kuin päivittäiseen kirjaamiseen kotipalvelussa (Ikonen & Julkunen 2008, 117). Oppikirjaan palataan vielä tarkemmin myöhemmässä käsittelyluvussa sekä esiin nostettuihin kirjaamiskäytäntöihin.

Mainitun teoksen vuoden 2013 painoksessa kirjaaminen nostetaan kotikäynnin yhdeksi jälkitoimenpiteeksi. Kirjoittajan mukaan kirjaamisesta käy ilmi, miten suunniteltu hoiva ja hoito on toteutettu, onko ilmennyt jotakin erityistä ja millaisia hoivaa ja hoitoa koskevia päätöksiä sen kuluessa on tehty. (Ikonen 2013, 164.) Tässä myöhemmässä painoksessa asiakastyön dokumentoinnin tavoitteita ja tarkoituksia tarkastellaan yksityiskohtaisemmin kuin aiemmassa painoksessa. Myöhemmässä painoksessa huomioidaan paremmin sosiaalihuollon lainsäädäntö erottelemalla, mitkä lait ohjaavat kirjaamista terveydenhuollossa ja mitkä sosiaalihuollossa. Lisäksi kirjoittaja mainitsee, että sosiaalihuollossa tapahtuvasta asiakirjojen laatimisesta ja käytöstä ei ole olemassa vastaavanlaista lainsäädäntöä kuin terveydenhuollossa potilasasiakirjaasetus ja potilaslaki. (emt., 166.) Kirjoittaja myös kuvailee, että sosiaalihuollossa asiakasasiakirjat kirjataan usein valitun asiakastietojärjestelmän ehdoilla ja kuntakohittaisen ohjeistuksen mukaisesti. Kirjoittajan mukaan kirjaamisohjeistuksen puuttuessa työntekijä määrittää itse, mitä ja miten hän ohjelmaan kirjaa. (emt., 166.) Kirjoittaja huomioi tilanteen, jossa asiakkaan tietoja säilytetään paperisina kansiossa, jolloin sosiaalihuollon asiakastiedot ja terveydenhuollon potilastiedot voidaan esimerkiksi kirjoittaa eri lehdille ja erotella ne välilehdillä. Kirjoittaja huomauttaa, että asiakastietojärjestelmä tulee olla rakennettu siten, että tiedetään, mitkä tiedot ovat potilastietoja ja mitkä tiedot sosiaalihuollon asiakastietoja. (emt., 168.) Kirjoittajan mukaan teoksen uudistamisen aikaan kotihoidossa ei ole ollut käytössä rakenteista hoitoker-

tomusta ja kirjaamiskäytännöt ovat vaihdelleet. Päivittäinen työn kirjaaminen tapahtui usein asiakastietojärjestelmään tyhjälle sivulle. (emt., 169.) Kotihoitokansiot ja viestivihot ovat edelleen käytössä (emt., 169). Viestivihot ovat kirjoittajan mukaan kotihoidossa tärkeä tiedon välityskeino (emt., 170). Teoksen lähdeluettelosta ei löydy seuraavaa raporttia, minkä myötä teoksesta puuttuukin jo tuolloin omaksuttavaksi esitettyjä periaatteita dokumentointiin liittyen kuten asiakkaan osallistaminen kirjaamiseen.

THL:n julkaisema raportti vuodelta 2011 asiakastyön dokumentoinnista sosiaalihuollossa sisältää alaluvun "asiakastyön dokumentoinnin historiaa" (Jäppinen ym. 2011, 8-10). Kyseisestä luvusta ei pysty tekemään päätelmiä siitä, minkälaisia kotipalvelussa tapahtuvaan päivittäiseen kirjaamiseen liittyviä oikeuslähteitä on ennen nykyisiä oikeuslähteitä ollut. Raportissa kerrotaan sen aikaisista käytännöistä: sosiaalihuollon työntekijät ovat useimmissa tapauksissa velvollisia kirjaamaan toimenpiteiden toteuttamisen kannalta tarpeelliset tiedot (emt. 2011, 10). Kyseisessä kohdassa viitataan lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, jossa ei kuitenkaan ole velvollisuutta kirjata sosiaalihuollossa toimenpiteiden toteuttamisesta kuten kotipalvelussa tapahtuvista päivittäisistä tehtävistä (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812).

Raportissa selvitetään myös sosiaalihuollon yleisiä asiakirjatyypppejä, joista yksi on asiakaskertomus. Se koostuu palvelunantajan palveluprosessin aikana tekemistä päivittäisluonteisista merkinnöistä. (Jäppinen ym. 2011, 46-47.) Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista tuli voimaan vasta vuonna 2015 eli neljä vuotta raportin julkaisemisen jälkeen. Hallituksen esityksessä kyseiseksi laiksi ehdotetaan säädettäväksi sosiaalihuollon henkilöstön velvollisuudesta kirjata asiakasta koskeviin asiakirjoihin muun muassa sosiaalihuollon toteuttamisen ja seurannan turvaamiseksi tarpeelliset sekä riittävät tiedot. Kyseisessä esityksessä huomautetaan, että sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista ei ole ollut aikaisemmin erityissäännöksiä lukuun ottamatta sosiaalihuollon asiakaslakia, johon sisältyvät "vain" salassapitovelvoitteita ja niistä poikkeamista koskevat säännökset. (HE 345/2014, 18.) Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi, että asiakkaasta laaditaan yhteinen asiakaskertomus (HE 345/2014, 35). Kyseiset asiat sitten toteutuivat laissa sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2 luku, 4 §; 3 luku 17 §). THL:n raportissa ei kerrota,

mikä oli asiakaskertomuksen pitämisen oikeudellinen perusta ennen vuoden 2015 lakia.

2.2.2 Väitöskirjat

Siira mainitsee väitöskirjassaan kunnallisesta kotipalvelusta asiakkaan suoriutumisen tukena, että vuoden 1950 asetuksessa kunnallisista kodinhoitajista velvoitettiin kuntia laatimaan kodinhoitotoiminnan ohjesääntö, johon oli otettava määräykset muun muassa kodinhoitajan työpäiväkirjan pitämisestä. Ohjesäännöt oli vahvistettava sosiaaliministeriössä. Sosiaaliministeriön huoltoasiainosasto oli laatinut malliohjesäännön ja lähettänyt sen kuntiin. (Siira 1998, 72.) Huomionarvoista on tämän työn näkökulmasta tarkasteltuna myös se, että Siira asettaa kotipalvelun toiminnalliseksi kontekstiksi hyvinvointivaltion (emt., 56-58, 229-230).

Anna-Liisa Niemelä kertoo väitöskirjassaan koskien kotipalvelutyötä, että lapsiperheitä koskevan kunnallisen kodinhoitajatoiminnan johto ja valvonta annettiin sen säätäneen lain tultua voimaan vuonna 1951 sosiaaliministeriölle, sen alaisille viranomaisille ja paikallisille huoltolautakunnille. Kodinhoitajan esimies oli sosiaalilautakunnan puheenjohtaja tai kunnan sosiaalisihteri. (Niemelä 2006, 70.) Kodinhoitoavun laajennuttua vuonna 1966 uuden lain myötä koskemaan myös vanhusväestöä kunta saattoi palkata kodinhoitajien rinnalle kunnallisia kotiavustajia. Heidän välisensä työnjako selkiintyi 1960-luvun lopulta alkaen siten, että kodinhoitajat työskentelivät pääasiassa lapsiperheissä ja kotiavustajat vanhustalouksissa. Kunnallista kodinhoitoapua alettiin 1960-luvulla nimittää kotipalveluksi. (emt., 71.) Niemelä myös mainitsee, että vuoden 1984 sosiaalihuoltolain mukana poistui myös kodinhoitotoiminnan ohjesääntö, minkä seurauksena kunnissa vahvistettiin kodinhoitajien toimenkuvat. Tämä tarkoittaa kenties sitä, että kodinhoitajien toimenkuvat laadittiin tuosta eteenpäin kunnissa sen sijaan, että ne olisivat tulleet ministeriöltä mallinnettuina.

Niemelä kertoo, että jokaisella kodinhoitajalla oli vihko tai kalenteri, johon hän merkitsi omat päivittäiset työnsä (emt., 110). Tekstistä ei saa selvää, mihin vuosiin kyseinen käytäntö tarkalleen sijoittuu, mutta suunnilleen ajanjaksoon 1980-luvun lopulta 1990-luvun lopulle. Niemelä viittaa lisäksi Malmilan kodinhoitajien asiakaskohtai-

siin työselosteisiin, joita hänen aineistoonsa sisältyy kolmen kuukauden ajalta vuonna 1998. Työselosteisiin oli merkitty käytetty työaika sekä työn jaottelu. (emt., 67, 126.) Niemelän aineistoon palataan tässä työssä vielä tutkimuksen tuloksissa.

Niemelä jäsentää aineistoaan muun muassa käsitteellä "käsityömäinen työ", jolle on tyypillistä, että tieto on työntekijöiden muistissa ja sen dokumentointi on vaikeaa. Toinen käsite, jolla Niemelä aineistoaan analysoi, on "rationalisoitu työ", johon kuuluu tarkka työprosessin kuvaus ja aikataulutus. (emt., 110.) Dokumentoinnin kehittyminen liittyisi siten Niemelän mukaan rationalisoidun työn alan valtaukseen: siirtyminen käsityömäisestä työstä rationalisoidun työn suuntaan voidaan kuvata pyrkimyksenä siirtyä muistinvaraisesta tiedosta asiakastietojen dokumentointiin ja tietojen jakamiseen (emt., 111). Rationalisoitu työ ja käsityömäinen työ ovat Niemelän näkökulmia kiireeseen ja työn muutokseen kotipalvelutyössä, mutta on hän huomionut ohimennen myös kotipalvelutyön linkittymisen hyvinvointivaltion luomiseen: valtionapu kunnille sosiaalipalvelujen kehittämiseen merkitsi valtiolle mahdollisuutta hyvinvointivaltion luomiseen pyrkimällä yhtenäistämään eri kuntien erilaisen palvelutarjonnan. Se suuntasi kunnallisen palvelutuotannon kohti yhtenäistä mallia. (emt., 73.)

Soili Paljärvi mainitsee väitöskirjassaan muuttuvasta kotihoidosta kohdistettuna Kuopion kotihoitoon toteutetun Pegasos-koulutuksen vuosina 2004-2005, minkä tuloksena kirjaamiskäytännöt muuttuivat (Paljärvi 2012, 172). Paljärvi kertoo, että kirjaamiskäytäntöjen muutos ja atk-laitteiden käyttö olivat varsinkin iäkkäämmille työntekijöille heidän kuvaamanaan voimia koetteleva ponnistus. (emt. 2012, 75.) 15 vuoden seuranta-ajasta viimeisessä eli vuoden 2009 tarkastelussa olivat kasvaneet erityisesti kirjallisiin töihin käytetty aika työpisteestä toiseen siirtymiseen lisäksi (emt., 78). Paljärvi ei erittele oikeudellista perustaa, joka olisi kirjaamista edellyttänyt tai edellyttänyt muutoksia siihen.

Päivi Sanerma huomauttaa vuonna 2009 tarkastetussa väitöskirjassaan vuosiin 2002-2003 sijoittuvassa tutkimuksessaan kotihoitotyön kehittämisestä tiimityön avulla, että kirjaamisen muutokset ovat olleet suuria muutoksia arjen käytännöissä. Sanerma sanoo, että kirjaaminen oli kodinhoitajille suuri muutos, koska aiemmin he olivat kir-

janneet vain määrällisesti käytinsä. (emt. 2009, 214.) Sanermakaan ei erittele kirjaamisen oikeudellista perustaa muutosten taustalla.

2.3 Keskeiset käsitteet

2.3.1 Oikeudellinen perusta

Opinnäytetyössä keskitytään päivittäisen kirjaamisen oikeudelliseen perustaan kotipalvelussa. Oikeudellisella perustalla viitataan oikeuslähteisiin, joihin perustuu oikeudellinen päätöksenteko ja ratkaisutoiminta. Oikeuslähde on oikeudellisen päätöksenteon perustana viranomaisten toiminnassa. (Bergström 2018.)

Oikeuslähteitä eritellään tarkemmin aineistoluvussa. Seuraavaksi käsitellään keskeisenä käsitteenä viranomaiset, joiden ohjeet ovat tärkeässä osassa kirjaamisen oikeudellisessa perustassa. Viranomaisten soveltamisohjeet luetaan sallittuihin oikeuslähteisiin, mikä perustelee viranomaiskäsitteen avaamisen.

2.3.2 Viranomaiset

Viranomaisia ovat valtio ja sen laitokset sekä kunnat (Tilastokeskus n.d.). Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriö (STM), Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira (Valvira) ovat valtion laitoksina viranomaisia (Valtiokonttori 2019). Aluehallintovirasto (AVI) on valtion aluehallintoviranomainen (Valtiovarainministeriö n.d.).

Nykyään STM vastaa kotihoidon ja -palvelujen lainsäädännön valmistelusta, yleisestä suunnittelusta ja ohjauksesta (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.a). THL:n eräs tehtävä on ohjata sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa sekä muun muassa asiakastietojen sähköistä käsittelyä (Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta 2 § 2 & 4b mom.). Valvira muun muassa ohjaa aluehallintovirastoja ohjauskäytäntöjen yhdenmukaistamiseksi (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2020). AVIt hoitavat muun muassa lainsäädännön ohjaustehtäviä alueillaan (Aluehallintovirasto 2019). Myös kunnat järjestävät sosiaalihuollon ohjausta (Kuntaliitto 2017a). Valviran sivuil-

la on havainnollistava kuva sosiaalialan palvelujen valvonnasta Suomessa (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2020).

Kunnassa sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvista tehtävistä huolehtii yksi tai useampi kunnan määräämä monijäseninen toimielin, joka on useimmiten lautakunta (Kuntaliitto 2020b). Kuntalain mukaan hallintosäännössä annetaan tarpeelliset määräykset ainakin hallinnon ja toiminnan järjestämiseen liittyvistä asioista kuten toimielimistä ja johtamisesta (Kuntalaki 410/2015, V osa 12 luku 90 §).

Ennen nykyisiä viranomaisia keskeiset ohjaavat viranomaiset olivat sosiaali- ja terveysministeriön edeltäjät, kuntien edeltäjät sekä lääninhallitukset. Vuoteen 1968 sosiaali- ja terveysministeriö toimi nimellä sosiaaliministeriö (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.b). Samana vuonna perustettiin uudelleen 1920-luvulla lakkautettu sosiaalihuolto, jolle ilmeisesti kuuluivat lähinnä toimeenpanoon liittyvät tehtävät. Se lakkautettiin vuonna 1991 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020a).

Vuoden 1976 kunnallislaisissa luovuttiin kuntamuotoerottelusta. Siihen asti kunnat eroteltiin kaupungeihin, kauppaloihin ja maalaiskuntiin. (HE 140/1975, 1.) Vuodesta 1976 lähtien kunnat olivat nimityksiltään joko kaupunkeja tai kuntia (HE 140/1975, 2).

Vuoden 1950 laissa sosiaalihuollon hallinnosta määrättiin, että kunnassa on oltava sosiaalihuollon paikallista hallintoa sosiaalilautakunta. Sen tuli jakaantua yleiseen osastoon ja huolto-osastoon. (Laki sosiaalihuollon hallinnosta n:o 33/1949, 2 luku 4 §). Vuoden 1982 sosiaalihuoltolaissa säädettiin kunnan sosiaalilautakunnan vastuulle huolehtia sosiaalihuollon toimeenpanoon kuuluvista tehtävistä (Sosiaalihuoltolaki 710/1982, 2 luku 6 §). Vuonna 1992 lakia muutettiin muun muassa siten, että sosiaalihuollon toimeenpanoon kuuluvista tehtävistä huolehtii kunnan määräämä monijäseninen toimielin, jonka on huolehdittava myös niistä tehtävistä, jotka muissa laeissa säädetään sosiaalilautakunnan tehtäväksi (Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta 736/1992, 6 §). Vuonna 2006 kuudetta pykälää täsmennettiin vielä niin, että tehtävistä huolehtii yksi tai useampi kunnan määräämä monijäseninen toimielin (Laki sosiaalihuoltolain 6 §:n muuttamisesta 1329/2006).

2.3.3 Iäkkäiden henkilöiden kunnallinen kotipalvelu ja päivittäinen kirjaaminen

Kotipalvelua ja kotihoitoa on järjestettävä kunnallisena sosiaalipalveluna laissa kirja-
tuin edellytyksin (Sosiaalihuoltolaki 2014, 3 luku 14 & 19). Opinnäytetyössä tutki-
taan iäkkäille henkilöille annettavassa kunnallisessa kotipalvelussa tapahtuvan kir-
jaamisen oikeudellista perustaa. Työ ei kata säädöksiä, jotka on kohdistettu yksityi-
siin sosiaalipalveluihin. Kotipalvelua tarjotaan myös esimerkiksi lapsiperheille, mut-
ta heille kohdistettua palvelua ei työssä tarkastella. Työssä ei myöskään käsitellä ko-
tipalvelua täydentäviä tukipalveluja, joita voidaan järjestää myös ilman muuta koti-
palvelua ja joita tuottavat yleensä yksityiset palveluntuottajat.

Sosiaali- ja terveysministeriö esittelee kotipalvelun tukevan ja auttavan, jos asiakas
tarvitsee sairauden tai alentuneen toimintakyvyn vuoksi apua kotiin selviytyäkseen
arkipäivän askareista ja henkilökohtaisista toiminnoista kuten hygienian hoitamisesta.
Kotipalvelun työntekijöiden luvataan seuraavan myös asiakkaan vointia ja neuvo-
van palveluihin liittyvissä asioissa asiakkaita ja omaisia. (Sosiaali- ja terveysministe-
riö n.d.a.)

Siira lainaa väitöskirjassaan hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi kunnallisista ko-
dinhoitajista vuodelta 1949 kuvaillessaan lailla määriteltyjen ensimmäisten kun-
nallisten kodinhoitajien tehtäviä. Heidän tuli "huolehtia perheenemännän säännöllii-
seen kodinhoitoon kuuluvista tehtävistä tai avustaa häntä niiden suorittamisessa, jos
emäntä tai emännyyttä hoitava henkilö oman tahi muun perheenjäsenen synnytyksen,
sairauden, liikarasituksen, tarpeellisen loman taikka muun näihin verrattavan syyn
takia tilapäisesti on kykenemätön tai estynyt niitä hoitamasta". (emt. 1998, 71.) Vuo-
den 1966 laki jätti Siiran mukaan kodinhoitajan tehtävät ennalleen (emt., 76).

Espoon kauppalan vuonna 1968 julkaistun kodinhoitotoiminnan ohjesäännön - jonka
kauppalanvaltuusto oli hyväksynyt ja sosiaaliministeriö vahvistanut - mukaan koti-
avustajan tehtävänä on huolehtia ruokatalous- ja kodinhoitotehtävien suorittamisesta,
pitää huolta autettavan henkilökohtaisesta puhtaudesta ja hänen vaatetuksensa puh-
taanapidosta ja kunnosta, huolehtia siitä, että autettava saa tarpeen mukaan erityis-
hoitoa ja että terveydenhoitoalan ammattihenkilön antamia ohjeita hänen hoitamisek-
seen noudatetaan, ulkoiluttaa mahdollisuuksien mukaan autettavaansa, toimittaa ko-

din ulkopuolella asioita autettavan puolesta, järjestää kodin olosuhteet siten, että autettavan on mahdollisimman helppoa selviytyä yksin silloin, kun kotiavustaja ei ole kodissa sekä suorittaa muutkin autettavan jokapäiväiseen elämään liittyvät tehtävät (Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö 1968, 23 §).

Nykyisestä kotihoidon kokonaisuudesta opinnäytetyössä huomioidaan kotisairaanhoidon kohdennetut määräykset ja ohjeet, jos se on työn kannalta tarpeellista. Muuten kotisairaanhoidoa koskevat määräykset ja ohjeet on jätetty työn ulkopuolelle ja keskitytty kotipalveluun.

Työn keskiössä on päivittäinen kirjaaminen iäkkäiden henkilöiden kotipalvelussa. Kyse on kotipalvelun asiakaskäyntien tietojen kirjaamisesta kunkin kotikäynnin perusteella. Työssä ei olla kiinnostuneita muista asiakasasiakirjoja koskevista määräyksistä ja ohjeista kuten esimerkiksi liittyen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelmiin.

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TUTKIMUKSEN HYÖTY

Kyseessä on kuvaileva tutkimus. Tutkimuksessa pyritään esittämään mahdollisimman tarkka kuvaus päivittäisen kirjaamisen oikeudellisesta perustasta iäkkäiden henkilöiden kunnallisessa kotipalvelussa sen alusta lähtien nykypäivään asti. Kirjaamista kuvaillaan sen lakisäätteisestä alusta tarkastellen niin sen oikeudellisen perustan pysyvyyttä kuin muutoksia siinä.

Opinnäytetyön toimeksiantaja Pikassos on työn valmistumisen aikoihin satsaamassa sosiaalialan tutkimukseen sen kehittämisen lisäksi (Pikassos 2019), jolloin tutkimuksen tekeminen Pikassokselle tukee hyvin sen toimintalinjausta. Tutkimus on perusteellinen katsaus sosiaalialaan yhdestä näkökulmasta, mikä kuitenkin valottaa myös laajemmin toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia.

Tutkimalla päivittäisen kirjaamisen oikeudellista perustaa sen alusta nykyisyyteen asti tulee samalla tutummaksi kyseisessä ajassa tapahtunut yhteiskunnallinen muutos mukaan lukien hyvinvointivaltion kehittyminen. Päivittäisen kirjaamisen taustan hahmottamisen myötä tietoperustasta tulee vankempi: osan kautta avautuu näkökulma kokonaisuuteen.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

4.1 Aineisto

Tutkimuksessa käytetään valmista aineistoa eli oikeuslähteitä. Ne tavataan jakaa kolmeen pääryhmään velvoittavuutensa perusteella: vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin. Ensimmäisen ja tärkeimmän ryhmän muodostavat niin sanotut vahvasti velvoittavat oikeuslähteet. (Andström 2017.) Jos niitä kieltäytyy soveltamasta, syyllistyy virkavirheeseen ja voi joutua siitä virkavastuuseen (Siltala 2001, 99).

Perustuslain mukaanhan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin, ja julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Perustuslaissa myös säädetään, että virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta (Suomen perustuslaki 10 luku 118§). Rikoslain mukaan virkamies tuomitaan virkavelvollisuuden rikkomisesta, jos hän virkaansa toimittaessaan tahallaan rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa. Hänet tuomitaan tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta, jos hän tekee niin huolimattomuudesta. (Rikoslaki 19.12.1889/39, 40 luku 9 & 10 §.)

Vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden järjestyksessä korkeimmalla sijalla ovat eurooppaoikeudelliset normilähteet. Yhteisöoikeuden normin ja kansallisen oikeuden normin keskinäisessä ristiriitatilanteessa on sovellettava ensisijaisesti yhteisön oikeussääntöjä, ja kansallisen oikeuden säännöt väistyvät yhteisöoikeuden tieltä. Esimerkiksi yhteisön toimielinten antamilla säädöksillä, kuten asetuksilla ja direktiiveil-

lä, on etusija kansalliseen oikeuteen nähden (Siltala 2001, 90–91.) Tätä ryhmää opinnäytetyön aineistossa edustaa tietosuoja-asetus.

Virkavastuun uhalla velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluu lisäksi kansallinen lainsäädäntö (emt., 98). Se muodostaa oikeuslähdeopillisen säädöshierarkian perustuslain ja lakien oikeusnormeista aina kunnallisen tason säädöksiin ja päätöksiin asti (emt., 93). Ylimmällä tasolla on kansallinen perustuslaki, jonka alapuolella ovat puolestaan tavalliset lait ja näiden alapuolella asetukset. Alimmalla tasolla ovat asetuksia alemmat normilähteet, kuten esimerkiksi erilaiset ministeriöiden päätökset ja ohjeet. (Andström 2017.) Tämä ryhmä on opinnäytetyön aineistossa hyvin edustettuna.

Oikeuslähteisiin luetaan myös heikosti velvoittavia lähteitä. Niihin kuuluu esimerkiksi lainvalmisteluaineisto. Se käsittää muun muassa eduskunnan valiokuntien antamat lausunnot lakiesityksestä, hallituksen lakiesityksen eduskunnalle sekä lainvalmistelussa käytettyjen komiteoiden ja toimikuntien mietinnöt (Siltala 2001, 95.) Niissä on kyse lainsäätäjän alkuperäisen tahdon tai tarkoituksen selvittämisestä (emt., 99). Opinnäytetyössä niitä käytetään samalla tavalla: selvittämään lainsäätäjän alkuperäistä tahtoa tai tarkoitusta. Heikosti velvoittavista lähteistä opinnäytetyössä on mukana hallituksen esityksiä, jotka ovat aineistossa tärkeällä sijalla.

Lisäksi oikeuslähteisiin kuuluu sallittuja oikeuslähteitä. Niitä ovat muun muassa erilaisten lautakuntien suositukset sekä eri asiamiesten ratkaisut ja lausunnot. Edellä mainituista puhutaan myös niin sanottuina pehmeää sääntelyä sisältävinä oikeuslähteinä. (Andström 2017.) Pehmeää sääntelyä sisältävät esimerkiksi erilaiset hallinnolliset ohjeet, suunnitelmat, toimintaohjelmat ja suositukset kuten eri viranomaisten antamat suositukset (Nieminen 2020, 1084). Ne voidaan huomioida lain tulkinnassa (emt., 1086.) Lisäksi sallittuihin oikeuslähteisiin voidaan katsoa tietyllä alalla vakiintuneet tavat ja menettelyt, sekä käytännölliset, eettiset ja moraaliset argumentit (Eduskunta n.d.). Lautakuntien suosituksia on opinnäytetyön aineistossa, ja asiamiesten ratkaisuja on käytetty selvittämään vallitsevien käytäntöjen oikeusperustaa. Myös viranomaisten antamia lakien soveltamisohjeita on tutkimuksen aineistossa. Lisäksi vakiintunutta tapaa ja käytännöllisiä argumentteja edustavat lähteet nousevat tutkimuksen aineistossa esiin.

Oikeuslähteiden lisäksi tutkimuksen aineistossa on opiskelijoille suunnattuja oppikirjoja sekä ammattilaisille suunnattuja oppaita. Ne ohjeistavat päivittäistä kirjaamista kotipalvelussa eli asettavat periaatteellisia velvollisuuksia ammattilaisille noudatettaviksi. Lisäksi niissä kuvataan vakiintuneita tapoja.

Tutkimuksen aineistossa on mukana myös viranomaisten teettämiä selvityksiä erilaisia tarkoituksia varten kotipalvelusta. Ne antavat lisätietoa vallitsevista käytännöistä koskien kirjaamista kotipalvelussa. Vakiintuneet tavat ja menettelyt kuuluvat sallittuihin oikeuslähteisiin, joten kyseisten lähteiden käyttö on perusteltua selvitetessä kirjaamisen oikeudellista perustaa. Myös muita lähteitä on käytetty samaa tarkoitusta varten, kuten tilastotietoja, väitöskirja- ja pro gradu -aineistoa sekä melko paljon esimerkkejä eri kunnissa vallitsevista käytännöistä.

Keskeisimmän aineiston opinnäytetyössä muodostavat siten lait, asetukset, oppikirjat, raportit, lomakkeet, oppaat sekä viranomaisten ohjeet.

Opinnäytetyössä on nostettu myös esiin esimerkkejä päivittäisistä kirjauksista jokaiselta kymmenluvulta. Ne havainnollistavat kunakin aikana vallitsevaa kirjaamisen asiantilaa, jolla on juurensa normissa. Tutkimuksessa on lopulta kyse normin ja asiantilan välisen suhteen tutkimisesta hermeneuttisen laintulkintamenetelmän mukaisesti. Normia ja asiantilaa ei voi ymmärtää tai koostaa ilman toinen toistaan.

4.2 Menetelmä

Dokumenttianalyysi – johon palataan seuraavassa luvussa - tukee opinnäytetyön tekijää tavoitteiden ja tulosten hahmottamisessa, ja hermeneutiikka tarjoaa keinoja tutkimuksen toteuttamiseen. Hermeneuttisen kehän mukaan oikeudellista tekstiä tulkittaessa sen osia ei voida ymmärtää ilman kokonaisuutta. (Hirvonen 2011, 52) Kuten esimerkiksi sosiaaliministeriön ohjeet työpäiväkirjasta tulevat ymmärrettäviksi vasten lakia kunnallisista kodinhoitajista, ja toisaalta kyseinen laki ei vielä yksinään selitä käytäntöjä, mikä edellyttää viranomaisohjeiden tuntemista. Oikeusjärjestelmän kokonaisuus on edellytys sille, että yksittäistä oikeusnormia on mahdollista tulkita.

Samalla yksittäiset oikeusnormit rakentavat kokonaisuutta, joka siis edellyttää niitä. (emt., 52.)

Hermeneuttisessa laintulkinnassa tutkitaan normin ja asiointilan välistä suhdetta (Hassemer 2005, 89). Tässä opinnäytetyössä tällä tarkoitetaan oikeuslähteiden ja kirjaamisten välistä suhdetta pitäytyen kuitenkin oikeuslähteiden tulkinnan tasolla. Normin ja asiointilan välinen suhde on dynaaminen, sillä normin soveltaminen tarkoittaa sen konkretisoimista. Asiointilan ratkaisemisesta normin avulla tulee asiointilan muodostamista (emt., 90.): kirjaamista koskevat oikeuslähteet tuottavat kirjaamista. Normi ja asiointila rakentavat toisiaan normin soveltamisen tai asiointilan prosessissa (emt.): uudet haasteet muuttavat oikeudellista perustaa, joka muuttaa kirjaamista. Kirjaaminen tulee ymmärrettäväksi sen oikeudellisesta perustasta ja ilman kirjaamista kirjaamisen oikeudellisessa perustassa ei olisi mieltä. Oikeudellisessa ymmärtämisessä ei normia eikä asiointilaa voi ymmärtää tai koostaa ilman toinen toistaan. (emt., 92.)

Analyysiin sisältyy kuitenkin myös "tee-se-itse" -tyyppistä kokeilua ja hakemista – kuten aina laadullisen aineiston analyysiin. Anita Saaranen-Kauppinen ja Anna Puusniekka muistuttavat menetelmäopetuksen verkkojulkaisussa, että analyysillä tarkoitetaan lopulta arkisia asioita, kuten aineiston lukemista huolellisesti, tekstimateriaalin järjestelyä, sisällön ja/tai rakenteiden erittelyä, jäsentämistä ja pohtimista. He kuvailevat, että ideana on saada kirjavasta ja toisinaan runsaasta tekstimassasta "tolkkua". Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka jatkavat, että analyysin avulla tutkija lisää aineiston informaatioarvoa: hän tiivistää aineistoa ja tulkitsee sitä. ”Loppujen lopuksi tutkijalla tulisi olla kasassa jotain enemmän kuin vain aineistoa alkuperäis-muodossaan.” (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Hermeneuttisen laintulkinnan mukaisesti opinnäytetyön laatija etsii normeja päivit-täiselle kirjaamiselle kunnallisessa kotipalvelussa Finlex-säädöstietopankista hakusa-noilla kotipalvelu, kotihoito, kodinhoito, kotiapu. Finlexistä löytyy ajantasainen lain-säädäntö sekä säädökset alkuperäisinä vuodesta 1987 lähtien sekä keskeinen osa aiempaa lainsäädäntöä. (Finlexin verkkosivut n.d.). Lakitietopalvelu Edilex on hyvä hakuapu säädöksille ennen vuotta 1987 (Edilexin verkkosivut n.d.). Kaikkia säädök-siä ei löydy Edilexistä luettavaksi, mutta löytyy viitetieto, joka helpottaa säädöksen

hakemista digitoitujen valtiopäiväasiakirjojen joukosta. Myös niiden joukosta asiakirjoja voi hakea hakusanoilla ja ladata niitä luettavakseen. Valtiopäiväasiakirjat muodostavat kuitenkin niin runsaan varaston mahdollisia lähteitä, että toisinaan on helpompi etsiä tiettyä säädöstä kuin selata materiaalia hakusanoilla. Valtiopäiväasiakirjat on digitoitu vuodesta 1907 lähtien (Eduskunnan avoimen datan verkkosivut n.d.) Myös internet on tärkeä hakukanava normien löytämiselle, siellä sieltä löytyy monenlaista historiallista dokumenttiaineistoa, kuten esimerkiksi Suomen kaupunkien säädöskokoelmia kymmenien vuosien takaa. Opinnäytetyön laatija selaa internettiä erilaisilla asiaankuuluvilla hakusanoilla, milloin haarukoiden aineistomateriaalia, milloin etsiessään tiettyä dokumenttia.

Lisäksi opinnäytetyön laatija etsii normilähteitä Kansalliskirjaston Finna-palvelusta jo mainituilla hakusanoilla. Sieltä löytyvät muun muassa aiemmin käytössä olleita oppikirjoja sekä kuvauksia kotipalvelun käytännöistä esimerkiksi raporttien tai tutkimusraporttien muodossa. (Finnan verkkosivut n.d.)

Normilähteitä aiemmin mainituilla hakusanoilla opinnäytetyön laatija etsii vielä Kansallisarkistosta, joka on vastaanottanut viranomaisten luovuttamia asiakirjoja. Mahdollista lähdeaineistoa opinnäytetyön laatija tilaa luettavakseen tutkijasaliin. (Kansallisarkiston Astia-verkkopalvelu n.d.)

Hermeneuttisen kehän mukaisesti opinnäytetyön laatija muistaa hahmottaa kokonaisuutta seuraamalla säädöshierarkiaa alhaalta ylös asti. Näin ollen ei riitä, että opinnäytetyön laatija pitäytyy lähteissään vain sellaisissa dokumenteissa, jotka koskevat välittömästi kotipalvelua kuten esimerkiksi kotipalvelua säätävissä laeissa ja asetuksissa. Hänen on katsottava, johdetaanko säädöksen oikeudellinen pätevyys ylemmän asteisen säädöksen antamasta valtuutuksesta. (Siltala 2001, 93.) Siten aineistoon tulee mukaan esimerkiksi sosiaalihuoltoa koskevia säädöksiä aina kansallisen lainsäädännön hierarkian ylimpään asteeseen eli Suomen valtiosääntöön asti.

Päivittäisen kirjaamisen asiointiloja opinnäytetyön laatija etsii vanhoista oppaista (joita löytyy Finnasta ja / tai Kansallisarkistosta), joissa on esimerkkejä kirjauksista tai kirjaamiskäytännöistä. Opinnäytetyön laatija etsii niitä myös kotipalvelua koskevista raporteista, joissa kuvataan palvelun nykytilaa esimerkiksi palvelun kehittämi-

sen näkökulmasta. Myös kirjaamista koskevat tai sitä sivuavat opinnäytetyöt ovat mahdollisia paikkoja, mistä löytää lainauksia kirjauksista. Dokumentteja päivittäisistä kirjauksista – kuten kodinhoitajien työpäiväkirjoja - säilytetään kaupungin arkistoissa. Opinnäytetyön laatija tutustuu Sastamalan kaupunginarkistossa säilytettäviin dokumentteihin. Opinnäytetyön laatija tilaa niitä luettavakseen arkiston tutkijasaliin.

Aineiston keräämisen jälkeen opinnäytetyön laatija soveltaa ”tee se itse” -tyyppistä kokeilua aineiston järjestämiseksi jakamalla normilähteet vahvasti ja heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin. Opinnäytetyön laatija pohtii myös normien yhteyttä hyvinvointivaltioon. Näin runsaasta tekstimateriaalista saadaan jotain ”tolkkua”. Aineiston jaottelu oikeuslähteisiin edustaa aineiston tiivistämistä ja tulkitsemista, jota toteuttaa myös pohdinnat kytkeytymisestä hyvinvointivaltioon. Tällaisen järjestämisen ja pohdinnan avulla opinnäytetyön laatijalla on lopulta kasassa jotain muuta kuin pelkästään aineistoa alkuperäismuodossaan.

4.3 Aineiston analysointi

Tutkimus on laadullinen. Laadullisen tutkimuksen näkökulmista tässä työssä tutkittavaa ilmiötä yritetään ottaa haltuun niin sanotulla faktanäkökulmalla. Työssä ei problematisoida kieltä vaan nähdään sen välittävän tietoa todellisuudesta. Tiukimmillaan näkökulmassa uskotaan havainnoitsijasta riippumattoman todellisuuden olemassaoloon. Tutkijan tärkeä tehtävä on päästä käsiksi tuohon todellisuuteen, johon porttina toimii tutkimuksessa kerättävä aineisto. Aineiston laadulle asettuu siten paljon vaatimuksia: sen on oltava riittävän kattava. Tutkimuksen tehtävänä on ilmiöiden kuvaaminen ja selittäminen ja esitetyissä väitteissä korostuu näyttöön perustuva argumentaatio. (Jokinen n.d.) Faktanäkökulmaan sopii hyvin aineiston tarkasteleminen realistisesti: tutkija on tällöin kiinnostunut siitä, mitä aineistossa on ja mitä siinä kerrotaan tutkittavasta aiheesta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Kyse on dokumenttianalyysistä, jonka tavoitteena on dokumenttien järjestelmällinen analysointi ja sanallisen ja selkeän kuvauksen luominen tutkittavasta ilmiöstä (Sivonen 2017, 17).

Opinnäytetyössä etsitään oikeuslähteistä sellaisia mainintoja, jotka joko suoraan velvoittavat päivittäin kirjaamaan kotipalvelun toteuttamisesta tai ohjeistavat, mitä tulisi kirjata tai joiden voidaan epäsuorasti tarkoittavan velvollisuutta kirjata päivittäin myös kotipalvelussa tai ohjeistavan, mitä tulisi kirjata. Siinä etsitään myös kuvauksia päivittäisen kirjaamisen käytännöistä. Opinnäytetyössä käydään järjestelmällisesti läpi jokaisen kymmenluvun keskeisimmät asiaan liittyvät oikeuslähteet ja satunnaisesti haarukoidaan muutakin aineistoa, jotta esimerkiksi sallittujen oikeuslähteiden avulla oikeudellinen perusta tulisi kuvatuksi mahdollisimman kattavasti. Opinnäytetyössä pyritään siten luomaan mahdollisimman tarkka kuvaus kotipalvelussa tapahtuvan päivittäisen kirjaamisen oikeudellisesta perustasta.

Päivittäisen kirjaamisen nykyhetken oikeudellisesta perustasta on jo olemassa paljonkin tietoa, mutta opinnäytetyössä sitä taustoitetaan ja tuodaan siitä lisätietoa. Eri-tyisesti menneiden käytäntöjen oikeudellisen perustan tarkasteleminen lienee työn antoisin osuus mitä tulee tausta- ja lisätiedon tuottamiseen. Päivittäisen kirjaamisen oikeudelliseen perustaan tutustuminen avaa myös uusia kysymyksiä kuten esimerkiksi kirjaamisen käyttötarkoituksesta. Kotipalvelussa tapahtuvan päivittäisen kirjaamisen tarkasteleminen oikeudellisen perustan näkökulmasta mahdollistaa paremman ymmärryksen kotipalvelussa tapahtuvan päivittäisen kirjaamisen kehittymisestä.

5 TULOKSET

5.1 60- ja 70-luku: Työpäiväkirja perustuu asetukseen kunnallisesta kodinhoitoavusta

Suomen hallitusmuodon vuodelta 1919 mukaan kaikessa virkatoiminnassa on laillisen seuraamuksen uhallalla tarkoin noudatettava lakia (Suomen Hallitusmuoto 94 / 1919, X luku 89 §). Tämä niin sanottu oikeusvaltioperiaate on kaiken julkisen palvelun lakisääteisyys perusta.

Kodinhoitotoimintaa oli pakko säädellä siten lailla, kun siitä tuli kunnallista. Huomionarvoista on, että myös työpäiväkirjan pitämisestä tehtiin lakisääteistä: olihan sekin ”virkatoimintaa”.

5.1.1 Kodinhoitotoiminnan ohjesäännössä oltava määräys työpäiväkirjasta

Sosiaalihuollon hallintoa koskevassa laissa säädettiin, että kunnalla tulee olla sosiaalihuollon eri aloja varten erityisiä ohjesääntöjä. Näiden ohjesääntöjen hyväksymisessä, vahvistamisessa ja muuttamisessa viitataan ensimmäiseen pykälään. (Laki sosiaalihuollon hallinnosta 1949, 2 luku 17 §.) Kyseisessä pykälässä muistutetaan, että kaiken sosiaalihuollon yleinen johto ja valvonta kuuluu sosiaaliministeriölle (emt., 1 luku 1 §). Lisäksi kunnalla tuli olla sosiaalihuolto-ohjesääntö, jossa tarkemmin määrätään, miten sosiaalihuolto paikallisia oloja silmällä pitäen ja muutoin tarkoituksenmukaisesti on järjestettävä (emt., 2. luku 17 §).

Esimerkiksi Vammalan kaupungin vuonna 1972 hyväksytyn sosiaaliohjesäännön mukaan sosiaalilautakunnan yleisen osaston tehtävänä oli hoitaa kunnallisesta kodinhoitotoiminnasta annettujen määräysten mukaiset sekä niihin liittyvät muut tehtävät (Sosiaaliohjesääntö 7§). Edeltävässä pykälässä kerrotaan, että sosiaalilautakunnan tehtävänä on muun muassa tehdä tarvittaessa ehdotukset sosiaalihallinnon alaan kuuluvien ohje- ja johtosääntöjen laatimiseksi tai muuttamiseksi (Sosiaaliohjesääntö 6§).

Kunnallista kodinhoitoapua voitiin antaa myös vanhuksille vuonna 1966 voimaan tulleen lain myötä kunnallisesta kodinhoitoavusta (Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta n:o 270/1966, 1 luku 1 §). Sosiaalihuollon hallintolain mukaisesti kodinhoitotoimintaa varten kunnallisvaltuuston oli hyväksyttävä ohjesääntö, jonka sosiaaliministeriö vahvisti (Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta 1 luku 3 §). Ohjesäännössä määrättiin tarkemmin kodinhoitajan ja johtavan kodinhoitajan tehtävistä (Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta 2 luku 7 §).

Kodinhoitotoiminnan ohjesäännön mukaan kodinhoitaja oli velvollinen pitämään sosiaaliministeriön ohjeiden mukaista työpäiväkirjaa (Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö 1968, 18 §). Asetuksessa kunnallisesta kodinhoitoavusta säädettiin, että kunnan kodinhoitotoiminnan ohjesäännön tulee sisältää määräykset työpäiväkirjan pitämisestä (Asetus kunnallisesta kodinhoitoavusta n:o 675/1966, 1 luku 1 §).

Myös kotiaavustaja oli velvollinen hankkimaan työpäiväkirjaansa suorittamansa työn ja siihen käytetyn ajan varmennukseksi autettavansa nimikirjoituksen kuittaukseksi

jokaiselta työkerralta (Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö 1968, 28§). Ohjesäännössä muistutetaan, että kotiavustajat työskentelevät pääsääntöisesti vanhusten parissa (Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö 1968, 10 & 23 §). Ehdotuksessa laiksi kunnallisesta kodinhoitoavusta esitetään, että kotiavustajatoimintakäsité olisi jo muotoutunut vanhusten avustustoimintaa koskevaksi (Kaarlonen ym. n:o 123/1966, 811).

Myös ensimmäisessä laissa koskien kunnallisia kodinhoitajia määrättiin ohjesäännön laatimisesta kodinhoitotoimintaa varten (Laki kunnallisista kodinhoitajista 1950, 5 §). Sen tuli sisältää tarkemmat määräykset kodinhoitajan tehtävistä (em., 2§). Lakia täydentäneessä asetuksessa säädettiin, että kodinhoitotoiminnan ohjesäännön tuli sisältää muun muassa määräyksen työpäiväkirjan pitämisestä (Asetus kunnallisista kodinhoitajista 1950, 7 §). Ensimmäinen laki ei koskenut vanhusten avustamista, minkä tähden tässä työssä ei siihen tarkemmin perehdytä, mutta on hyvä kuitenkin todeta, että vuoden 1966 lain myötä kodinhoitotoimintaa puiteistavat käytänteet eivät olleet aivan uusia vaan jatkoivat aiemmin omaksuttuja toimintamalleja vallitsevien lakien mukaisesti. Toimintamallit myös jatkuivat ainakin seuraavalle kymmenluvulle: esimerkiksi Espoon kaupungin kodinhoitotoiminnan ohjesääntö vuodelta 1979 (Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö 1979) ei ollut muuttunut työpäiväkirjan osalta sitten vuosien 1973 ja 1968 ohjesääntöjen.

5.1.2 Työselostus

“Päivämäärä – käynnin kohde – tietoja kodista – suoritettut tehtävät tunneissa – matkat – aterioitiinko kodissa – yövyttiinkö - kodinhoitoapua saaneen kuittaus” Maunula 1961, 89).

Yllä on esimerkki siitä, mitä kunnallisen kodinhoitajan tuli päivittäin työpäiväkirjaansa merkitä ainakin vuonna 1961. Vuonna 1970 uudistettiin työselostuslomakkeet. Uudistettu työselostuslomake muistuttaa tässä esiin nostettua ja uuteen lomakkeeseen liittyvässä muistiossa kerrotaan, että lomakkeiden uudistaminen perustuu kodinhoitotoiminnan tilastoinnin uudistamiseen, jota oli muistion mukaan suunniteltu sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalipoliittisella tutkimusosastolla jo vuodesta 1966 (Kodinhoitotoiminnan lomakkeisto 1969, 1). Voidaan siten olettaa, että vuoden 1961 työse-

loste oli käytössä vielä vuonna 1966 – jolloin suunniteltiin kodinhoitotoiminnan tilastoinnin uudistamista - ja luultavasti vielä vuonna 1970, jolloin saatiin valmiiksi luonnokset uusiksi lomakkeiksi (emt., 1).

Tyhjä työselostuslomake on kuvattuna vuoden 1961 Kunnallinen kodinhoitaja - oppaaseen. Oppaassa selvitetään, että kodinhoitajien työskentelyn seuraamiseksi kodinhoitaja laatii työselostuksen, jonka avunsaaja varmentaa nimikirjoituksellaan. Kaksiosaisen lomakkeen toinen osa on kodinhoitajalle jäävä päiväkirja ja toinen osa luovutetaan kodinhoitotoimintaa kunnassa valvovalle viranomaiselle työselostuksena (Maunula 1961, 87). Oppaan lopussa on otsikon ”Malliohjesääntö ja ohjeita” alla nimike ”Perhe ja kodinhoitaja – ohjeita kodinhoitajatoimesta. Sosiaaliministeriön hyväksymä”, jossa ohjeistetaan työselostuksesta, että kodinhoitajan on merkittävä siihen työhön ja matkoihin käyttämänsä ajat ja jonkun perheenjäsenen on nimikirjoituksellaan vahvistettava oikeaksi kyseiset merkinnät (Maunula 1961, 120–121).

Oppaassa kerrotaan, että kodinhoitaja voidaan mahdollisuuksien mukaan määrätä auttamaan omissa kodeissaan asuvia vanhuksia (Maunula 1961, 42). Työselostuksessa onkin sarake, johon voidaan merkitä työkyvyttömiä vanhusten lukumäärä kodissa (Maunula 1961, 89). Myös myöhempää työselostetta käytettiin niin lapsiperheissä kuin vanhusten parissa.

Uudistettua työselostetta esitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Kyseinen työselostelomake poistettiin käytöstä vasta vuonna 1998.

5.1.3 Uudistettu raportti kodinhoitoavusta

”Tehty kodinhoitotyötä viisi tuntia sekä aterioitu työkodissa. Kodinhoitoapua saaneen kuittaus.” (Kodinhoitajien ja kotiaavustajien työpäiväkirjat ja raportit 1973.)

Yllä on esimerkki kunnallisen kotiaavustajan päivittäismerkinnöistä työpäiväkirjaansa vuodelta 1973. Työpäiväkirja oli valmis raporttilomake nimeltään ”Raportti kodinhoitoavusta”. Raporttilomake oli vuosien 1973 ja 1974 kodinhoitoapua koskevan ti-

lastoselvityksen mukaan kodinhoitajan tai kotiaavustajan täyttämä tosite annetusta kodinhoitoavusta (Kodinhoitoapu 1973–1974 1976, 10).

Suomen Kunnallisliiton arkistosta löytyi vuodelta 1998 ilmoitus kodinhoitoavun työselostelomakkeen numero 6500 käytöstä poistamisesta, jonka liitteeksi oli arkistoitu muistio otsikolla Kodinhoitotoiminnan lomakkeisto 1.1.1970 lukien. Muistiossa kerrotaan, että kodinhoitoavun raporttilomakesarja numero 6500 otetaan kunnissa käyttöön vuoden 1970 alusta. Muistion alussa kerrotaan, että syyskuussa 1969 saatiin luonnokset uusiksi lomakkeiksi kodinhoitotoimintaa varten valmiiksi tehtävään asetetun toimikuntatyöskentelyn myötä. (Kodinhoitotoiminnan lomakkeisto 1969, 1.) Muistiossa on yksityiskohtaiset ohjeet lomakkeen täyttämiseksi.

Raporttiin kodinhoitoavusta tuli kirjata päämiehen nimi (perheessä mies), hänen ammattinsa, siviilisäätynsä, henkilötunnuksensa, puhelinnumerosa, puolison nimi, ammattinsa, onko hän vieraan työssä vai omassa yrityksessä ja heidän osoitteensa. (Kodinhoitajien ja kotiaavustajien työpäiväkirjat ja raportit 1973.) Vuosia 1973 ja 1974 koskevissa tilastoissa selvitetään, että kodinhoitoaputoiminnan yhteydessä käytetään perhekäsitetä, joka vastaa käsitettä ruokakunta. Ruokakunta koostui perheenjäsenistä ja muista henkilöistä, jotka asuivat yhdessä ja joilla oli yhteinen ruokatalous. Ruokakunnan päämies oli henkilö, joka lähinnä oli taloudellisesti vastuussa ruokakunnasta. (Kodinhoitoapu 1973–1974 1976, 8.) Raporttilomakkeessa kuitenkin päämiehestä oli suluissa annettu vinkiksi, että perheen ollessa kyseessä, tarkoitetaan miestä (Kodinhoitajien ja kotiaavustajien työpäiväkirjat ja raportit 1973). Raporttilomake oli työntekijä- ja ruokakuntakohtainen (Kodinhoitoapu 1973–1974 1976, 10). Kodinhoitoapua saaneet ruokakunnat tilastoitiin ruokakunnan päämiehen mukaan sekä kodinhoitajan tai kotiaavustajan mukaan (Kodinhoitoapu 1971 1974, 7). On hyvä muistaa, että kunnallisen kodinhoitoavun ensisijainen tarkoitus oli huolehtia lapsiperheiden tarpeista, mutta samalla lomakkeella raportoitiin myös vanhusten parissa tehdystä työstä, mikä selittänee raportoinnin perhe-/ruokakuntakohtaisuuden.

Lisäksi raporttiin tuli merkitä mahdollisia lisätietoja (esimerkiksi tilaajan nimi ja menokellonaika), tilauspäivä, onko kyse kodinhoitajan ja kotiaavustajan tarpeesta, mille ajalle, kuinka monta alle 65-vuotiasta on perheessä jäseniä ja kuinka monta yli, onko lapsia, kuinka monta yhteensä perheen jäsentä, onko vieraita lapsia päivähoidossa,

onko taloudessa karjaa, anooko kodinhoitoapua saava maksuvapautusta, onko apua myönnetty ja jos, niin kiireellisenä vai toistaiseksi, kuinka usein tapahtuvaksi, myöntäjän nimikirjaimet, onko kodinhoitoapua määrätty antamaan kodinhoitaja, oppilas vai kotiaavustaja, hänen nimikirjaimensa, avuntarpeen syy (luokiteltu eri tarvitsijoiden mukaan), joka voi olla vanhusten kohdalla vanhuus, sairaus, vammaisuus ja / tai muu syy, mahdollisen muun syyn selvitys, kodinhoitoapua saaneen kuittaus. Lomakkeen keskiaukeaman toiselle puolelle kirjattiin ensinnäkin taustatietoja organisaatiosta: mikä kunta on kyseessä ja onko kyseessä sosiaalilautakunnan, terveyslautakunnan vai muun toiminta. (Kodinhoitajien ja kotiaavustajien työpäiväkirjat ja raportit 1973.) Vuosien 1973 ja 1974 tilastoissa kodinhoitoaputoiminnasta selvitetään, että kodinhoitajat ja kotiaavustajat antavat mainitun raportin kodeissa suoritetusta kodinhoitoavusta työnantajalleen - sosiaalilautakunnalle, terveydenhoitolautakunnalle tai yksityiselle järjestölle (Kodinhoitoapu 1973–1974 1976, 7–8). Kunnallista kodinhoitoapua koskevan lain mukaan kunta sai myös tukea taloudellisesti yksityisten järjestöjen toimesta suoritettavaa kotiaavustajatoimintaa (Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta 2 luku 12 §). Vuotta 1980 koskevassa tilastossa mainitaan, että kodinhoitajan suorittama kotipalvelu voi liittyä myös kotisairaanhoidon (Kodinhoitoapu 1980 1981, 10).

Organisaatietietojen alapuolelle tehtiin varsinaiset päivittäiset merkinnät: käyntikeran päivämäärä, kuinka monta tuntia työajasta meni kodinhoitotyöhön, mahdollisiin matkoihin, mahdolliseen yöpymiseen, kuinka monta tuntia näistä tulee yhteensä, osallistuiko kotiaavustaja karjanhoitoon, aterioiko työkodissa, millä välineellä kulki matkat ja kuinka monta kilometriä edestakaisesta matkasta tuli (Kodinhoitajien ja kotiaavustajien työpäiväkirjat ja raportit 1973). Tämän luvun alkupuolella esiin nostetussa muistiossa kerrotaan, että näitä merkintöjä kutsutaan niin sanotuiksi päivittäisiksi merkinnöiksi (Kodinhoitotoiminnan lomakkeisto 1969, 12). Muistion ohjeissa täsmennetään, että matkoista ja yöpymisistä merkitään työajaksi luettava osa, ei siis matkoihin ja yöpymisiin käytettyä koko tuntimäärää (em., 12–13).

Muistiossa kerrotaan, että eräissä kunnissa avunsaajan kuittaus otetaan päivittäin. Jos niin toimitaan, avunsaajan nimikirjaimet merkitään lomakkeen oikeassa reunassa olevaan sarakkeeseen (em., 13). Avunsaajan tulee kuitenkin allekirjoittaa lomake avunannon päätyttyä tai vähintään kerran kuukaudessa. Jos kuittausta ei saatu, tuli

siitäkin tehdä merkintä (em., 13). Lomake oli itsejäljentyvästi kolmisivuinen, joista toisella sivulla oli maininta, että kyseinen sivu oli toimitettava kuukausittain sosiaalihuollituksen suunnittelu- ja tilastotoimistolle. (Kodinhoitajien ja kotiavustajien työpäiväkirjat ja raportit 1973.) Kyseiset raportit muodostivat suunnittelu- ja tilastotoimiston laatiman kodinhoitoaputilaston perusaineiston (Kodinhoitoapu 1973–1974 1976, 7).

Verrattuna aiempaan työselosteeseen, uutta päivittäismerkinnöissä oli sarake ”osallistuttu karjanhoitoon”. Edeltävässä lomakkeessa kysyttiin kyllä kotieläinten määrää, joten voitaneen olettaa, että tämä riitti kertomaan, että kodinhoitaja on tarpeen mukaan hoitanut myös kotieläimet, sisältyihän se kodinhoitajan mahdollisiin tehtäviin. Taustatietojen osuus oli uudessa lomakkeessa muuttunut enemmän, ehkä halusta yksinkertaistaa lomakkeita yhdistämällä samaan lomakkeeseen eri lomakkeiden tietoja, millä tavalla voi tulkita myös muistiossa mainittuja tavoitteita lomakkeiden uudistamiselle (Kodinhoitotoiminnan lomakkeisto 1969, 1).

Sosiaalihuollituksen lähettämässä kirjeessä sosiaalilautakunnille koskien muutosta kotipalvelun tilastoinnissa kerrotaan, että vuoden 1975 tammikuusta lähtien kodinhoitoavun raporttilomakesarjan lomaketta kaksi ei enää lähetetä suunnittelu- ja tilastotoimistolle. Sen sijaan ensimmäistä ja kolmatta osaa käytetään kuten ennenkin. (Kodinhoitoavun perhekortti. Muutos tilastoinnissa 1975 lähtien.)

5.1.4 Yhteenveto

Vuodesta 1966 kirjattiin kotipalvelusta valmiille lomakkeelle. Kyse oli kotipalvelun toteuttamisen todentamisesta, minkä myös asiakas nimikirjaimillaan vahvisti. Kotipalvelun työntekijällä ei ollut paljoa liikkumavaraa sen suhteen, mitä hän käynnistä kirjasi. Hänellä oli käytössään valmis lomake, johon hän täytti vaaditut kohdat. Tiedossa ei kuitenkaan ole, joutuiko työntekijä joskus tilanteisiin, joissa hän olisi esimerkiksi miettinyt, laittaako hän koko kodissa vietetyn ajan kodinhoitotyöksi, jos ajasta oli mennyt osa vaikkapa seurusteluun. Joka tapauksessa kodinhoitoapua saanut on nimikirjoituksellaan periaatteessa oikeaksi hyväksynyt esitetyt kodinhoitotyötunnit.

Työpäiväkirja perustui ensinnäkin sosiaalihuollon hallintolakiin (katso luku 5.1.1), jonka mukaan kunnalla tuli olla sosiaalihuollon eri aloja varten erityisiä ohjesääntöjä ja sosiaalihuolto-ohjesääntö, jossa tarkemmin määrättiin sosiaalihuollon järjestämisestä paikallisiin oloihin. Laissa kunnallisesta kodinhoitoavusta vielä erikseen korostettiin, että ohjesääntöön on kirjattava kodinhoitajan ja kotiavustajan työtehtävät. Asetuksessa kunnallisesta kodinhoitoavusta vielä tarkennettiin, että ohjesääntöön on sisällytettävä määräykset työpäiväkirjan pitämisestä.

60- ja 70-luvuilla päivittäinen kirjaaminen kunnallisessa kotipalvelussa näyttäisi perustuneen vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin eli lakeihin ja asetuksiin. Kirjaamista määrittivät myös ministeriön ohjeet, jotka nekin kuuluvat vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin.

Kun myös vanhuksille voitiin tarjota kunnallista kodinhoitoapua vuoden 1966 lain myötä kunnallisesta kodinhoitoavusta (katso luku 5.1.1), hyvinvointivastuuta heidän kotona selviytymisensä tueksi ryhdyttiin määrittämään lainsäädännöllä. Jos hyvinvointivaltio edellyttää hyvinvointivastuun määrittämistä lainsäädännöllä, voidaan vuoden 1966 lain myötä nähdä hyvinvointivaltion kehittyvän. Voidaan siten katsoa päivittäisen kirjaamisen vanhuksille annetussa kunnallisessa kodinhoitoavussa todentavan ainakin ensimmäisenä vuosikymmenenä omalta osaltaan hyvinvointivaltion lakisäateistä perustaa.

5.2 80-luku: Työpäiväkirjan lakiperustaisuus kumoutui

Vuoden 1982 sosiaalihuoltolaissa säädettiin kotipalveluiden järjestämisestä (Sosiaalihuoltolaki 1982, 3 luku 17 §). Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta muuttui nimikkeeltään laiksi kodinhoitajien ja muun sosiaalihuoltoalan henkilöstön ammatillisesta koulutuksesta vuonna 1985 (HE N:o 76 1985, 3). Hallituksen esityksessä sosiaalihuoltolaiksi esitettiin kumottavaksi kodinhoitoavusta annettu laki ja korvata siihen sisältyneet sosiaalipalvelut sosiaalihuoltolain sosiaalipalveluja koskevilla säännöksillä HE N:o 102 1981, 17). Sosiaalihuoltolailla kumottiin kunnallisesta kodinhoitoapu-laista ensimmäinen, toinen, kolmas ja viides luku lain 21 pykälää lukuun ottamatta

(Sosiaalihuoltolaki 1982, 9 luku 61 §). Jäljelle jäi koulutusta koskeva luku (Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta 4 luku). Asetuksen kunnallisesta kodinhoitoavusta kumosi vuonna 1987 annettu asetus sosiaalialan oppilaitoksista (Asetus sosiaalialan oppilaitoksista 499/1987).

Vuoden 1982 sosiaalihuoltolaki kumosi vuoden 1950 lain sosiaalihuollon hallinnosta. Hallituksen esityksessä kyseiseksi laiksi mainitaan myös, että vuoden 1981 alusta lakia sosiaalihuollon hallinnosta muutettiin jo siten, että valtionviranomaisen vahvistamat kunnan sosiaalitoimen ohjesäännöt korvattiin kunnanvaltuustojen hyväksymillä johtosäännöillä (HE 102/1981, 8). Hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi eräiden sosiaali- ja terveydenhuollon lakien muuttamisesta mainitaan ehdotuksessa sosiaalihuollon hallintolain muuttamiseksi, että luovutaan valtion viranomaisten vahvistamista sosiaaliohjesäännöistä ja erityisistä ohjesäännöistä, joiden tilalle tulisi kunnanvaltuuston hyväksymä johtosääntö kunnan sosiaalihuollon tarkempaa järjestämistä varten (HE N:o 86/1980, 9; Laki sosiaalihuollon hallinnosta annetun lain muuttamisesta N:o 86/1980, 16 §).

Mainitusta hallituksen esityksestä löytyy myös tieto lain kodinhoitoavun muuttamisesta lainkohtien 1, 3 ja 7 pykälien osalta, minkä kerrotaan aiheutuvan ohjesääntöjen poistamisesta (HE N:o 86/1980, 12). Pykälässä seitsemän säädettiin, että kodinhoitajan tarkemmista tehtävistä tulee määrätä ohjesäännössä (Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta 2 luku 7 §). Kyseinen pykälä kumottiin lailla kunnallisen kodinhoitoavun muuttamisesta (Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta annetun lain muuttamisesta n:o 86/1980).

Espoon kaupungin sosiaalijohtosäännössä vuodelta 1985 määritellään kotipalvelu kuuluvaksi palveluosaston toimialaan. Lisäksi sosiaalilautakunnan yksi jaosto oli huolto- ja palvelujaosto, joka hoiti sosiaalilautakunnalle kuuluvat vanhustenhuoltoa ja kotipalvelutoimintaa koskevat asiat. Jaostojen tuli muun muassa päättää toimialaansa kuuluvan sosiaalihuollon toimeenpanossa noudatettavista yleisistä ohjeista. Sosiaalijohtosäännöllä kumottiin kodinhoitajatoiminnan ohjesääntö. (Espoon kaupungin sosiaalijohtosääntö 1985, 3, 5, 12, 33 §).

Hallituksen esityksessä laeiksi eräiden sosiaali- ja terveydenhuollon lakien muuttamisesta perustellaan sääntelyn muuttamista vanhentuneella hallinnollisella menettelytavalla, jota on edustanut valtion puuttuminen kunnallishallintoon ohjesääntöjä vahvistamalla (HE N:o 86/1980, 3). Vuoden 1988 sosiaalihuollon raporttisarjassa koskien kotipalvelutyötä kerrotaan, että aikaisemmin laki antoi sitä varten selvät toimintaohjeet, mutta nyt pelkät periaatteet. Vastuu sosiaalitoimen toteuttamisesta ja kehittämisestä on säilytetty paikallisille viranomaisille. (Kotipalvelutyö muutoksessa 1988, 13.) Kuitenkin valtio puuttui edelleen kotipalvelun hallintoon, toimintaan, toteuttamiseen ja kehittämiseen, mistä tulevaisuudessa on esimerkkejä.

5.2.1 Työtuntiraportit ovat edelleen käytössä

”Asiakkaan luona tehtävät ”kynätyöt” ovat jokaisen kotiavustajan arkipäivää” (Roos 1984, 90).

Yllä oleva on lainaus Kotiavustajan oppaasta vuodelta 1984. Opas oli tarkoitettu ensisijaisesti kotiavustajien koulutukseen, mutta myös yleisoppaaksi ammatissa jo toimiville kotiavustajille. Lisäksi korostetaan, että opas on laadittu nojautuen nimenomaan uuteen sosiaalihuoltolakiin. (Roos 1984, 1.) Muina lähteinä mainitaan kotipalvelua koskeva lainsäädäntö ja sosiaalihuollon yleiskiertokirje kotipalvelusta sekä sosiaalihuollon kotipalvelutiedotteet (Roos 1984).

Oppaan kirjaamista koskevan luvun alkuun on nostettu muistutus siitä, että kotipalvelu on osa kunnan sosiaalihuollon, mistä johtuu, että kotipalveluhenkilöstönkin on käytävä ”paperisotaa” hallinnon vaatimuksesta. Työtuntiraportit auttavat selvittämään mihin ja keille kotipalvelua on annettu, kun suunnitellaan kotipalvelun kehittämistä kunnan ja valtion eri yksiköissä. Työtuntiraportti näyttää lähes samalta kuin edellisessä luvussa käsitelty raporttilomake. Ainoa muutos lomakkeen aukeaman päivittäisten merkintöjen puolelle on, että kulkuvälinettä ei kysytä erikseen. (Roos 1984, 90).

Vuonna 1985 yleiskirjeessä sosiaalilautakunnille sosiaalihuolto muistutti, että kotipalvelulomakkeeseen merkitään päämieheksi henkilö, joka pääasiassa vastaa kotita-

louden toimeentulosta, eli yleensä päämies on mies. Jos kuitenkin kotitaloudessa on samanarvoisia henkilöitä kuten sisaruskotitalouksissa, voidaan päämieheksi merkitä esimerkiksi vanhin. (Yleiskirje B4/1985/STT sosiaalilautakunnille.) Samanarvoisilla tarkoitetaan kenties henkilöitä, jotka vastaavat kukin yhtä suurella osalla kotitalouden toimeentulosta.

Kotiavustajan oppaassa korostetaan, että jokaisesta työtunnista jokaisen asiakkaan luona jokainen suomalainen kodinhoitaja ja kotiavustaja tekee raportin. Työtuntien yhteismäärien perusteella huolehditaan asiakaslaskutuksesta. Vuosittain tiedot kootaan edelleen sosiaalihuollon suunnittelu- ja tilastotoimistoon. Näistä valmistetaan yhteenvetotilasto sekä kuntien että valtion suunnittelu- ja kehittäelytyöhön perustaksi. Kyseisessä tilastossa esitetään koko maan kaikkien kuntien kotipalvelutiedot vuosittain (Roos 1984, 91).

Sosiaalihuollon lähettämissä ohjeissa vuodelta 1985 koskien kotipalvelun uudistettua lomakkeistoa mainitaan, että uudistetun kotipalvelulomakkeiston avulla saadaan muun muassa asiakkaan vahvistama asiakaskohtainen tieto kotipalvelutarpeen syystä sekä tehdyistä kotihoitotunneista. Toinen kappale itsejäljentyvästä lomakkeesta jäi asiakkaalle ja toista kappaletta käytettiin kertomuksen laadintaan liittyen sosiaali- ja terveydenhuollon suunnitteluun ja valtionosuuteen. (Kotipalvelun uudistettu lomakkeisto 1985.) Jo vuoden 1966 laissa säädettiin, että valtio osallistuu kodinhoitajan palkkauksesta kunnalle aiheutuviin kustannuksiin sekä kunnalle voidaan myös myöntää valtionapua kotiavustajista aiheutuviin kustannuksiin (Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta 3. luku, 14 & 15 §). Vuoden 1982 laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta muutti kotiavustajatoiminnan harkinnanvaraisesta valtionavustuksesta valtionosuudeksi (HE N:o 101/1981, 8).

Vuonna 1988 sosiaalihuolto ohjeisti tietojen antamisesta kotipalvelutilastoa varten, että yhdellä käyntikerralla tarkoitetaan hoitopäivää eli samana päivänä saatua kodinhoitoapua (Ohjeita tietojen antamiseksi vuoden 1988 tilastointia varten). Työselosteita lukiessa huomaakin, että niissä ei ole eritelty, kuinka monta käyntikertaa kulloisena päivänä annettu kodinhoitoavun tuntimäärä sisältää.

Kotiavustajan oppaassa kerrotaan myös kotipalvelukortista, joka ei liity päivittäiseen kirjaamiseen, sekä viestintävihkosta, joka liittyy. Sen käyttöön tulisi saada asiakkaan lupa. Vihkoon merkitään erilaisia asiakkaan vointiin ja palveluun liittyviä asioita. Kotiavustaja voi kirjoittaa siihen esimerkiksi, että ikkunat ovat pestyt ja seuraavan kerran ne pestään syyskuussa tai että vatsa ei ole toiminut kahteen päivään tai että asiakkaalla on huono ruokahalu. Vihkoa käyttävät kaikki asiakkaan luona käyvät työntekijät, kodinhoitajan tai kotiavustajan lisäksi esimerkiksi terveydenhoitaja, seurakuntasisar, sosiaalitarkkailija tai muu ammattilainen. Lisäksi siihen voivat tehdä merkintöjä tai kysymyksiä myös asiakkaan omaiset. Vihkoon ei saa kirjoittaa mitään loukkaavaa. (Roos 1984, 92–93.)

Vuoden 1986 Kotiavustajan oppaaseen kuvattu työseloste on samanlainen kuin aiemmassa oppaassa. Myöskään viestintävihkoa koskevat ohjeet eivät ole muuttuneet. (Roos 1986.)

5.2.2 Henkilörekisterilaki

Vuonna 1987 säädettiin henkilörekisterilaki. Hallituksen esityksessä kyseiseksi laiksi muistutetaan, että sosiaalihuollossa pidetään rekistereitä sekä avun myöntävissä viranomaisissa että valtion keskushallinnossa. Viimeksi mainituista on yksi esimerkki sosiaalihuollon kodinhoitoaputilasto. Tilastonimikkeisiä henkilörekistereitä käytetään tutkimukseen ja suunnitteluun. (HE n:o 49/1986, 10–11.) Esityksessä myös korostetaan, että sosiaalihuollon toimenpiteitä koskevia henkilötietoja saisivat rekisteriin tallettaa näitä tehtäviä hoitavat viranomaiset. Vain se viranomainen, joka on päättänyt huollosta tai huollon antanut, olisi oikeutettu tallettamaan tiedot. (emt., 33.)

Henkilörekisterilaissa säädettiin, että henkilörekisteriin saa tallettaa vain sellaisia henkilötietoja, jotka rekisterin käyttötarkoituksen kannalta ovat tarpeellisia (Henkilörekisterilaki 471/1987, 2 luku 5 §). Rekisterinpitäjän tuli myös käyttää luotettavia tietolähteitä sekä muutoinkin huolehtia siitä, ettei henkilörekisteriin merkitä virheellisiä, epätäydellisiä tai vanhentuneita tietoja (emt., 3 luku 9 §).

Henkilörekisterilaki koski työselosteita mitä ilmeisemmin, mutta sitä voidaan tulkita myös niin, että se olisi kattanut viestivihotkin. Sillä laissa henkilötiedolla tarkoitetaan sellaista henkilön taikka henkilön ominaisuuksien tai elinolosuhteiden kuvausta, joka voidaan tunnistaa tiettyä luonnollista yksityistä henkilöä tai hänen perhettään tai hänen kanssaan yhteisessä taloudessa eläviä koskevaksi. Henkilörekisteri määrittellään laissa henkilötietoja sisältäväksi tietojoukoksi, jota käsitellään automaattisen tietojenkäsittelyn avulla, sekä sellaista luetteloa, kortistoa tai muuta näihin verrattavalla tavalla järjestettyä henkilötietoja sisältävää tietojoukkoa, josta tiettyä henkilöä koskevat tiedot voidaan löytää helposti ja ilman kohtuuttomia kustannuksia. (emt., 1 luku 2 §.)

Käytännössähän kuitenkin viestiviholla ilmaistiin mahdollisille sivullisille sosiaalipalvelun toteuttamisen yhteydessä saatuja tietoja, mikä loukkasi asiakkaan yksityisyyden suojaa. Kuitenkin esimerkiksi Kotiavustajan oppaassa vuodelta 1984 korostetaan, että asiakkaan luottamus säilytetään esimerkiksi kunnioittamalla vaitiolovelvollisuutta, ja salassapitovelvollisuutta ei saa missään tilanteessa rikkoa (Roos 1984, 12). Oppaassa myös huomautetaan, että salassapitovelvollisuus on sosiaalihuoltolaisessa ankarampi kuin oli laissa kunnallisesta kodinhoitoavusta. Oppaassa edelleen selvitetään, että asianomaisille saa ilmaista asioita, joilla on merkitystä asiakkaan auttamisessa. Asianomaisia ovat oppaan mukaan työyhteisössä toimivat henkilöt ja yhteistyökumppanit eli virkavastuulla toimivat sekä omaiset, jollei asiakas ole erikseen kieltänyt jälkimmäisille jakamasta jotakin kotiavustajalle kertomaansa asiaa. Muille asiakkaan asioista ei puhuta. (emt., 54). Kuitenkin viestivihkoa saattoivat helposti vaikkapa naapurit tai tuttavat poiketessaan lukea tai ylipäänsä sen vaikkapa pöydällä pitäminen saattoi kertoa sivullisille, että asiakas saa sosiaalipalvelua, mikä oli henkilörekisterilain mukaan arkaluonteinen tieto (Henkilörekisterilaki 2 luku 6 §), eli viestivihko vaaransi henkilön yksityisyyden suojan.

On kuitenkin huomattava, että viestivihot eivät ehdoitta olleet eivätkä ole kiellettyjä, jos palveluntarjoaja kykenee huolehtimaan siitä, etteivät tiedot joudu sivullisten haltuun. Käytännössä se vaatii viestivihon säilyttämistä esimerkiksi lukitussa kaapissa, johon vain asianosaisilla olisi pääsy. Opinnäytetyössä palataan vielä myöhemmin viestivihkojen käytön luvallisuuteen / luvattomuuteen.

5.2.3 Yhteenveto

Sosiaalihuoltolaki kumosi kodinhoitotoiminnan ohjesäännön ja sitä myötä myös määräyksen työpäiväkirjasta. Käytäntö kuitenkin jatkui ennallaan työselosteiden muodossa ja sosiaalihallitus antoi ohjeita niiden käytöstä. Työselosteita ei ilmeisesti pidetty riittävinä tietokanavina kotiaavustajien / kodinhoitajien sekä asiakkaiden läheisten kanssa, sillä käyttöön oli otettu viestivihot. Niistä sosiaalihallitus ei vaikuta olleen kiinnostunut, eikä ole löytynyt viittausta muidenkaan valvovien viranomaisten huomiosta niitä kohtaan. Viestivihot ovat kenties täydentäneet sitä tarvetta, jota tilastollinen seuranta ei ole pystynyt tyydyttämään.

Henkilörekisterilaki vaikutti päivittäiseen kirjaamiseen erityisesti tarkoitussidonnaisuuksien myötä. Kirjaamisen tarkoitussidonnaisuus lienee tullut työntekijöille uutena omaksuttavana asiana.

Päivittäiseen kirjaamiseen velvoittivat edelleen vahvasti velvoittavat oikeuslähteet, mutta niistä käytössä olivat alimman tason normilähteet eli ministeriön päätökset ja ohjeet, kun edeltävällä vuosikymmenellä vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä kirjaamista määrättiin toteutettavaksi ylemmän tason normilähteillä eli lailla ja asetuksella. Vertailun vuoksi huomautettakoon, että 70-luvulla kirjaamiseen vaikuttavia vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä on löydettävissä seitsemän kappaletta, mutta 80-luvulla vain kaksi, jotka olisivat olleet käytössä koko kyseisen kymmenluvun. 80-luvulla käytössä oli edellä mainittujen lisäksi sallittuja oikeuslähteitä, joita edustivat viestivihot. Niiden käyttö oli alalla vakiintunut tapa, jota ei voida johtaa lakeihin, asetuksiin, ministeriöiden ohjeisiin tai päätöksiin tai komitea- tai toimikuntamietintöihin. Niiden sijaan on mahdollista, että jossakin kunnassa asianomainen lautakunta on suositellut viestivihon käyttöä, jolloin olisi kyseessä kirjaamisen perusteluna sallittu oikeuslähde, mutta jos se on velvoittanut viestivihon käyttöön, kyse olisi vahvasti velvoittavasta oikeuslähteestä.

Roos esittää Kotiaavustajan oppaassa, että kotipalveluhenkilöstön on käytävä ”paperisotaa” kunnan sosiaalihallinnon vaatimuksesta. Kunnan sosiaalihallinnon vaatimukset edustaisivat vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä, mutta tässä tutkimuksessa on

löydetty kuitenkin lähinnä esimerkkejä siitä, että paikallishallinto on toteuttanut sosiaalihuollon ohjeita mitä tulee kotipalveluhenkilöstön käymään ”paperisotaan”.

Henkilörekisterilaki edustaa vahvasti velvoittavaa oikeuslähdettä, joka vaikutti päivittäiseen kirjaamiseen kunnallisessa vanhusten kotipalvelussa. Henkilörekisterilain voidaan katsoa vahvistavan hyvinvointivaltion toimintatavoista hyvän hallinnon periaatteita vahvistamalla asiakkaan oikeusturvaa.

Vaikka vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä ei enää velvoitettu kirjaamaan ylempien tason oikeuslähteillä, julkinen valta edelleen hoiti velvollisuuttaan huolehtia yksilön sosiaalisista oikeuksista hyvinvointivaltiota vahvistaen seuraamalla vanhusten kodinhoitoavun tarvetta ja sen toteutumista ohjeistamalla kotipalvelulomakkeista sekä keräämällä tilastoa kodinhoitoavusta.

5.3 90-luku: Määrällisestä seurannasta kohti vaikuttavuuden seurantaa?

Vuonna 1990 kotipalvelua käsittelevässä kirjassa käytettäväksi ammatillisessa peruskoulutuksessa sekä täydennys- ja toimipaikkakoulutuksessa oppimateriaalina huomautetaan, että kotipalvelun seuranta on kohdistunut ja edelleen kohdistuu lähes yksinomaan palvelujen määrälliseen seurantaan (Lehtonen, Lehtonen & Puhakka 1990, 108). Tämä on käynyt hyvin ilmi tässäkin tutkimuksessa, jossa on tähän mennessä tarkasteltu päivittäisen kirjaamisen käytäntöjä ja niiden oikeudellista perustaa vuodesta 1966 alkaen.

Mainitussa kirjassa jatketaan, että tilastolliset kertomukset eivät kerro siitä, miten kotipalvelut ovat vastanneet kansalaisten ongelmiin, ovatko ongelmat poistuneet, omatoimisuus lisääntynyt, missä määrin asiakkaasta on tullut omaan elämäänsä osallinen vaikuttaja. Kirjoittavat peräänkuuluttavat palveluiden vaikuttavuuden seurantaa. (emt., 108.) Kirjoittajat kuitenkin ehdottavat vaikuttavuuden seurannan tarkastelun kyselyä tai haastattelua, jonka suorittaisi joku muu taho kuin kotipalvelu (emt., 110). Toisaalta he miettivät, että lisäksi työntekijät voivat arvioida omaa työtään, sen sisältöä ja laatua vaikuttavuuden kannalta (emt., 109). Yhtenä kotipalvelun

sisällöllisenä kehittämistarpeena he esittävät työntekijöiden oman työn arviointimenetelmien kehittelyä (emt., 142).

5.3.1 Työselosteessa saattoi olla merkintä myös yllättävästä tapahtumasta

”Kahvit juuaan ja sitten kuitti kirjoitetaan” (Viitala 1990, 43).

Työselosteet vuodelta 1993 ovat edelleen samankaltaisia kuin aiemmin. Ainoa muutos päivittäisiin merkintöihin on, ettei lomakkeessa enää kysytä yöpymisiä ja matkoja. Matkoille on oma lomake. Suurin osa kodinhoitoavusta vaikuttaa nähtyjen työselosteiden perusteella olevan siivousta. ”Siivous” on kirjoitettu käsin lomakkeen yläreunaan. Lomakkeisiin merkittiin yhä, vastasiko käynnistä kodinhoitaja vai kotiavustaja, mutta ainakin vanhusten luona näytti lomakkeiden mukaan käyvän niin kodinhoitajia kuin kotiavustajiaakin. (Kodinhoitajien työselosteet, työtunti-ilmoitukset ja matkalaskut 1994.)

Vuonna 1990 sosiaalihuolto ohjeisti, että kotitalouden päämieheksi katsotaan henkilö, joka pääasiassa vastaa kotitalouden toimeentulosta. Sosiaalihuolto korosti, että kriteerinä käytetään ensi sijassa ammatissa toimivuutta ja tuloja. (Ohjeita tietojen antamisesta vuoden 1990 kotipalvelutilastoja varten.) Ohjeessa ei enää muistuteta päämiehen tarkoittavan yleensä miestä.

Vuonna 1990 sosiaalihuollon julkaisussa koskien kotipalvelun työn sisällön kehittämistä asiakas kuvailee kokemuksiaan kotipalvelusta: ”Tuntuu, että niillä on kova kiire, ei ne ehi istua ja jutella. Kyllähän se ois mukavaa, mutta niillä on aina kiire, kahvit juuaan ja sitten kuitti kirjoitetaan, se on sillä siisti...Ei mulle valisteta mitään”. (Viitala 1990, 43.) Asiakkaan mainintaa kuitista voitaneen tulkita niin, että asiakas vahvistaa nimikirjaimillaan työn suoritetuksi / vastaanotetuksi, ja siten hyväksyy, että tehdystä työstä lähetetään lasku. Asiakkaan näkökulmasta kuitin kirjoittaminen lienee ollut yksiselitteinen tapahtuma, eikä asiakas ole joutunut miettimään sen merkitystä.

Vuoden 1991 Kotiavustajan oppaassa muistutetaan, että asiakkaan luona käytettävät lomakkeet ovat kotiavustajan arkipäivää. Viralliset työtunti- ja muut raportit ovat oppaan mukaan tärkeitä ohjenuoria, kun selvitetään, keille kotiapua on annettu, ja kun suunnitellaan kotipalvelun kehittämistä kunnan ja valtion eri yksiköissä. Niiden perusteella tapahtuu myös asiakkaiden laskutus. Jokaisesta työtunnista jokaisen asiakkaan luona jokainen kotiavustaja tekee raportin. (Aalto 1991, 28.)

Anna-Liisa Niemelä on väitöstutkimuksessaan käyttänyt kvantitatiivisena aineistona muun muassa erään kunnan kodinhoitajien kaikkia asiakaskohtaisia työselosteita kolmen kuukauden ajalta vuodelta 1998. Niemelä kuvaa yhdessä esimerkissä, kuinka työselosteeseen saatettiin laittaa tarpeen mukaan havainto päivittäisestä tapahtumasta. Kyse oli asiakkaasta, joka oli kaatunut, minkä tähden kotiavustaja teki hänen luonaan kolme ylimääräistä käyntiä. Työselosteessa oli Niemelän mukaan merkinnät kaatumisesta sekä sairaalaan siirtämisestä. (Niemelä 2006, 148.)

Kotiavustajan oppaassa selvitetään myös viestintävihkoon liittyviä asioita samankaltaisesti kuin aiemmassakin oppaassa. Viestintävihkoon voitiin merkitä erilaisia asiakkaan vointiin ja palveluun liittyviä asioita. Vihkoja saivat käyttää kaikki asiakkaan luona käyvät työntekijät ja myös asiakkaan omaiset saivat tehdä siihen merkintöjä ja esittää kysymyksiä. (Aalto 1991, 29.)

Myös Helsingin kotihoidossa on ollut vuonna 1999 käytössä asiakastietojärjestelmän (Eranti 1999, 20) lisäksi viestivihot, joista haastatellut kotihoidon työntekijät olivat huomauttaneet, että omaisten ja asiakkaiden osuus viestivihon käytössä on heikkoa (emt., 25). Haastateltavat olivat tuoneet esille kotihoidon heikkouksista yhtenä ei ajantasaisen kirjaamisen (emt., 30).

Helsingin sosiaaliviraston raportissa saumattoman yhteistyön esteiksi haastatellut kotihoidon työntekijät nostivat muun muassa yhteisen asiakastietojärjestelmän puuttumisen. Sosiaali- ja terveystieteiden virastoilla oli omat asiakastietojärjestelmänsä. (emt., 15–16.) Vielä 90-luvun lopulla viittaukset kotipalvelussa käytössä oleviin asiakastietojärjestelmiin ovat hyvin yksittäisiä ja epämääräisiä. Saattaa olla, että paikkakunnittain esimerkiksi sosiaalilautakunta on tehnyt päätöksen asiakastietojärjestelmän käyttöönotosta ja kotipalvelun tai sosiaalipalvelujen johto kehottanut niitä hyödyntämään

käytännön argumentein. Koska viittaukset ylipäänsä asiakastietojärjestelmiin ovat yksittäisiä ja tulevat esiin ”sivulauseessa”, ei ole myöskään tietoa, onko niitä vielä 90-luvun lopullakaan käytetty lainkaan päivittäisten merkintöjen tekemiseen kotipalvelusta.

5.3.2 Asetus asiakasmaksuista teki hoito- ja palvelusuunnitelmista pakollisia

Vuonna 1991 julkaistussa loppuraportissa koskien kotipalvelutyön sisällön kehittämistä kerrotaan, että hoito- ja palvelusuunnitelma suositellaan tehtäväksi silloin, kun asiakkaan sosiaali- ja terveystieteiden tarve on muodostunut säännölliseksi (Kurra, Lehtonen & Viinikainen 1991, 65). Pakollista se ei vielä vuonna 1991 ollut. Suunnitelman yhtenä tarkoituksena on raportin mukaan auttaa palvelun laadun ja määrän arvioinnissa (emt., 65). Raportissa myös mainitaan, että joissakin kunnissa on tehty itse toimivampi lomake, jossa on enemmän tilaa muun muassa seuranta- ja muutostiedoille (emt., 66). Seuranta- ja muutostiedot saattavat viitata päivittäiseen kirjaamiseen. Raportissa kerrotaankin tiedottamisesta koskevassa luvussa, että asiakkaita koskeva tieto siirtyy työntekijältä toiselle asiakaskortiston, reissuvihon tai hoito- ja palvelusuunnitelmien kautta (emt., 104). Asiakaskortistolla viitattaneen työselosteisiin ja / tai aiemmin mainitsemiini kotipalvelukortteihin ja reissuviholla viestivihkoon.

Kuten aiemmassa alaluvussa on tuotu esille, vuoden 1983 sosiaalihuoltoasetuksessa oli säädetty huoltosuunnitelman laatimisesta tarvittaessa (Sosiaalihuoltoasetus 607/1983). Seuraavan vuoden yleiskirjeessään sosiaalihuolto ohjeisti käyttämään hoito- ja palvelusuunnitelmaa kotipalvelussa, jos asiakas tarvitsee palvelua jatkuvaistalouteisesti (Yleiskirje A2/1984/pe). Säädöstasolla hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisesta tuli pakollista vuoden 1992 asetuksen myötä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, sillä siinä määrättiin laatimaan kotona annettavasta palvelusta yhdessä palvelun käyttäjän kanssa palvelu- ja hoitosuunnitelma (Asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 9.10.1992/912, 2 luku 3 §).

Esimerkiksi Kiteellä on 90-luvun lopussa ollut käytössä hoito- ja palvelusuunnitelmakansio. Kansiossa on mukana muun muassa lehti ”ajankohtaiset viestit”, jolla hoitava taho kertoo näkemyksistään muille vanhuksen hoitoon osallistuville tahoille.

Keskeiseksi kohdaksi nimetään hoidon ja palvelun viikkosuunnitelma, johon muun muassa kotipalvelun työntekijä voi kirjoittaa huomioita. (Heikkilä, Kainulainen & Rauhala 2000, 69–70.) Myös Helsingissä on viimeistään 90-luvun lopulla asiakkaan hoitoa ja palvelua koordinoanut hoito- ja palvelusuunnitelma tai palvelu- ja hoitosuunnitelma sekä Vihreä tai Keltainen kansio (Eranti 1999, 16).

5.3.3 Henkilötietolaki

Vuonna 1999 tuli voimaan henkilötietolaki, joka kumosi henkilörekisterilain (Henkilötietolaki 523/1999, 11 luku 50 §). Henkilötietolaissa oli edelleen mukana päivittäiselle kirjaamiselle kotipalvelussa merkittävät tietojen laatua koskevat periaatteet eli tarpeellisuus- ja virheettömyysvaatimus (emt., 2 luku 9§). On myös huomattava, että arkaluontoisten henkilötietojen käsittely oli yhä kielletty, jollei se ollut perusteltua tarpeellisuusvaatimuksella. Toisin sanoen kotipalvelussa ei saanut kirjata mitään muun muassa asiakkaan rodusta tai etnisestä alkuperästä, henkilön yhteiskunnallisesta, poliittisesta tai uskonnollisesta vakaumuksesta tai hänen seksuaalisesta suuntautumisestaan, jos kyseiset tiedot eivät liittyneet asiakkaan sosiaalihuollon tarpeeseen tai hänen saamiinsa sosiaalihuollon palveluihin tai tukitoimiin tai muihin hänen huoltonsa kannalta välttämättömiin asioihin. (emt., 3 luku 11 & 12 §.)

Uutta henkilötietolaissa oli, että rekisterinpitäjän oli henkilötietoja kerätessään huolehdittava siitä, että rekisteröity voi muun muassa saada tiedon henkilötietojen käsittelyn tarkoituksesta. Tiedot oli annettava niitä hankittaessa rekisteröidyltä itseltään henkilötietoja kerättäessä ja tallettaessa. (emt., 6 luku 24 §.)

Henkilötietolaissa hieman henkilörekisterilakia ymmärrettävämmiin korostettiin henkilötietojen suojaamista asiattomalta pääsylvä niihin (emt., 7 luku 32 §). Henkilörekisterilaissahan puhuttiin tietojen suojaamisesta muun muassa luvatonta käsittelyä vastaan. Vaitiolovelvollisuuteen liittyvään pykälään uusi henkilötietolaki lisäsi henkilön ominaisuudet, joita ei saanut sivullisille ilmaista (emt., 7 luku 33 §). Hallituksen esityksessä ei avata, mitä ominaisuuksilla tarkoitettiin. Aiemmin vaitiolovelvollisuuden kohdalla korostettiin henkilökohtaisia oloja ja taloudellista asemaa, nyt muistutettiin lisäksi henkilön ominaisuuksista. Lisäyksellä olisi pitänyt olla merkitystä

myös kirjauksille viestivihkoihin, jotka tosin olivat muutenkin kenties ristiriidassa jo henkilörekisterilain kanssa, mikä on jo aiemmin tässä työssä nostettu esiin.

5.3.4 Yhteenveto

Työselosteet ja viestivihot olivat 90-luvulla edelleen käytössä kotipalvelussa. Jälkimmäisiin tehtiin päivittäisistä havainnoista merkintöjä, ja työselosteisiin tarpeen mukaan, jos kotiavustaja koki tarpeelliseksi selvittää esimerkiksi lisäkäyntien syyn.

Palvelu- ja hoitosuunnitelmia säilytettiin paikoittain asiakkaiden luona kansioissa, joissa säilytettiin myös viestivihkoja tai reissuvihkoja tai muita päivittäiseen kirjaamiseen tarkoitettuja välineitä. Itse palvelu- ja hoitosuunnitelmat olivat lakisääteisiä, mutta niiden käyttäminen päivittäisen kirjaamisen ei ollut pakollista.

Henkilötietolaki ei merkinnyt huomattavia muutoksia päivittäiselle kirjaamiselle verrattuna henkilörekisterilakiin.

Viestivihkojen käytön taustalla olivat edelleen sallitut oikeuslähteet ja työselosteiden vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä alimman tason normilähteet. Hoito- ja palvelusuunnitelmakansioiden perusta oli sallituissa oikeuslähteissä. Itse hoito- ja palvelusuunnitelmissa saattoi olla myös päivittäisiä kirjauksia, mutta viitauksen sellaisiin ovat niin epämääräisiä, ettei niiden perusteella voi tehdä päätelmiä hoito- ja palvelusuunnitelmien päivittäisten merkintöjen oikeudellisesta perustasta.

Henkilötietolaki edustaa vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ja niistä ylemmän tason normilähteitä. Laki vaikutti päivittäiseen kirjaamiseen, vaikka ei siihen velvoittanut, mutta oli kirjaamisessa huomioon otettava.

Edellisen vuosikymmenen lailla myöskään yhdeksänkymmentäluvulla ei päivittäistä kirjaamista kotipalvelussa asetettu velvollisuudeksi ylemmän tason normilähteillä vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä. Siihen velvoitettiin alimman tason normilähteillä sekä sallituilla oikeuslähteillä. Päivittäiseen kirjaamiseen vaikuttavien vahvasti

velvoittavien oikeuslähteiden määrä nousi 90-luvulla kolmeen sen ollen 80-luvulla kaksi. Myös sallittujen oikeuslähteiden määrä on tasaisesti noussut kolmeen.

Hoito- ja palvelusuunnitelmien mahdolliset päivittäiset kirjaukset sekä henkilötietolaki vahvistivat hyvinvointivaltiota toteuttamalla hyvän hallinnon periaatetta. Myös viestivihot ja hoito- ja palvelusuunnitelmakansiot tekivät kotipalvelun toteuttamisesta läpinäkyvämpää, mikä osaltaan vahvisti hyvinvointivaltiota sille ominaista toimintatapaa toteuttamalla. Mitä enemmän kirjaamista kotipalvelussa määrittää hyvän hallinnon periaate, sitä enemmän voidaan katsoa hyvinvointivaltion todentuvan sen käytännöissä.

5.4 2000-luku: Kirjausten tulee sujuvoittaa yhteistyötä

5.4.1 Suomen perustuslaki

Suomen perustuslaki tuli voimaan keväällä 2000. Perustuslain mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Tätä kutsutaan oikeusvaltioperiaatteenksi. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 1. luku 2 §.)

Hallituksen esityksessä kyseiseksi laiksi selvennetään, että julkisen vallan käyttäjällä tulisi aina olla viime kädessä eduskunnan säätämään lakiin palautettavissa oleva toimivaltaperuste. Viranomaisilla ei siten voisi olla sellaista julkisen vallan käyttämistä tarkoittavaa toimivaltaa, jolla ei olisi nimenomaista tukea oikeusjärjestyksessä. (HE 1/1998, 74.) Vuonna 2000 päivittäisessä kirjaamisessa kotipalvelussa tuli huomioida henkilötietolaki eli sitä tuli tarkoin noudattaa. Päivittäinen kirjaaminen kotipalvelussa ei sen sijaan perustunut lakiin. Seuraavalla vuosikymmenellä päivittäinen kirjaaminen nähtiin taas sen verran merkittäväksi asiaksi, että siitä tehtiin lakisäätöistä. Päivittäiset kirjaukset saattavat vaikuttaa vallan käyttöön - vaikka kyse ei ole päätöksistä – sillä päivittäisiä kirjauksia voidaan käyttää hallinnollisen päätöksen perusteluna tai ne voivat vaikuttaa hallinnolliseen päätökseen. Voidaan myös katsoa, että päivittäinen kirjaaminen on julkista toimintaa ollessaan osa lakisäätöistä sosiaalipalvelua.

Näin ollen siinä on tarkoin noudatettava lakia, vaikka laissa ei 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ollutkaan velvollisuutta kirjata kotipalvelusta.

Hallituksen esityksen mukaan perustuslain oikeusvaltioperiaatteen sisältävä momentti vastaa asiallisesti voimassa olleen Suomen Hallitusmuodon 92 §:n 1 momenttia, jonka mukaan kaikessa virkatoiminnassa on laillisen seuraamuksen uhalla tarkoin lakia noudatettava. Säännöksen kieliasua vain nykyaikaistetaan (HE 1 /1998, 74–75.) Perustuslaki kumosi kyseisen hallitusmuodon vuodelta 1919 (Suomen perustuslaki 13. luku 131 §). Oikeusvaltioperiaatteella voidaan näin ollen katsoa olevan pitkä perinne Suomessa. Hallinnon lainalaisuus näkyikin kotipalvelun lakisääteisyudessa vuodesta 1966 ja päivittäinen kirjaaminen oli lakisääteistä vuoteen 1982, mikä myös osaltaan todensi hallinnon lainalaisuutta.

5.4.2 Palvelusuunnitelma toimintasuunnitelmana vahvistui asiakaslain myötä

Palvelu- ja hoitosuunnitelman merkitys vahvistui vuonna 2000 lain myötä sosiaali- huollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (asiakaslaki). Siinä säädetään, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeellista. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2. luku, 7 §). Asiakasmaksulaki oli edelleen voimassa, mutta kuten aiemmin on todettu, siinä näkökulmana suunnitelman laatimiseen oli asiakasmaksun määräytyminen.

Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Kuntaliitto sekä Stakes julkaisivat vuonna 2002 oppaan ikäihmisten hoito- ja palvelusuunnitelmasta työntekijöille ja palveluista vastaaville. Oppaassa kerrotaan, että jokainen työntekijä huolehtii säännöllisestä kirjaamisesta omassa työvuorossaan ja kotikäynneillä. Hoito- ja palvelusuunnitelmaan tehtävien merkintöjen tulee antaa totuudenmukaista tietoa palvelutapahtumasta, jotta palvelun onnistuminen voidaan todentaa ja turvata sekä asiakkaan että työntekijän oikeusturva. Asiakirjamerkintöjen perusteella osoitetaan muun muassa mitä palveluja ja milloin asiakas on saanut ja miten palveluprosessi on toteutunut. Asiakasta koskevien tietojen tulee sisältää tarpeellinen tieto palvelu- ja hoitotapahtumasta. Merkintö-

jen on oltava ajan tasalla: kirjaaminen on syytä tehdä välittömästi palvelutapahtuman yhteydessä. Merkintöjen tekijästä tulee olla tunniste ja sama koskee myös sähköisiä asiakirjoja. Suunnitelman toteutumista ja seuranta kirjattaessa voimavaralähtöisyys tarkoittaa huomion kiinnittämistä ihmisen selviytymiseen, pätevyyteen ja osaamiseen ongelmien sijasta. (Haverinen & Päivärinta 2002, 44–45.)

Oppaaseen on nostettu myös muutamia esimerkkejä paikallisista kokemuksista hoito- ja palvelusuunnitelmista ikäihmisten palveluissa. Jalasjärven kotihoidon asiakkaan luona säilytettävässä palvelukansiossa kerrotaan olevan muun muassa asiakkaan ja hänen omaistensa viestit ja asiakasta hoitavan henkilöstön viestit (emt., 53). Jyväskylän kokemuskertomuksessa kotihoidosta mainitaan, että kotihoidon työntekijöiden työtiloissa on tietokonepäätteet ja mikrot, joita käytetään kirjaamiseen. Vielä nostetaan esiin, että vuonna 2002 Jyväskylässä siirrytään Effic-kotihoitojärjestelmään. (emt., 58.)

Hallituksen esityksessä kyseiseksi laiksi ei kuitenkaan viitata lainkaan siihen, että palvelu- ja hoitosuunnitelmaan kirjattaisiin säännöllisesti palvelun toteuttamisesta (HE 137/1999). Viranomaisten ohjeistakin tällainen käytäntö vaikuttaisi poistuvan 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen myötä.

2000-luvun ensimmäisinä vuosina näyttää siltä, että palvelu- ja hoitosuunnitelman toteutumista tuli todentaa säännöllisillä merkinnöillä. Merkinnät suunnitelman toteuttamisesta voitiin tehdä joko suoraan suunnitelmaan, sen sisältävään kansioon tai asiakastietojärjestelmään.

5.4.3 Kunnissa ohjeistetaan viestivihkojen ja palvelukansioiden käytöstä

Stakesin raportissa vuodelta 2003 kotihoitoon liittyen nostetaan palvelukansioiden lisäksi viestivihot tärkeäksi tiedon välityskeinoksi kotihoidossa. Kuvauksen mukaan viestivihon välityksellä esitettyyn kysymykseen vastataan aina. Esimerkkinä mainitaan, että kotiavustaja voi pyytää kotisairaanhoidajaa arvioimaan asiakkaan terveydentilaa. Kotisairaanhoidaja näin toimittuaan antaa tiedon kysyjälle joko viestivihon välityksellä tai suullisesti. (Hammar & Perälä 2003, 47.)

Viestivihkoihin kotipalvelun työntekijät laittoivat aina merkinnän käynneistään myös Kuopiossa, mitä pidettiin tärkeänä myös esimerkiksi siitä syystä, että tarvittaessa voidaan tarkistaa, kuka on kulloinkin asiakkaan luona käynyt. Työntekijöiden tuli myös viestiä asiakkaidensa muuttuneista asioista ja asiakkaista tekemistään havainnoistaan. Kuvauksen perusteella nämä asiat viestittiin viestivihkojen välityksellä ja viikkopalavereissa. Kuvauksessa ei mainita muita päivittäisen kirjaamisen välineitä. Käynnit kirjattiin laskutusta ja tilastointia varten. Sen sijaan kotisairaanhoidon kerrotaan käyttävän aktiivisesti Pegasos-järjestelmää esitietojen selvittämiseen ja sisäisen yhteistyön sujuvoittamiseksi sekä tekevät jokaisesta käynnistä aina kirjauksen Pegasos-järjestelmään. Pegasos ei ollut kotipalvelun käytössä. Myös kotisairaanhoido käytti viestivihkoa kotihoidon asiakkaiden kanssa työskennellessään. (Häkkinen, Laitinen, Minkkinen, Röppänen & Toivanen 2004, 10–11.)

Kotihoitoa opiskeleville tarkoitetussa teoksessa Kehittyvä kotihoito kerrotaan, että kotipalvelussa tietoja dokumentoidaan hoito- ja palvelusuunnitelman sekä elektronisten järjestelmien lisäksi kotihoitokansioihin ja viestivihkoihin (Ikonen & Julkunen 2008, 116). Kotihoitokansio sisältää muun muassa tiedot saaduista palveluista ja toimenpiteistä sekä työntekijöiden käyntipäivät ja -kerrat (emt., 118). Asiakkaan kokonaan säilytettävät viestivihot nostetaan kotihoidossa tärkeäksi tiedon välityskeinoksi niiden muun muassa sujuvoittaessa käytännön toimintaa. Läheisten esitetään kokevan viestin jättämisen vihkoon helpoksi. Viestivihkoon voivat niin työntekijät kuin läheiset tehdä asiakkaan tilannetta ja vointia koskevia kysymyksiä ja vastauksia. (emt., 119.)

Helsingin kaupungin kotihoitokokeilun loppuraportissa vuodelta 2009 kuvaillaan, kuinka kotihoidossa työntekijät kirjaavat potilaan vointiin ja hoitoon liittyviä asioita kodissa säilytettävään hoitokansioon, niin sanottuun vihreään kansioon. Aiemmin oli tapana tehdä jokaisesta käynnistä kirjaus. Raportissa mainitaan, että uuden ohjeistuksen mukaan hoitokansioon kirjataan vain, jos käynnillä ilmenee jotain erityistä. Jokaisesta käynnistä tulee kuitenkin kirjaus kotihoidon Pegasos-tietojärjestelmään (Haavisto, Heikkinen & Kerosuo 2009, 35.) Mainittu ohjeistus lienee Helsingin kaupungin oma ohjeistus.

Työselostelomakkeesta ei enää 2000-luvun puolelta löydy merkintöjä. Vaikuttaa siten siltä, että lomakkeen poistuttua käytöstä edellisen vuosikymmenen lopulla ei sen tilalle laadittu uutta. Saattaa olla, että asiakastietojärjestelmät ovat siitä lähtien täytäneet sen tehtävän, mitä lomakkeella toteutettiin.

5.4.4 Kunnissa ohjeistetaan myös tietojärjestelmiin kirjaamisesta

”Kun menin rouva tuli juuri tyttärensä kanssa saunasta. Hän söi vähän maksalaatikkoa ja otti iltalääkkeet. Kertomansa mukaan vointi kohtalainen.” (Karvinen 2008, 37)

2000-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle sijoittuvissa kotihoitoa koskevissa dokumenteissa nousevat esiin tietojärjestelmät kirjaamisen välineinä. Kuten aiemmin on käynyt jo ilmi, niihin kirjaaminen ei ole ollut kaikkialla systemaattista kotipalvelun puolella vielä mainittuna aikana, mutta niiden esiintyminen on kuitenkin huomattava muutos mitä tulee kirjaamisen välineisiin verrattuna edeltäviin vuosikymmeniin.

Vuonna 2001 kerätystä aineistosta 22 kunnan kotihoidon työntekijöiltä selviääkin, että tietoteknisiä välineitä oli eniten käytössä esimiestehtävissä toimivilla sekä sairaanhoitajilla ja terveydenhoitajilla, vähiten kotiavustajilla ja kodinhoitajilla. Ero oli huomattava. 64 prosenttia eli lähes kaksi kolmasosaa vastanneista ei käyttänyt työssään lainkaan ATK-laitteita vastaamista edeltäneen viikon aikana. 23 prosenttia ATK-laitteita käyttäneistä oli käyttänyt niitä hoidon ja palvelujen kirjaamiseen. Kysymykseen vastasi runsas 1000 kotihoidon työntekijää. (Grönroos, Lapveteläinen, Perälä, & Turunen 2006, 21.)

Toimintaympäristön ja tiedonkulun kuvauksesta puolen vuoden ajanjaksolta vuosilta 2005–2006 Sotkamon kotihoidosta käy ilmi, että kotisairaanhoitajalta kului kirjaamiseen Pegasokseen kuukauden aikana noin kolme työpäivää. Hoivapalvelun työntekijältä aikaa kirjaamiseen meni kuukauden aikana noin 7 tuntia. Hoivapalvelulla oli tapana kirjata käyntiaika ja annetut palvelut. Näitä tietoja kerrotaan käytettävän asiakkaan laskuttamiseen ja kotihoidon toteutumisen seurantaan. Tieto kerryttää myös tilastoa oman organisaation hallinnon lisäksi Stakesille. Kotisairaanhoito puolestaan

kirjaa Pegasokseen myös asiakkaan terveydentilaan ja tehtyihin toimenpiteisiin liittyviä asioita. (Hyvönen, Luukkonen & Tuomainen 2006, 5–6.)

Sotkamon kuvauksessa kerrotaan, että kodinhoitaja merkitsee asiakkaan luona olevaan listaan tekemänsä työt, esimerkiksi hoivapalvelu, asiointi tai siivous, sekä töiden alkamis- ja lopettamisajat. Samat asiat hän kirjaa omiin muistiinpanoihinsa, joista kirjaa tiedot edelleen Pegasokseen kotihoidon toimistolla. Työntekijät vievät tiedot Pegasokseen kahdesta kolmeen kertaan viikossa. Pegasoksessa olevaa listaa verrataan asiakkaan kotona olevaan listaan ja korjataan mahdolliset kirjausvirheet. (emt. 15–16.)

Helsingin kaupungin kotihoitokokeilun väliarviointiraportissa vuodelta 2007 kerrotaan, että kotihoidon työntekijät käyttävät asiakkaiden luona kannettavia pienlaitteita, joissa toimii Pegasoksen mobiilisovellus tietojen katselemista ja kirjaamista varten. Sitä ennen käytettiin sosiaaliviraston ATJ-ohjelmaa. (Niemelä & Simoila 2007, 47.)

Tämän alaluvun aloittava lainaus on Kati Karvisen pro gradu -tutkielmasta. Kirjaus on vuodelta 2007. Karvinen tarkasteli tutkielmassaan Helsingin kaupungin kotihoidon hoitotyön kertomuksia. Kotihoidon hoitokertomuksia kirjoitettiin tuolloin sähköiseen asiakastietojärjestelmään Kotihoidon seuranta – lomakkeelle joko mobiililaitteelle tai Pegasos-asiakastietojärjestelmään. Karvisen tutkielman aineiston kirjausmerkinnöistä suuri osa on lähi- tai perushoitajien tekemiä. (Karvinen 2008, 4 & 37.) Karvisen mukaan kotihoidon hoitokertomuksilla välitetään tietoa asiakkaan voinnista ja kotona selviytymisestä. Hänen mielestään ne palvelevat lähinnä niitä tuottavan kotihoidon yhteisön tiedonsiirtoa. (emt., 37.)

Stakesin raportissa liittyen ammattilaisten tiedontarpeisiin sosiaali- ja terveydenhuollon rajalla kerrotaan, että kotihoidossa tietoja kirjataan esimerkiksi Efficaan khtot-kotihoidon toteutuslehdelle. Raportissa kuitenkin mainitaan, että sairaanhoitajan tulee kirjoittaa käynnistä yhteenvedo. (Hyppönen, Hämäläinen, Kärki, Palojoki, & Turunen 2008, 66.)

Kotihoitoa opiskeleville suunnatussa julkaisussa Kehittyvä kotihoito todetaan, että työn kirjaaminen voidaan tehdä manuaalisesti tai elektronisesti. Tietojärjestelmillä ja

teknologialla pyritään tehostamaan kotihoidon toimintaa ja kirjaamista. (Ikonen & Julkunen 2008, 116.) Kirjaamisesta käy ilmi, miten suunniteltu hoito on toteutettu, onko hoidon aikana ilmennyt jotakin erityistä ja millaisia hoitoa koskevia päätöksiä sen kuluessa on tehty (emt., 115). Teoksessa selvitetään erikseen kirjaamista kotipalvelussa ja kirjaamista kotisairaanhoidossa. Kotipalvelun dokumentoinnissa nostetaan tärkeimmäksi hoito- ja palvelusuunnitelman laatiminen. Lisäksi tietoja teoksen mukaan dokumentoidaan kotihoitokansioihin, viestivihkoihin ja elektronisiin järjestelmiin. (emt., 116.) Elektronisen kirjaamisen sisältöä ei eritellä kotipalvelun osalta muuta kuin mainiten, että sosiaalihuollon elektronisista dokumentointijärjestelmistä puuttuvat vielä yhtenäiset rakenteet ja sisällöt (emt., 119). Elektronista kirjaamista kotisairaanhoidossa käsitellään sen sijaan kolmen sivun verran (emt., 122–124).

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto antoivat iäkkäiden ihmisten palvelujen kehittämistä koskevan laatusuosituksen ensimmäistä kertaa vuonna 2001. Se ei sisältänyt mitään päivittäiseen kirjaamiseen liittyvää. Vuoden 2008 laatusuosituksessa viitataan asiakastietojärjestelmiin: niihin merkitään tietoja asiakkaiden toimintakyvyn ja kuntoutumisen arvioinneista sekä niitä ylläpitävistä ja edistävistä toimista. Tietojen on oltava ajan tasalla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 31.)

Turun kaupungin perusturvalautakunnan kokouksen pöytäkirjassa vuodelta 2009 käy ilmi, että kyseisenä ajankohtana Pegasos-järjestelmään kirjataan hoitotyön tapahtumia ja asiakaskäynnin aikana havaittuja poikkeamia asiakkaan voinnissa, olosuhteissa ja sosiaalisessa ympäristössä. Hoitotyön kirjaamista tekevät sairaanhoitajat ja suurin osa lähihoitajista. Sosiaali- ja terveystoimi olivat yhdistyneet mainitun vuoden alussa ja saman tien otettiin käyttöön yhteinen asiakastietojärjestelmä. Kokouksessa käsiteltiin perustietojärjestelmään integroitua mobiiliratkaisua. Sen avulla voitaisiin helposti kirjata ja tilastoida asiakkaan luona ja lisäksi se mahdollistaisi työntekijöiden työpäivän tilastollisen seurannan. Kokouksessa päätettiin käynnistää prosessi mobiiliin käyttöönoton mahdollistamiseksi. (Turun peruspalvelulautakunnan pöytäkirja 11.11.2009, 452§.)

Vuodesta 2003 hallintolain myötä kaikenlaiselta viralliselta kirjaamiselta sosiaalipalveluissa vaaditaan hyvää kielenkäyttöä: viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä (Hallintolaki 6.6.2003/434, 2 luku 9 §). Lain tarkoitukse-

na on toteuttaa ja edistää hyvää hallintoa sekä oikeusturvaa hallintoasioissa (emt., 1 luku 1 §).

5.4.5 Lakeja asiakastietojen sähköisestä käsittelystä

Vuonna 2007 tuli voimaan laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (asiakastietolaki). Sen tarkoituksena on edistää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen tietoturvallista sähköistä käsittelyä. Lailla pyritään toteuttamaan yhtenäinen sähköinen potilastietojen käsittely- ja arkistointijärjestelmä terveydenhuollon palvelujen tuottamiseksi potilasturvallisesti ja tehokkaasti sekä potilaan tiedonsaantimahdollisuuksien edistämiseksi. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä 9.2.2007/159, 1 luku 1 §.) Lailla siten tunnustetaan, että sosiaalihuollossa käsitellään tietoja sähköisesti, mutta lailla asetetaan velvollisuus vain terveydenhuollon puolelle tuottaa yhtenäinen sähköinen potilastietojen käsittelyjärjestelmä. Laissa esimerkiksi säädetään, että terveydenhuollon potilastietojärjestelmien ja potilasasiakirjojen tietorakenteiden tulee mahdollistaa sähköisten potilasasiakirjojen käyttö, luovuttaminen, säilyttäminen ja suojaaminen valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen avulla (emt., 2 luku 6 §). Samanlaista määräystä ei säädetä sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmille ja asiakasasiakirjoille.

Hallituksen esityksessä kyseiseksi laiksi todetaankin, että osa sosiaalihuollon toiminnoista toimi edelleen manuaalisen ja sähköisen asiakirjahallinnon yhdistelmänä. Osassa palveluja tietojärjestelmät olivat edelleen suurelta osin maksatuksen ja laskutuksen käytössä, vaikka ohjelmistot mahdollistaisivatkin laajemman käytön. (HE 253/2006, 18.)

Myös muualla lainsäädännössä huomioitiin ja pyrittiin kehittämään asiakastietojen sähköistä käsittelyä. Vuonna 2000 voimaan tulleessa laissa sosiaali- ja terveydenhuollon saumattoman palveluketjun kokeilusta tavoitteena oli saada kokemuksia muun muassa siitä, miten tietoteknologian hyödyntämistä voidaan parantaa vastaamaan sosiaali- ja terveydenhuollon ja muun sosiaaliturvan asiakkaiden tarpeita (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon saumattoman palveluketjun kokeilusta 22.9.2000/811, 1 luku 1 §). Lailla säädettiin muun muassa viitetietokannasta, jolla tarkoitettiin viitetie-

tojen muodostamaa rekisteriä ja viitetiedolla puolestaan sosiaali- tai terveydenhuollon yksikön sähköiseen rekisteriin tallennettua toiminnassa syntyneitä asiakasta koskevia henkilötietoja (emt., 1 luku 3 §).

Lisäksi kotisairaanhoidon ja kotipalvelun yhdistämisen mahdollistavassa laissa oletetaan kotihoidon toimintayksikön käyttävän sähköistä rekisteriä, mistä kertoo esimerkiksi määräys mahdollisuudesta avata tekninen käyttöyhteys kotihoidon toimintayksikön salassa pidettäviin tietoihin asianosaiselle taholle (Laki sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta 1428/2004, 2 a luku 12 h §). Seuraavassa alaluvussa käsitellään tarkemmin kyseisen lain merkitystä päivittäiselle kirjaamiselle.

5.4.6 Kotihoitokokeilulaki ei kumonnut kirjaamista kotipalvelussa koskevia lakeja

Vuoden 2005 alusta tuli väliaikaisten lakien myötä mahdolliseksi yhdistää kotipalvelun ja kotisairaanhoidon tehtäviä uudeksi tehtäväksi eli kotihoidoksi (Laki sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta 2 a luku, 12 c §). Hallituksen esityksessä kyseisiksi laeiksi muistutetaan (samalla muutettiin väliaikaisesti kansanterveyslakia), että lakien mahdollistavassa kotihoidon kokeilussa kotihoidon asiakirjojen laatimiseen, säilyttämiseen, salassapitoon sekä tietojen luovuttamiseen sovellettaisiin organisointitavasta riippumatta voimassa olevia säännöksiä aina sen mukaan, onko kysymys terveyden- ja sairaanhoidon vai sosiaalihuollon tiedoista. (HE 221/2004.) Toisin sanoen kotihoidon asiakirjoja koskevissa normeissa tehtiin (ja tehdään edelleen) eroa sen suhteen, onko kyseessä terveyden- ja sairaanhoidon vai sosiaalihuollon asiakirja. Kokeilun yhtenä tavoitteena oli mahdollistaa tarkoituksenmukainen toiminta kotihoidon sisällä, millä viitattiin kotihoidon henkilöstön oikeuteen käyttää kotihoidon rekisteritietoja. (emt.) Tämä tarkoittaa sitä, että kotipalvelun tehtävää suorittavat voivat käyttää tehtävässään kotisairaanhoidon tietoja ja kotisairaanhoidon puolella voidaan käyttää kotipalvelun tietoja.

Kotipalvelun ja kotisairaanhoidon asiakasrekisteritiedot ja asiakirjat on kuitenkin eriteltävä toisistaan. Hallituksen esityksessä korostetaan, että on erityisen tärkeää, että kotihoidon asiakasrekisteritiedot ja asiakirjat muodostetaan ja laaditaan eriteltynä kotihoidon asiakkaan terveydentilaa koskeviin tietoihin ja tiedostoihin sekä muihin

kotihoidon tietoihin ja tiedostoihin. Käyttöön otettavien tietojärjestelmien tietorakenteet on tarpeen toteuttaa ottamalla huomioon mainitut lainsäädännölliset sekä toiminnalliset tarpeet ja vaatimukset tietojen käsittelylle ja luovuttamiselle (emt.). Kotipalvelun ja kotisairaanhoidon asiakasrekisteritietojen ja asiakirjojen erittelemisen toisistaan tulisi näkyä myös päivittäisessä kirjaamisessa, sillä kirjaajan tulisi tietää, mitä tietoja hän on kulloinkin kirjaamassa ja mihin hänen siten tulisi ne kirjata.

Myös tietosuojavaltuutettu otti 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla kantaa sosiaalihuollon asiakastietojen ja potilastietojen käsittelyyn sosiaalihuollossa. Tietosuojavaltuutettu muistutti, että sosiaalihuollon asiakastietoja ja potilastietoja koskevat muun muassa erilaiset salassapito-, tietojen luovutus- ja säilytysaikasäännökset. Tämän vuoksi sosiaalihuollon palveluissa syntyvät potilastiedot tulee säilyttää omana osionaan sosiaalihuollon asianomaista palvelua koskevassa rekisterissä, jotta potilastietojen käsittelyä koskevia säännöksiä pystytään noudattamaan. Tällainen palvelu on esimerkiksi yhdistetty kotihoito. Kotihoidon asiakkaan terveyden- ja sairaanhoitoa koskevien kotihoidon asiakirjojen laatimiseen, säilyttämiseen ja salassapitoon sekä tietojen luovuttamiseen sovelletaan potilasasiakirjoja koskevia säännöksiä. Muiden asiakkaan kotihoitoa koskevien asiakirjojen laatimiseen, säilyttämiseen, salassapitoon sekä tietojen luovuttamiseen sovelletaan puolestaan sosiaalihuollon asiakirjoja koskevia säännöksiä. (Tietosuojavaltuutettu 23.10.2009. D 1773/49/2009.)

5.4.7 Yhteenveto

Palvelu- ja hoitosuunnitelmaan tuli viranomaisohjeiden mukaan tehdä säännöllisesti merkinnät palvelutapahtumasta. Niillä tuli todentaa palvelun onnistuminen eikä kirjauksissa tullut kiinnittää niinkään huomiota ongelmiin vaan asiakkaan voimavaroihin.

Viestivihot ja hoitokansiot olivat edelleen käytössä, eivätkä viranomaisetkaan niitä vastustaneet, vaan niitä saatettiin nostaa esimerkeiksi hyvästä tiedonkulusta. Laskutus ja tilastointi olivat merkittäviä motiiveja käyntien kirjaamiselle, kotisairaanhoidon vaikuttaa kirjanneen kuvailevampaa tekstiä kotipalvelun työntekijöitä enemmän.

Asiakastietojärjestelmät huomioitiin vuoden 2008 laatusuosituksessa. Sen mukaan järjestelmiin tuli merkitä asiakkaan toimintakykyä ylläpitävistä ja kuntoutumista edistävästä toimista. Asiakastietojärjestelmiinkin tehdyissä kirjauksissa vaikuttaisi olevan edelleen jakoa niin motiivien kuin sisällön suhteen sen mukaan, kirjataanko kotipalvelun vai kotisairaanhoidon tietoja. Ensiksi mainitun kirjauksia käytetään laskutuksen ja kotihoidon toteutumisen seurannan perustana, jälkimmäisen puolella kirjataan kuvailevammin asiakkaan tilanteesta ja tehdyistä toimenpiteistä. Asiakastietojärjestelmät ovat todennäköisesti olleet myös sosiaalilautakuntien tai vastaavien elinten käsiteltävinä, sillä päätös sellaisen hankkimista tuskin oli yksittäisen kotipalveluyksikön vastuulla.

Kokeilu yhdistää kotipalvelu ja kotisairaanhoidon kotihoidoksi tarkoitti myös huomion kiinnittämistä siihen, kumman tietoja on kirjaamassa, sillä niitä koskevat eri säännökset. Jää kuitenkin nähtäväksi, onko kotipalvelun ja kotisairaanhoidon asiakasrekisteritietojen ja asiakirjojen erittelemisen toisistaan kotihoidossa onnistunut, ja jos ei, mitä se tarkoittaa esimerkiksi asiakkaan tietosuojan toteutumiselle. Kokeilun yhtenä tavoitteena oli mahdollistaa tarkoituksenmukainen toiminta kotihoidon sisällä. Kotihoito tuli kunnalliseksi sosiaalipalveluksi sosiaalihuoltolain myötä vuonna 2014, jolloin niin sanottujen kokeilulakien merkitys kohdentui ennen kaikkea yhteiseen asiakastietorekisteriin.

Päivittäiset kirjaukset palvelu- ja hoitosuunnitelmiin perustuvat sallittuihin oikeuslähteisiin, sillä viranomaisten laatimassa oppaassa palvelu- ja hoitosuunnitelman laatimiseksi kehoitetaan tekemään säännöllisiä merkintöjä suunnitelman toteuttamisesta. Palvelu- ja hoitosuunnitelma perustui vahvasti velvoittavaan oikeuslähteeseen, mutta siihen tehdyt päivittäiset kirjaukset eivät.

Sallituista oikeuslähteistä viestivihot ja hoitokansiot olivat edelleen käytössä vakiintuneen tavan mukaisesti. Tietojärjestelmiin tehtävät päivittäiset kirjaukset kotipalvelusta vaikuttaisivat 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä perustuneen sallittuihin oikeuslähteisiin. Kirjaamista jossakin kunnassa on voinut ohjeistaa lautakunnan hyväksymä suositus, mutta yleisesti ottaen sitä pyrittiin puoltamaan käytännön argumentein. Osittain kirjaaminen tietojärjestelmiin on voinut nojata ylemmän tason

normilähteisiin vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä, sillä sähköisestä asiakastietolaista saatettiin johtaa asioita huomioitavaksi päivittäisessä kirjaamisessa.

Saattaa olla, että kotipalvelun ja kotisairaanhoidon yhdistäminen kotihoidoksi toi mukanaan heikosti velvoittavat oikeuslähteet päivittäisen kirjaamisen perusteluksi. Sillä kyseisen lain tulkitseminen kirjaamisen osalta voi vaatia avukseen hallituksen esityksen, jotta velvollisuus erottaa tiedot toisistaan tulisi ymmärretyksi. Asia on myös johtanut tietosuojavaltuutetun kannanottoon, joka puolestaan edustaa sallittuja oikeuslähteitä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon saumattoman palveluketjun kokeilulain merkitys päivittäiselle kirjaamiselle jää epäselväksi, sillä siitä ei löydy lähdeviittauksia, ainakaan tässä opinnäytetyössä käytetyssä aineistossa. Laki on todennäköisesti kuitenkin vaikuttanut tietoteknologian hyödyntämisen etenemiseen, mikä on paikoin tuonut tietoteknologian kotipalvelun työntekijöiden arkiseksi työvälineeksi.

Hallintolain myötä kaikenlaiselta viralliselta kirjaamiselta sosiaalipalveluissa vaaditaan hyvää kielenkäyttöä. Hallintolaki velvoittaa kotipalvelun työntekijää kirjatesaan käyttämään asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Hallintolaki edustaa vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä.

Suomen perustuslaki jatkoi jo Suomen hallitusmuodossa asetettua oikeusvaltioperiaatetta. Perustuslain mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin, ja julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Perustuslaki edustaa vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä, ja se sijoittuu kansallisen oikeuden säädöksistä ylimmällä tasolle.

Voidaan katsoa, ettei tässä vaiheessa pyrkimyksellä hyödyntää tietoteknologiaa paremmin vastaamaan sosiaali- ja terveydenhuollon tietotarpeita ole suoraa yhteyttä hyvinvointivaltion periaatteiden toteuttamiseen. On kuitenkin hyvä muistaa, että henkilötietolaki oli yhä voimassa sekä palvelu- ja hoitosuunnitelman lakisääteisyyttä oli vahvistettu heti vuosituhaten vaihteessa. Myös hallintolain merkitys päivittäiselle kirjaamiselle oli huomattava tai sen olisi tullut ja tulisi sitä olla. Siten hyvinvointivaltion hyvän hallinnon periaatteet vaikuttivat edelleen päivittäiseen kirjaamiseen kunnallisessa kotipalvelussa.

Huomionarvoista on kuitenkin, että 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kotipalvelussa tapahtuvan päivittäisen kirjaamisen oikeudellinen perusta monipuolistui ja laajeni. Tätä voidaan pitää hyvinvointivaltion vahvistumisena, sillä lainsäädännöllä määriteltiin aiempaa enemmän hyvinvointivastuun toteuttamista. Myös sallittujen oikeuslähteiden määrän kasvu toi läpinäkyvyyttä kotipalvelussa tapahtuvaan kirjaamiseen sekä johdonmukaisuutta, sillä niillä pyrittiin lisäksi yhtenäistämään käytäntöjä. Johdonmukaisuuden ja läpinäkyvyyden vahvistaminen voidaan katsoa vahvistavan hyvinvointivaltiota - ovathan ne keskeisiä toimintatapoja hyvässä hallinnossa.

5.5 2010-luku: Velvollisuus kirjata kotipalvelun toteuttamisesta

5.5.1 Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista

”Asiakas hyväntuulinen. On vielä nukkumassa käynnille mentäessä. Kertoo menevänsä tänään apteekkiin.” (Kerava 2017.)

Vuonna 2015 tuli voimaan laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista. Kun vuoden 1982 sosiaalihuoltolain myötä poistui lakisääteinen velvollisuus pitää työpäiväkirjaa kotipalvelussa, voidaan katsoa asiakasasiakirjalain palauttaneen lakisääteisen velvollisuuden kirjata kotipalvelun toteuttamisesta. Lain mukaan sosiaalihuollon ammattihenkilöt sekä muu asiakastyöhön osallistuva henkilöstö ovat velvollisia kirjaamaan sosiaalihuollon toteuttamisen kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2 luku 4 §). Mainitussa pykälässä velvoitetaan myös kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot määrämuotoisina asiakirjoina. Määrämuotoinen kirjaaminen tarkoittaa, että asiakasta koskeva tieto kirjataan yhteisesti sovitulla tavalla. Yhteiset rakenteet tukevat ammattilaisen työtä tarjoamalla otsikoita, luokituksia tai koodistoja tiettyjen asioiden kirjaamiseksi. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Koska laki määrää kirjaamaan sosiaalihuollossa tiedot määrämuotoisina asiakirjoina, voitaneen tulkita sen tarkoittavan velvollisuutta kirjata ne sähköisesti. Määrämuotoiseen kirjaamiseen palataan seuraavaa kymmenlukua käsittelevässä luvussa.

Hallituksen esityksessä laiksi sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista selvitetään asiakastietojen kirjaamista koskevia velvoitteita kertomalla, että asiakkaasta saisi kirjata ainoastaan sellaisia asiakasta, hänen olosuhteitaan tai läheisiään koskevia tietoja, joita tarvitaan asiakkaaseen liittyvän tehtävän hoitamiseksi. Tarpeellisten tietojen laajuus ja yksityiskohtaisuus määräytyvät kyseisen palvelun sekä asiakkaan tilanteen mukaan. Asiakastietoja kirjaavan on arvioitava, mitkä tiedot ovat asiakkaan tuen tarpeen sekä sen suunnittelun, toteutuksen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeellisia. Hallituksen esityksessä viitataan muun muassa henkilötietolakiin, joka kumottiin vuoden 2018 joulukuussa. (HE 345/2014.)

Lain sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista mukaan asiakasasiakirjoissa käytettävän kielen tulisi olla selkeää ja ymmärrettävää, mitä edellytetään myös hallintolaissa, mihin on jo aiemmin viitattu. Asiakasasiakirjoissa saisi käyttää vain yleisesti tunnettuja käsitteitä ja lyhenteitä. (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2 luku 6 §.) Hallituksen esityksessä vielä täsmennetään, että asiakasasiakirjoja tehtäessä on tärkeää pyrkiä siihen, että asiakasasiakirjat olisivat asiakkaan kannalta ymmärrettäviä ja saatavuttavia. Hallituksen esityksessä korostetaan, että asiakasasiakirjojen keskeinen tarkoitus on luoda edellytykset toteuttaa palvelutehtävä siten, että kaikki asian hoitamisen kannalta tarpeelliset tiedot ovat tehtävää toteuttavien ammattihenkilöiden käytettävissä. Asiakasasiakirjoja ei laadita ensisijaisesti asiakkaalle, vaan palvelutehtävien hoitamiseksi. (HE 345/2014.)

Asiakasasiakirjalain myötä oikeusvaltioperiaatteen voidaan katsoa ulottuneen päivittäiseen kirjaamiseen kotipalvelussa: julkisessa toiminnassa on tarkoin noudatettava lakia. Myös toisinpäin: säädettäessä päivittäisestä kirjaamisesta lailla oikeusvaltioperiaate vahvistui.

Asiakasasiakirjalaki teki pakolliseksi käyttää sähköisiä asiakastietojärjestelmiä päivittäisen kirjaamisen välineinä kotipalvelussa. Vielä edellisellä kymmenluvulla se ei ollut lakisääteistä: asiakastietojärjestelmien käyttö perustui sallittuihin oikeuslähteisiin.

5.5.2 Tietosuoja-asetus

Tietosuojalaki kumosi henkilötietolain (Tietosuojalaki 5.12.2018/1050, 6 luku 37 §). Se täsmentää ja täydentää Euroopan parlamentin ja neuvoston yleistä tietosuoja-asetusta. Tietosuoja-laissa ei ole kotipalvelussa tapahtuvaan päivittäiseen kirjaamiseen liittyvää sisältöä, mutta tietosuoja-asetuksessa on.

Tietosuoja-asetus sisältää tarpeellisuusvaatimuksen: siitä käytetään asetuksessa käsitettä ”tietojen minimointi”. Sen mukaan henkilötietojen on oltava asianmukaisia ja olennaisia ja rajoitettuja siihen, mikä on tarpeellista suhteessa niihin tarkoituksiin, joita varten niitä käsitellään. (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus, 27.4.2016, (EU) 2016/679, II luku 5 artikla.)

Myös virheettömyysvaatimus löytyy tietosuoja-asetuksesta, käsitteellä ”täsmällisyys”. Sen mukaan henkilötietojen on oltava täsmällisiä ja tarvittaessa päivitettyjä siten, että on toteutettava kaikki mahdolliset kohtuulliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että käsittelyn tarkoituksiin nähden epätarkat ja virheelliset henkilötiedot poistetaan tai oikaistaan viipymättä. (emt.)

Velvollisuus ilmoittaa rekisteröidylle henkilötietojen käsittelystä ja sen tarkoituksista sisältyy puolestaan asetuksessa asianmukaisen ja läpinäkyvän käsittelyn periaatteisiin. Henkilötietojen suojaaminen on liitetty periaatteisiin ”eheys ja luottamuksellisuus”. (emt.) Arkaluontoisista henkilötiedoista käytetään tietosuoja-asetuksessa käsitettä erityiset henkilötietoryhmät, joiden käsittely on kielletty lukuun ottamatta, jos käsittely on tarpeen esimerkiksi sosiaalihuollollisen hoidon tai käsittelyn suorittamiseksi (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus, 27.4.2016, (EU) 2016/679, II luku 9 artikla).

Asetus ei varsinaisesti säädä henkilötietojen salassapito- tai vaitiolo-velvollisuutta, vaan siinä jätetään jäsenvaltioille mahdollisuus antaa siitä erityissääntöjä. Suomessa vaitiolo-velvollisuus ja salassapito löytyvät julkisuuslaista (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621, 6 luku 22 & 22 §) sekä asiakaslaista (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 3 luku 14 & 14 §).

5.5.3 Kotipalvelun lakisääteinen perusta vahvistuu

2010-luvulla astui voimaan ikäihmisten kotipalvelulle merkittäviä lakeja: sosiaali- huoltolaki (30.12.2014/1301) – jossa velvoitettiin kunnat järjestämään kotihoitoa -, laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (26.6.2015/817) ja laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista (28.12.2012/980). Niissä ei kuitenkaan ole päivittäiseen kirjaamiseen liittyvää sisältöä – toki ammattieettisistä velvollisuuksista osallisuuden edistäminen yhtenä sosiaali- huollon ammattihenkilön ammatillisen toiminnan päämääristä koskee myös päivittäistä kirjaamista (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 1 luku 4 §). Lisäksi ikäihmisten palveluja koskevia laatusuosituksia ilmestyi 2010-luvulla neljä kappaletta, joissa ei kuitenkaan käsitellä päivittäistä kirjaamista.

Kotihoidon kokeilun toteuttamisen mahdollistava laki on esitelty luvussa 5.4.6. Sosiaali- huoltolakiin ja kansanterveyslakiin lisättiin kumpaankin väliaikaisesti uusi 2 a luku laeilla sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta sekä kansanterveyslain väliaikaisesta muuttamisesta, sillä kysehän oli kotipalvelun ja kotisairaanhoidon yhdistämisestä kotihoidoksi. Lakien voimassaoloa sittemmin jatkettiin useita kertoja. Uuden sosiaalihuoltolain voimaan tulon (2014) yhteydessä sosiaalihuoltolain 2 a luku kumottiin, sillä sosiaalihuoltolaissa säädettiin kotihoito kunnalliseksi sosiaalipalveluksi. Kotihoitokokeilua on jatkettu kansanterveyslain 2 a luvun säännösten voimassaoloa jatkamalla. Hallintoa koskevat kokeilulakien säännökset ovat pääosin menettäneet merkityksensä, mutta suuri merkitys on edelleen kokeilulakeihin sisältyvillä säännöksillä kotihoidon henkilökistereistä. (HE 174/2018, 3.)

5.5.4 Ohjeita ammattilaisille ja opiskelijoille

Vuonna 2011 julkaistiin THL:n raportti opastukseksi asiakastyön dokumentoinnissa sosiaali- huollossa. Opastuksen ohjeet ovat edelleen ajankohtaisia, ja niitä tulisi noudattaa. Opastuksessa suositellaan, että tekstit kirjoitetaan niin, että ajattelee lukijaksi asiakkaan. Opastuksen mukaan asiakkaalle kirjoittaessaan työntekijän voi olettaa kirjoittavan automaattisesti selkeää ja ymmärrettävää kieltä ja kirjoittavan niistä asioista, joista asiakkaan asiaa hoidettaessa on puhuttu. Kirjoittajat esittävät, että näin me-

neteltäessä työntekijä voi koska tahansa näyttää kirjoittamiaan asiakirjoja asiakkaalle, tämän niitä pyytäessä. (Jäppinen ym. 2011, 39.)

Opastuksessa kehoitetaan välttämään erilaisia lyhenteitä. Jos esimerkiksi virkkeen toimija jää tekstistä pois, virkkeestä tulee helposti epätäydellinen. (emt., 39.) Myös passiivia käytettäessä tekstistä saattaa kadota tieto siitä, kehen viitataan tai kenen on tarkoitus tehdä jotakin. Jos esimerkiksi ammattilainen kertoo omasta toiminnastaan passiivissa, asiakas voi tulkita sen vastuunpakoiluna. Joskus voi lisäksi nähdä asiakirjoja, joissa työntekijä kutsuu itseään asiakkaan asiakirjassa termillä ”allekirjoittanut” tai jopa lyhenteellä AK. Tällainen tapa ei kuulu hyvään hallintoon ja siitä on opastuksen mukaan syytä luopua sen vaikeaselkoisuuden vuoksi. (emt., 40.)

Opastuksessa nostetaan tärkeäksi pyrkiä mahdollisimman konkreettiseen asioiden kuvaamiseen, jolloin tulkinnanvaraisille ilmauksille jää vähemmän sijaa. Jos halutaan esimerkiksi kuvata asiakkaan alkoholinkäyttöä, ei toteamus asiakkaalla olevasta ’alkoholiriippuvuudesta’ tai ’alkoholiongelma’ kerro mitään siitä, kuinka asiakas todellisuudessa käyttää alkoholia saati siitä, kuinka asiakas itse kokee tilanteensa. Opastuksessa nostetaan paljon kuvaavammaksi esimerkiksi toteamus: ”Maija kertoo juovansa vähintään kahdeksan keskiolutpulloa päivässä mutta ei pidä alkoholinkäyttöään ongelmana”. Opastuksessa myös muistutetaan, ettei sosiaalialan työntekijöiden tehtävänä ole tehdä lääketieteellisiä diagnooseja tai luokitella asiakkaita jonkun ominaisuuden perusteella. Asiakkaan toteaminen esimerkiksi ’masentuneeksi’ ei ole asiallista ammatillista toimintaa. Asiallista sen sijaan on kuvata asiakkaan konkreettista tilannetta vaikkapa todeten asiakkaan kertovan, ettei tämä ”koe elämässään olevan mitään myönteistä ja ettei hän jaksaisi nousta aamuisin sängystä”. (emt., 41.)

Opastuksen mukaan asiakkaiden mukaan ottaminen asiakastyöstä kirjoittamiseen voi edesauttaa asiakassuhteen myönteistä kehitystä. Jos asiakkaat tietävät, että työskentelystä kirjoitetaan ja pääsevät lukemaan itseään koskevia asiakirjoja, työskentelyn edellytykset paranevat. Asiakkaiden osallisuus työskentelyn dokumentointiin lisää heidän luottamustaan ja vähentää yllättyneisyyttä asiakirjoihin talletetuista asioista. (emt., 41–42.)

Opastuksessa myös muistutetaan viittamalla henkilötietolakiin, että liian suppeat tai vastaavasti liian laajat merkinnät voivat olla ongelmallisia. Kaikki oleelliset tiedot pitää kirjata, mutta tarpeettomia tietoja ei saa kirjata. (emt., 43.)

Opastuksessa nostetaan erikseen esiin asiakkaan käyttäytymistä koskevista merkinnöistä asiakkaan väkivaltaisuus todeten heti aluksi, ettei sosiaalihuollossa ole ohjeistusta asiakkaan väkivaltaisuutta koskevan tiedon tallettamisesta asiakasrekisteriin. Sitä, milloin sosiaalihuollossa asiakkaan väkivaltaista käyttäytymistä koskevaa tietoa voidaan tallettaa asiakasrekistereihin, tulee arvioida henkilötietolain tarpeellisuusvaatimuksen kannalta. Tapauskohtaisesti tulee arvioida, onko tieto tarpeellinen kyseisen asiakkaan palvelun tarpeen arvioimisessa tai palvelun antamisessa. Jos tieto on tarpeellinen, se voidaan kirjata asiakasrekisteriin. (emt., 45.)

Kehittyvä kotihoito -oppikirjassa vuodelta 2013 kerrotaan, että asiakastyön dokumentoinnilla todennetaan sekä tehdään näkyväksi ja arvioitavaksi kotihoidon asiakastyön tavoitteita, sisältöjä, käytettyjä menetelmiä sekä työn vaikuttavuutta ja saavutettuja tuloksia. Dokumentoinnilla voidaan todentaa hoidon laatua, sekä turvata hoidon jatkuvuutta ja tiedon välittymistä kotihoidon tiimille ja muille hoivaan ja hoitoon osallistuville. Dokumentointi luo perustan sekä asiakkaan että työntekijän oikeusturvalle. Kotihoidon kirjaamiskäytännöt vaihtelevat oppikirjan mukana kunnittain. (Ikonen 2013, 165)

Kirjaamisten ongelmien esitetään liittyvän merkintöjen puutteellisuuteen, epätäsmällisyyteen, tulkinnallisuuteen, epä johdonmukaisuuteen ja epäsäännöllisyyteen. Kirjaamisen ongelmiksi on havaittu myös sen päällekkäisyys ja se, ettei kirjaus tapahdu reaaliaikaisesti. (emt., 167)

Kirjassa todetaan, ettei kotihoidossa ole käytössä rakenteista hoitokertomusta (emt., 169). Viestivihkoja ja kotihoitokansioita pidetään tärkeinä tiedottamisen ja kommunikoinnin välineinä (emt., 169).

Vuonna 2019 opiskelijoille tarkoitettussa kirjassa ”Kotihoidossa toiminen” on kirjaamiseen valittu hyvin käytännöllinen lähestymistapa. Kirjoittajat neuvovat kirjaamaan käynnin lopuksi lyhyesti asiakkaan kanssa suunnitellut, sovitut ja tehdyt hoito-

työn toimet perusteluineen ja kuvauksineen sekä asiakkaan kokemukset, kertomukset ja tuntemukset. Kirjaamisessa tulee näkyä asiakkaan osallistuminen hoitoon esimerkiksi pukeutumiseen. Kirjaajan tulee kirjata havaintonsa asiakkaan toimintakyvystä muutoksineen tarkasti ja kirjaajan tulee käyttää täsmällisiä ja yhteisesti sovittuja käsitteitä. Asiakkaiden ja omaisten kommentit tulee kirjata heidän omilla sanoillaan huomioiden kuitenkin ammatillisuus. Kirjoittajat neuvovat vielä arvioimaan hoidon vaikuttavuutta jokaisen käynnin jälkeen asiakkaan vointiin. Kirjaamisvirheet tulisi korjata heti. Kirjoittajat muistuttavat, että asiakkaiden henkilötiedot sekä kotiin ja terveyteen liittyvät asiat ovat salassa pidettäviä. (Hovilainen-Kilpinen, Kari, Niskanen, Räisänen 2019, 59–61.) Kirjaamista koskevassa luvussa ei viitata kirjaamisen oikeudelliseen perustaan. Kotihoitoa koskeva lainsäädäntö on listattu kirjan alussa ja lyhyesti kerrottu kunkin lain kohdalla, mitä asioita ne säätelevät. Vuonna 2019 ilmestyneessä kirjassa on listattu mukaan vielä henkilötietolaki, joka kuitenkin kumottiin vuonna 2018. (emt., 13.) Tietosuoja-asetusta ei listassa näy, joka joukkoon kuuluisi henkilötietolain sijaan. Hallintolakia on käsitelty vielä erikseen alaluvussa (emt., 27). Kirjan kirjaamista koskevissa ohjeissa ei mainita lainkaan rakenteista tai määrämutoista kirjaamista.

5.5.5 Lainsäädännössä ei ole estettä viestivihkojen käytölle

Vuonna 2013 julkaistussa Kehittyvä kotihoito -oppikirjassa kerrotaan, että viestivihkoihin ja hoitokansioihin kirjataan asiakkaan toimintakykyä, hoivaa ja hoitoa kuvaavia tietoja (Ikonen 2013, 169). Kotihoitokansioiden ja viestivihkojen tarkempi kuvaus on lähes samanlainen kuin vuoden 2008 oppikirjassa. Kotihoitokansio sisältää tiedot muun muassa saaduista palveluista ja tehdyistä toimenpiteistä (emt., 170). Viestivihon kerrotaan sujuvoittavan käytännön toimintaa. Vihkoon voivat tehdä kirjauksia kaikki asiakkaan hoitoon osallistuneet, myös omaiset. Kirjauksia tehdään asiakkaan vointia ja tilannetta koskevista asioista. (emt., 170). Oppikirjassa ei muistuteta lainkaan velvollisuudesta suojata kyseisiä tietoja sivullisilta.

Muutaman vuoden päästä kirjan julkaisuajankohdasta monessa kunnassa luovuttiin viestivihkojen käytöstä tai rajoitettiin siihen kirjattuja tietoja luultavasti vedoten tietosuoja-asetukseen. Vuonna 2017 kesällä esimerkiksi Tampereen kaupunki tiedotti,

ettei viestivihkoon tule kirjoittaa asiakkaan terveys- tai hoitotietoja (Pesonen 2017). Googlasta löytää nopeasti lisäksi useita eri kuntia koskevia lehtiartikkeleita, joissa paheksutaan viestivihkoista luopumista.

Joissakin kunnissa viestivihkojen käyttöä kuitenkin jatkettiin. Esimerkiksi kotihoidon palvelukuvauksessa Lapin maakunnasta kerrotaan, että asiakkaan ja läheisten toiveesta voidaan käyttää viestivihkoa kotihoidon ja asiakkaan ja hänen läheistensä väliseen yleiseen viestintään. Viestivihkoon ei kuitenkaan kirjata asiakkaan terveydenhoitoon liittyviä tietoja, vaan ne kirjataan asiakas- tai potilastietojärjestelmään. (Eriksen ym. 2018, 10.) Myös Ilmajoen ja Kurikan palvelukuvauksessa kerrotaan viestivihosta samankaltaisesti: ”Asiakkaan/ läheisten toiveesta voidaan käyttää viestivihkoa kotihoidon ja asiakkaan ja hänen läheistensä väliseen yleiseen viestintään. Viestivihkoon ei kuitenkaan kirjata asiakkaan terveydenhoitoon liittyviä tietoja vaan ne kirjataan Effica-potilastietojärjestelmään” (JIK-peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä n.d.).

Viestivihkojen käytön lopettamisesta Helsingin kaupungin kotihoidossa kanneltiin vuonna 2017 eduskunnan oikeusasiamiehelle. Seuraavana vuonna julkaistiin ratkaisu kanteluun. Kotihoidon käynnit kirjattiin Helsingissä ainoastaan sähköiseen potilastietojärjestelmään. Kantelijan mukaan muistisairas palvelujen saaja tai hänen asioitaan hoitava omainen ei pysty seuraamaan palvelujen järjestämistä tai niiden laatua tämän kirjaamiskäytännön vuoksi. Oikeusasiamies toteaa, että lainsäädännössä ei ole estettä jokapäiväisiin hoitotapahtumiin liittyvien viestien ja merkintöjen kirjaamiseen ja viestien välittämiseen esimerkiksi omaisen ja työntekijöiden välillä. Oikeusasiamies muistuttaa, että asiakkaan osallistumisoikeus palvelujensa suunnitteluun ja niiden toteuttamiseen ovat keskeinen asiakkaan oikeuksia ja oikeuksiin sisältyy myös tietojen saannin turvaaminen. Osallistuminen hoidon ja huollon järjestämiseen sekä tähän liittyvä tiedon luovutus esimerkiksi asiakkaan omaiselle tai läheiselle tapahtuu asiakkaan suostumuksella. Tiedon luovutus päivittäisten hoitoon liittyvien tapahtumien osalta ja tiedon vaihto eri osapuolten kesken voidaan toteuttaa eri tavoin: oikeusasiamiehen mukaan esimerkiksi juuri viestivihon avulla. Merkintöjen avulla omainen voi ilmoittaa työntekijöille kotihoidon asiakkaan sen hetkisestä hoidon ja avun tarpeesta ja myös valvoa sitä, millä tavoin kotihoitoa ja siihen liittyviä palveluja on annettu. Erityisen tärkeää tällaisen omaisen antaman informaation ja viestien vä-

littyminen työntekijöille on, jos kotihoidon asiakkaan kotona käy useita jopa päivittäin vaihtuvia työntekijöitä, jotka eivät tunne entuudestaan asiakkaan olosuhteita. Tällöin viestien välittyminen on oikeusasiamiehen mukaan välttämätöntä laadukkaan ja hyvän hoidon järjestämiseksi ja toimeenpanemiseksi. Jos merkinnät sisältävät tietoja henkilön sairauksista ja henkilökohtaisista oloista, niiden asianmukaisesta suojaamisesta ja säilyttämisestä on huolehdittava sillä tavoin, ettei ulkopuolisella henkilöllä ole mahdollisuutta niitä nähdä. Oikeusasiamies toteaa lisäksi, että kotihoidon asiakkaan ja tarvittaessa hänen hoivaansa ja sitä koskevaan päätöksentekoon osallistuvan omaisensa ja läheisensä tulee voida seurata reaaliaikaisesti kotihoidon työntekijöiden asiakkaasta tekemiä, myös päivittäiseen hoitoon liittyviä, asiakasmerkintöjä. Oikeusasiamiehen mielestä ei ole riittävää, jos asiakas tai hänen hoitoonsa osallistuva omainen tai läheinen saa tietoja ainoastaan turvautumalla henkilötietojen tarkastusoikeuteen. (EOAK 8.5.2018. 263/2017.)

Oikeusasiamiehen selvityksessä mainitaan suluissa muutaman kerran vaihtoehtoinen nimitys viestiviholle eli kotihoitokansio. Myös esimerkiksi jo mainitussa Ilmajoen ja Kurikan kotihoidon kuvauksessa käytetään samasta asiasta nimityksiä kotihoitokansio ja viestivihko (JIK-peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä 2015). Oletettavaa on, että useassa kunnassa on luovuttu myös kotihoitokansioista päivittäisten kirjaamisten välineinä, ja toisaalla niitä käytetään viestivihkoina tai siten, että ne sisältävät kyseisen vihon. Jos kotihoitokansio sisältää vihon, se sisältää muutakin materiaalia, ja jos kotihoitokansiota käytetään viestivihkona, se sisältäne vain päivittäisiä merkintöjä asianosaisten tiedoksi. Oikeusasiamiehen ratkaisu pätee myös kotihoitokansioihin, sillä kuten yllä olevasta kappaleesta käy ilmi, lainsäädännössä ei ole estettä jokapäiväisiin hoitotapahtumiin liittyvien viestien ja merkintöjen kirjaamiseen ja viestien välittämiseen esimerkiksi omaisen ja työntekijöiden välillä.

5.5.6 Yhteenveto

Asiakasasiakirjalaki teki jälleen päivittäisestä kirjaamisesta kotipalvelussa lakisääteistä, jota se oli ollut vuodesta 1966 vuoteen 1982. Uutena asiana lakisääteiseksi tuli myös määrämuotoinen kirjaaminen, joka oli tuttua jo kotisairaanhoidon puolelta.

Edellisenä vuosikymmenenä ilmestyneessä oppikirjassa puhutaan kotisairaanhoidossa tapahtuvaa dokumentointia kuvatessa rakenteisesta kirjaamisesta.

Tietosuoja-asetus ei varsinaisesti muuttanut henkilötietolain sellaista sisältöä, jolla oli merkitystä päivittäiselle kirjaamiselle kotipalvelulle. Tietosuoja-asetus on kuitenkin toistaiseksi ensimmäinen ja ainoa Euroopan unionin lainsäädäntöön kuuluva normilähde, joka vaikuttaa päivittäiseen kirjaamiseen kotipalvelussa.

Kirjaamisen opettamiseen ja ohjeistamiseen kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota. Alaluvussa esitelty THL:n raportti on varsin seikkaperäinen ohjeistus asiakastyön dokumentointiin sosiaalihuollossa.

Päivittäiseen kirjaamisen kotipalvelussa veloitettiin vuodesta 2015 vahvasti velvoittavalla oikeuslähteellä. Samalla määrämuotoisen kirjaamisenkin perustaksi tuli vahvasti velvoittava oikeuslähde.

Tietosuoja-asetus edustaa vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä korkeinta sijaa. Se on toistaiseksi ainoa eurooppaoikeudellinen normilähde, joka vaikuttaa päivittäiseen kirjaamiseen kotipalvelussa.

THL:n raportti ohjeistukseksi sosiaalihuollossa tapahtuvaan dokumentointiin edustaa sallittuja oikeuslähteitä kuin myös oppikirjat alan opiskelijoille. Jos kertoo pyrkivänsä noudattamaan päivittäisessä kirjaamisessa kotipalvelussa THL:n raportissa ja oppikirjoissa annettuja ohjeita, on kyse hyvästä perustelusta toimintatavalle.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotto viestivihkojen käytöstä kuuluu sallittuihin oikeuslähteisiin. Siihen voidaan vedota, jos halutaan jatkaa viestivihon käyttöä tai ottaa sellainen käyttöön.

Lakisääteinen velvollisuus päivittäiseen kirjaamiseen kotipalvelussa vahvasti hyvinvointivaltion toimintatavoista hyvän hallinnon periaatteita, Jos määrämuotoinen kirjaaminen tarkoittaa kirjaamisen johdonmukaisuutta, todentaa sekin hyvän hallinnon periaatteita. Tietosuoja-asetus velvoittaa puolestaan henkilötietojen ”läpinäkyvään” käsittelyyn ja läpinäkyvyys on sekin hyvän hallinnon periaate.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanottoa viestivihkojen käyttöön voidaan pitää muistutuksena julkiselle vallalle huolehtia yksilön sosiaalisista oikeuksista. Kannanottonsa perusteluissa oikeusasiamies vetoaa asiakkaan oikeusturvan puolustamiseen.

2010-luvulla tapahtui edelleen huomattavaa kasvua siinä määrässä vahvasti velvoitettavia oikeuslähteitä, jotka vaikuttavat päivittäiseen kirjaamiseen kotipalvelussa. Kuten jo edellisen vuosikymmenen yhteenvetoluvussa todettiin, hyvinvointivaltion voidaan katsoa vahvistuneen hyvinvointivastuun toteuttamiseen vaikuttavan lainsäädännön vahvistumisen myötä.

5.6 2020-luku: Tiedonhallinnasta keskeinen periaate

Tämän opinnäytetyön valmistumisen aikoihin voimassa olevat päivittäiseen kirjaamiseen vaikuttavat lait ovat Suomen perustuslaki, hallintolaki, kotihoidon kokeilun mahdollistavat lait, laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista, laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä, asiakaslaki sekä tietosuojasetus. Toki THL:n raportti ohjeistukseksi sosiaalihuollossa tapahtuvaan dokumentointiin on edelleen käypä ohje kuin myös alan opiskelijoille tarkoitetut oppikirjat sekä eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotto viestivihkojen käytöstä kotihoidossa.

Kotihoidon kokeilun mahdollistavien lakien voimassaoloaika on pidennetty viimeksi vuonna 2021 ja lakia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä ollaan parhaillaan uudistamassa, mitä käsitellään sitä seuraavassa alaluvussa. Tämän jälkeen tutustutaan lyhyesti käynnissä olevaan sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintasäädösten kokonaisuudistukseen. Uudistuksen alla olevat säädökset eivät vielä ole velvoittavia, mutta tässä työssä on katsottu mielekkääksi lyhyesti katsoa, miten säädöksiä suunnitellaan kehitettäväksi.

Lisäksi perehdytään tarkemmin lain edellyttämään rakenteiseen, määrämuotoiseen kirjaamiseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos edustaa määrämuotoisesta kirjaamisesta ohjeita antavaa viranomaista.

5.6.2 Lakiesitys sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä, jolla kumottaisiin voimassa oleva laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä. Lakiin ehdotettavilla muutoksilla pyritään luomaan edellytykset valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen käyttöönotolle sosiaalihuollossa. (HE 212/2020.) Kyseisen lain oli tarkoitus tulla voimaan keväällä 2021, mutta voimaantulo on viivästynyt.

Merkittäväntä päivittäiselle kirjaamiselle lienee lakiesityksen pykälä, jonka mukaan tietojärjestelmien ja asiakasasiakirjojen tietorakenteiden tulee mahdollistaa sähköisten asiakasasiakirjojen ja asiakastietojen käyttö valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen avulla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos antaa määräykset valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen toteutuksen edellyttämistä tietojärjestelmien asiakasasiakirjojen tietosisällöistä ja tietorakenteista sekä tietorakenteissa valtakunnallisesti hyödynnettävistä koodistoista. (emt., 163.) Huomionarvoista päivittäiselle kirjaamiselle on myös, että yhtenäisten tietorakenteiden ja tietojen luokittelun avulla kyettäisiin varmistamaan, että sähköisesti tapahtuvassa tietojen luovutuksessa todella luovutetaan niitä tietoja, joita olisi tarkoitus luovuttaa, eikä toisaalta samassa yhteydessä luovutettaisi tarpeettomia tietoja (emt., 88). Kirjaajan tulisi siten osata käyttää tietorakenteita ja luokitella tietoja siten, ettei samassa kirjauksessa olisi asioita, jotka eivät kuulu kyseiseen tietoluokkaan.

Esityksessä mainitaan sosiaalihuollon asiakastiedon arkiston yhdeksi hyötypotentialliseksi kirjaamisen tehostuminen: sähköinen arkistointi nopeuttaa kirjaamista ja päällekkäinen kirjaaminen vähenee (emt., 59). Taustoitukseksi sähköiselle arkistoinnille esityksessä kerrotaan mielenkiintoa herättävästi, että sosiaalihuollon asiakastietojen sähköisen arkistoinnin toteuttamisen esiselvitystyö toteutettiin vuonna 2008. Muun muassa sosiaalihuollon tarpeita tarkasteltiin erityisesti suhteessa terveydenhuollon valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin. Esiselvitystyön lopputuloksena linjattiin keskeiset päävaatimukset toteutettavasta sosiaalihuollon arkistoratkaisusta, joka olisi Kanta-palveluiden yhteyteen toteutettava viranomaisen hallinnoima keskitetty tietovaranto. Kanta-palveluihin perustuva malli tarkoittaisi nojautumista terveydenhuollon valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin ja niitä varten tehtyyn määrittely- ja

toteutustyöhön ja toimintamalleihin. Valintaa perusteltiin muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon tarpeiden samankaltaisuudella. (emt., 9.)

Lakiehdotuksen mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoilla olisi velvollisuus liittyä valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen käyttäjiksi. Liittymisvelvollisuus koskisi muun muassa valtakunnallista asiakastietojen arkistointipalvelua ja tiedonhallintapalvelua. (emt., 86.) Vielä voimassa olevassa laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä kyseinen velvollisuus koskee vain terveydenhuollon toimijoita. Lakiehdotus mahdollistaa sosiaalihuollon vaiheittaisen liittymisen valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin (emt., 88).

5.6.3 Sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintasäädösten kokonaisuudistus

Sosiaali- ja terveysministeriössä on käynnistetty hankeohjelma vuonna 2021 sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintaa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Uudistuksen tavoitteena on muodostaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä yhtenäinen laki, joka sisältää muun muassa tiedonhallinnan ohjausta koskevat säädökset. Sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallinnan säädöspohja muodostaisi näin yhdenmukaisen sekä kattavan kokonaisuuden, minkä yhtenä pyrkimyksenä on tukea sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021.)

Uudistuksen toisessa vaiheessa tarkastellaan laajemmin potilas- ja asiakastietojen käyttötarpeita ja -tarkoitusta osana palveluiden kehittämistä ja niitä koskevaa lainsäädäntöä. Uudistuksen yhdeksi syyksi nostetaan asiakas- ja potilastietojen käsittely. (emt..)

Tässä vaiheessa ei ole helposti löydettävissä lisätietoa kokonaisuudistuksen vaikutuksista kotipalvelussa tapahtuvaan asiakastietojen käsittelyyn. Kyse on kuitenkin tiedonhallinnasta, joten on odotettavissa, että muutoksia päivittäiseen kirjaamiseen on tulossa lisää kokonaisuudistuksen etenemisen myötä.

5.6.4 Määrämuotoinen, rakenteinen kirjaaminen

Asiakasasiakirjalaki edellyttää kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen kannalta tarpeelliset tiedot määrämuotoisina asiakirjoina. Lakiesityksessä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä puolestaan puhutaan paljon rakenteisesta tiedosta. Rakenteinen tieto liittyy tiedonhallintaan sosiaali- ja terveysalalla, jonka säädösten kokonaisuudistus on parhaillaan valmisteilla kuten tässä työssä edellä on todettu. Rakenteiseen kirjaamiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa perehdytään THL:n sivuilla tiedonhallintaa sosiaali- ja terveysalalla käsittelevässä kokonaisuudessa. Tiedonhallinta on THL:n mukaan tiedon keräämistä, organisointia ja tallentamista niin, että tieto saadaan käyttöön tarkoituksenmukaisesti ja hallitusti (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020c).

Määrämuotoinen kirjaaminen tarkoittaa samaa kuin rakenteinen kirjaaminen, mikä puolestaan pitää sisällään rakenteista tietoa. Tiedon rakenteisuuden kerrotaan tehostavan tiedon koneellista käsittelyä ja tiedon vaihtamista eri organisaatioiden ja järjestelmien välillä. Rakenteisiin kirjataan tietoa vapaalla tekstillä sekä luokituksia apuna käyttäen. Rakenteisen kirjaamisen on tarkoitus yhdenmukaistaa kirjaamista, minkä myötä tietoa on helpompi hakea ja hyödyntää esimerkiksi uusien asiakirjojen laatimisen pohjaksi sekä yhteenvetoja, lausuntoja ja todistuksia varten. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b.) Toisaalla puolestaan selvitetään, että asiakastietojen kirjaaminen määrämuodossa on edellytys sille, että niitä voidaan tallentaa rakenteisessa muodossa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021a).

Asiakirjarakenteet eivät ole kirjaamis pohjia, vaan niiden pohjalta toteutetaan erilaisia kirjaamisalustoja asiakastietojärjestelmiin (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021b). Iäkkäiden kotipalvelua ja siinä tapahtuvaa päivittäistä kirjaamista koskeva asiakirjarakenne on esimerkiksi ”Merkintä asiakkaan arjesta”. Se on määritelmän mukaan asiakaskertomusmerkintä, jossa kuvataan sosiaalipalvelun antamisen kannalta merkittäviä asioita sosiaalihuollon asiakkaan jokapäiväisessä elämässä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos n.d.)

5.6.5 Yhteenveto

2020-luvun alussa vaikuttaa siltä, että kirjaamiseen liittyvät ajankohtaiset asiat jäsen-tyvät osaksi yhteistyön helpottamista sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden välillä sekä osaksi tiedonhallintaa, jonka yhtenä pyrkimyksenä on puolestaan tukea sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota. Toisaalta tiedonhallinnan tarkoitus on saada tieto käyttöön tarkoituksenmukaisesti ja hallitusti.

Päivittäisen kirjaamisen sisältöön liittyvät ohjeet eivät ole merkittävästi muuttuneet sitten edeltävän kymmenluvun lukuun ottamatta tarvetta huomioida määrämuotoisen ja rakenteiden kirjaamisen vaatimuksia. Määrämuotoinen ja rakenteinen kirjaaminen vaikuttaisi olevan kaukana asiakaslähtöisestä työskentelystä, mutta kenties palautuvan siihen toimijoiden välisen yhteistyön helpottumisen sekä tiedon tarkoituksenmu- kaisen käytön myötä.

2020-luvun alussa ei ole kumottu yhtäkään päivittäiseen kirjaamiseen liittyvää lakia. Toteutuessaan lakiesitys sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä kä- sittelystä vahvistanee määrämuotoista, rakenteista kirjaamista eli sen perusta vahvasti velvoittavissa oikeuslähteissä korostunee. Samaa voinee odottaa sosiaali- ja tervey- denhuollon tiedonhallintasäädösten kokonaisuudistukselta. Nähtäväksi jää, mitä ko- konaisuudistus tarkoittaa velvollisuudelle kirjata kotipalvelun toteuttamisesta, sillä tavoitteenahan on muodostaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelys- tä yhtenäinen laki. Määrämuotoiseen, rakenteiseen kirjaamisen annetut ohjeet THL:n puolesta edustavat sallittujen oikeuslähteitä. Voidaan katsoa, että sisältöä määrittävät ohjeet tulevat sallituista oikeuslähteistä, velvollisuus kirjata palvelun toteuttamisesta ja kirjaamisen rakenteet perustuvat puolestaan vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin.

Määrämuotoisen, rakenteisen kirjaamisen lakisääteisyttä on vaikea liittää hyvin- vointivaltion todentamiseen. Sisältöön liittyvät ohjeet toteuttavat kuitenkin edelleen hyvinvointivaltion toimintatavoista hyvän hallinnon periaatteita vahvistamalla asiak- kaan oikeusturvaa.

5.7 Johtopäätökset

Seuraavassa esitetään taulukkoihin tiivistettyinä päivittäisen kirjaamisen oikeudellinen perusta kunnallisessa kotipalvelussa vuodesta 1966 vuoteen 2021. Taulukot ovat jaotellut aikakausiin käsittelyn mukaisesti. Taulukossa esiintyvät vasemmassa reunassa oikeuslähteet, seuraavassa sarakkeessa oikeuslähteiden hierarkkinen järjestys. Kolmannessa sarakkeessa on huomautus, jos kyseinen lähde on tullut voimaan tai lakkautettu kesken esitetyn aikajakson.

Taulukoissa käytetään lyhenteitä ja numerointeja. Toisen sarakkeen ensimmäisellä lyhenteellä viitataan oikeuslähteiden pääryhmään: vahvasti velvoittavat (vv) ja sallitut (s).

Heikosti velvoittavia lähteitä ei tässä taulukossa esiinny, vaikka niiden merkitys opinnäytetyön aineistossa oli huomattava. Heikosti velvoittaviin lähteisiin luettavat hallituksen esitykset olivat suurena apuna opinnäytetyössä selvitettäessä lainsäätäjän alkuperäistä tahtoa tai tarkoitusta. Hallituksen esityksiä ei kuitenkaan ole käytetty kirjaamisen perusteluina – ainakaan sellaisesta ei opinnäytetyön laatija tehnyt havaintoja tutkiessaan aineistoja - eivätkä ne itsessään ole perustelu esimerkiksi vakiintuneena käytäntönä kuten vaikkapa viestivihot.

Ensimmäisellä (roomalaisella) numeroinnilla tarkoitetaan järjestystä pääryhmän sisällä kuten esimerkiksi eurooppaoikeudelliset normilähteet edustavat ensimmäistä sijaa ja kansallisen oikeuden säädökset toista. Kolmas lyhenne puolestaan viittaa kyseisten sijojen tasojen hierarkkisen järjestykseen: kansallisen oikeuden säädöksistä perustuslait edustavat ensimmäistä tasoa, tavalliset lait toista, asetukset kolmatta ja kunnallisen tason säädökset sekä ministeriöiden ohjeet neljättä. Toisen sarakkeen toinen ja kolmas numerointi ovat käytössä ainoastaan vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden luokittelussa.

Taulukkoihin on nostettu myös alan opiskelijoille tarkoitettuja oppikirjoja. Oppikirjat kuuluvat sallittuihin oikeuslähteisiin.

Viestivihot sekä hoito- ja palvelusuunnitelmakansiot edustavat sekä kirjaamisvälineitä että vakiintuneina tapoina sellaisinaan oikeuslähteitä. Myös asiakastietojärjestelmät ovat vielä 2000-luvun ensimmäisenä vuosikymmenenä sekä kirjaamisväline että vakiintuneena tapana itsessään oikeuslähde. Kun asiakasasiakirjalaki tuli voimaan vuonna 2015, voidaan katsoa sen myötä asiakastietojärjestelmien tulleen pakollisiksi, jolloin 2010-luvun taulukossa asiakastietojärjestelmät esiintyvät sellaisenaan sallittuna oikeuslähteensä vuoteen 2015. Seuraavassa taulukossa ei siten enää esiinny asiakastietojärjestelmiä, sillä niiden käyttöä perustellaan asiakasasiakirjalalla sen sijaan, että ne olisivat vakiintuneena tapana itsessään itsensä oikeuttava oikeuslähde.

Taulukko 1. 1960- ja 1970-luku

Suomen hallitusmuoto	vv, II.1	
Laki sosiaalihuollon hallinnosta	vv, II.2	
Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta	vv, II.2	vuodesta 1966
Asetus kunnallisesta kodinhoitoavusta	vv, II.3	vuodesta 1966
Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö	vv, II.4	vuodesta 1966
Kunnallinen kodinhoitaja -opas	s	vuodesta 1961

Taulukko 2. 1980-luku

Suomen hallitusmuoto	vv, II.1	
Laki sosiaalihuollon hallinnosta	vv, II.2	vuoteen 1982
Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta	vv, II.2	vuoteen 1982
Henkilörekisterilaki	vv, II.2	vuodesta 1987
Asetus kunnallisesta kodinhoitoavusta	vv, II.3	vuoteen 1982
Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö	vv, II.4	vuoteen 1982
Kotivastustajan opas	s	vuodesta 1984
Viestivihot	s	käyttöönottovuodesta ei tietoa

Taulukko 3. 1990-luku

Suomen hallitusmuoto	vv, II.1	
Henkilörekisterilaki	vv, II.2	vuoteen 1999
Henkilötietolaki	vv, II.2	vuodesta 1999

Kodinhoitotoiminnan lomakkeisto	vv, II.4	poistettiin käytöstä vuonna 1998
Viestivihot	s	
Hoito- ja palvelusuunnitelmakansiot	s	käyttöönottovuodesta ei tietoa
Kotiavustajan opas	s	vuodesta 1991

Taulukko 4. 2000-luku

Suomen perustuslaki	vv, II.1	
Henkilötietolaki	vv, II.2	
Laki sosiaali- ja terveydenhuollon saumattoman palveluketjun kokeilusta	vv, II.2	vuodesta 2000
Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista	vv, II.2	vuodesta 2000
Hallintolaki	vv, II.2	vuodesta 2003
Laki sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta	vv, II.2	vuodesta 2004
Asiakastietolaki	vv, II.2	vuodesta 2007
Viestivihot	s	
Hoito- ja palvelusuunnitelmakansiot	s	
Asiakastietojärjestelmät	s	
Tietosuojavaltuutetun lausunto asiakastietojen ja potilastietojen käsittelystä	s	vuodesta 2009
Laatusuositus	s	vuodesta 2008
Ikäihmisten hoito- ja palvelusuunnitelma -opas	s	vuodesta 2002
Kehittyvä kotihoito -opas	s	vuodesta 2008

Taulukko 5. 2010-luku

Suomen perustuslaki	vv, II.1	
Hallintolaki	vv, II.2	
Laki sosiaali- ja terveydenhuollon saumattoman palveluketjun kokeilusta	vv, II.2	vuoteen 2015
Laki sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta	vv, II.2	vuoteen 2015
Laki kansanterveystietolain väliaikaisesta muuttamisesta	vv, II.2	

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista vv, II.2		
Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista	vv, II.2	vuodesta 2015
Tietosuoja-asetus	vv, I	vuodesta 2016
Henkilötietolaki	vv, II.2	vuoteen 2018
Asiakastietolaki	vv, II.2	
Oikeusasiamiehen kannanotto viestivihkojen käytöstä	s	vuodesta 2018
Viestivihot	s	
Hoito- ja palvelusuunnitelmakansiot	s	
Asiakastietojärjestelmät	s	vuoteen 2015
Oppikirjat	s	
Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa -opas s vuodesta 2011		

Taulukko 6. 2020-luku

Suomen perustuslaki	vv, II.1	
Hallintolaki	vv, II.2	
Laki kansanterveyslain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta vv, II.2 vuodesta 2020		
Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista	vv, II.2	
Tietosuoja-asetus	vv, I	
Asiakastietolaki	vv, II.2	
Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista	vv, II.2	
THL:n määrämuotoisen kirjaamisen ohjeet	s	vuodesta 2020
Oikeusasiamiehen kannanotto viestivihkojen käytöstä	s	
Viestivihot	s	
Hoito- ja palvelusuunnitelmakansiot	s	
Kotihoidossa toimiminen -oppikirja	s	

Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa -opas

s

Taulukkoja tarkastellessaan lukija voi huomata, kuinka oikeudellinen perusta monipuolistui ja laajeni 2000-luvulta alkaen. Edeltävinä vuosikymmeninä muutokset ovat olleet maltillisia, merkittävintä lienee ollut sallittujen oikeuslähteiden tasainen kasvu. 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä sallittujen oikeuslähteiden määrä edelleen kasvoi, mutta seuraavina vuosikymmeninä määrässä ei enää tapahtunut huomattavia muutoksia. 2010-luvulla vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden osalta on tapahtunut kasvua, 2020-luvun osalta on johtopäätöksiä liian aikaista vetää.

Taulukoista lukija voi myös helposti havaita, että kunnallisessa kotipalvelussa on kirjattu sen lakisääteisestä alusta lähtien. Kirjaamisella on aina myös ollut oikeudellinen perusta, millä voidaan puolustaa väitettä kirjaamisen kytkeytymisestä hyvinvointivaltion vahvistumiseen. Kirjaamisen käytäntö on voinut vähintään toteuttaa hyvän hallinnon periaatteista läpinäkyvyyttä: kirjaamalla tavalla tai toisella – vaikkapa viestivihkoon – on haluttu todentaa, että palvelu on ollut asianmukaista.

Taulukot – ja erityisesti itse käsittelyluvut – havainnollistavat sitä, kuinka 90-luvulta alkaen pyrkimys tiedonhallintaan on vahvistunut. Jotta tietoa voidaan hallita, sen dokumentointia pitää yhtenäistää määrittelemällä sitä tarkemmin jättäen aina vain vähemmän tilaa ”epäviralliselle” tiedon jakamiselle.

2000-luvulta alkaen taulukoissa on mukana viittauksia terveydenhuoltoon, mikä kertoo tarpeesta ja halusta yhtenäistää sosiaali- ja terveydenhuoltoa hallinnollisesti. Taulukot tuovat kuitenkin esiin sen, että kotihoidon myötä sosiaalipuolelta tuleva oikeudellinen perusta ei mihinkään ole kadonnut, sillä kotihoito on edelleen kunnallinen sosiaalipalvelu.

Kotipalvelussa tapahtuvan kirjaamisen oikeudellisen perustan monipuolistumisen ja laajenemisen 2000-luvulta lähtien voidaan katsoa hyvin todentavan Anna-Liisa Niemelän esitystä rationalisoidun työn alan valtauksesta, mitä on käsitelty tässä työssä luvussa 2.2.3. Rationalisoituun työhön kuuluu tarkka työprosessin kuvaus ja aikataulu. Siirtyminen käsityömaisestä työstä rationalisoidun työn suuntaan voidaan ku-

vata pyrkimyksenä siirtyä muistinvaraisesta tiedosta asiakastietojen dokumentointiin ja tietojen jakamiseen.

6 POHDINTA

6.1 Tulosten tarkastelu

Tutkimus on tuonut tietoa sosiaalialan toimijoille, mikä vahvistaa ammatillista itsetuottamusta ja syventää osaamista. Tutkimus on kartoittanut yhdestä näkökulmasta kirjaamiseen vaikuttaneita muutoksia, mikä mahdollistaa ei vain tutkitun asian ymmärtämisen paremmin vaan myös sen sidonnaisuuden niin hallinnon lainalaisuuteen kuin oikeus- ja hyvinvointivaltioon. Työn tulokset osoittivat kirjaamisen oikeudellisen perustan vahvistavan hyvinvointivaltiota todentamalla asiakkaiden oikeusturvaa sekä hyvän hallinnon periaatteita. Ilman kirjaamista jäisi toteen näyttämättä, miten lain määräämä velvollisuus huolehtia hyvinvointivastuusta on toteutunut.

Opinnäytetyöhön on koottu melko kattavasti kirjaamisen oikeudellinen perusta sekä sen kehitys. Opinnäytetyöhön tutustuminen rikastuttaa asiantuntemusta, mikä voi tuottaa uusia tutkimuksellisia näkökulmia ja oivalluksia niin käytännön työstä kuin vaikkapa julkisista palveluista osana oikeusvaltiota. Opinnäytetyössä suhtaudutaan kunnioittavasti kirjaamiseen, mikä esimerkkinä toimiessaan parantaa kirjaamisen laatua. Opinnäytetyö kannustaa näkemään kirjaamisen toteuttavan käytännössä merkittävällä tavalla hyvinvointi- ja oikeusvaltion keskeisiä periaatteita.

6.2 Luotettavuuden pohdinta

Opinnäytetyössä aihetta käsiteltiin ja tulokset raportoitiin johdonmukaisesti ja systemaattisesti. Laatija käytti täsmällisesti käsitteitä sekä ilmaisi analyysiä selkeästi. Laatija piti mielessään koko työnsä ajan työnsä tehtävän: mikä on sen kannalta oleellista tietoa, mistä kyseinen tieto löytyy, miten aineistoja käsitellään ja tulkitaan tulosten aikaansaamiseksi.

Aineisto oli riittävän kattava. Lisäksi kaikki käytetyt lähteet arvioitiin kriittisesti huomioiden esimerkiksi tiedon tuottajan tausta ja luotettavuus.

Opinnäytetyössä keskityttiin ilmiön kuvaamiseen ja selittämiseen ja esitettiin näyttöön perustuvia väitteitä. Aineistoa tarkasteltiin työssä realistisesti kiinnittäen huomiota siihen, mitä aineistossa on ja mitä siinä kerrotaan tutkittavasta aiheesta.

Hermeneuttinen kehä oli vahvasti mukana koko opinnäytetyöprosessissa. Laatija liikkui jatkuvasti osien ja kokonaisuuden välillä ymmärtääkseen niitä yhdessä ja erikseen. Laatija tarkasteli hermeneuttisen laintulkinnan mukaisesti normin ja asiantilanjän välistä suhdetta.

Laatija etsi kaikki mahdolliset säädökset, jotka liittyivät kotipalvelussa tapahtuvaan päivittäiseen kirjaamiseen. Mitä kauempaa säädös ”lähestyi” kotipalvelun sisältöä, laatija mietti tarkkaan, onko säädöksellä merkitystä kotipalvelussa tapahtuvalle päivittäiselle kirjaamiselle – kuten esimerkiksi Suomen perustuslailla. Jos oli, laatija huomioi sen työssään ja avasi merkitystä tarkemmin.

Kuvaukset päivittäisistä kirjaamiskäytännöistä johdattivat opinnäytetyön laatijan etsimään myös muita normilähteitä, sillä säädöksiin ei kirjaamista tai kirjaamista kokonaisuudessaan aina ole ohjattu. Kuvausten avulla päivittäisestä kirjaamisesta opinnäytetyön laatija pääsi myös näkemään, miten normi ja asiointi on käytännössä toteutunut tai jäänyt toteutumatta. Myös oppikirjat olivat oleellisia avatessaan osien ja kokonaisuuksien välisiä suhteita – normien ja asiointilojen – sekä tarjotessaan vihjeitä normilähteistä. Viranomaisten tuottamat oppaat, ohjeet ja suositukset avasivat tarkemmin normeja: miten niiden tulisi toteutua asiointiloina.

Hallituksen esitykset olivat tärkeitä lähteitä sekä avatessaan kulloistakin vallinnutta käytäntöä normeineen että perustellessaan uutta normia ja antaessaan ohjeita sen tulokinnalle ja soveltamiselle. Yksittäiset tutkimukset avasivat niin kirjauksia kuin tarjosivat vihjeitä normilähteistä sekä avasivat ymmärrystä päivittäisen kirjaamisen toimintaympäristöstä. Käyttötarkoituksia selvittävistä lähteistä löytyi ohjeita kirjaamiseksi ja perusteluja sille – kuten esimerkiksi tilastolähteistä. Arkistoissa istuen ja

lukien asiaan liittyvien viranomaisten arkistolähteitä, laatija löysi dokumentteja, joita ei olisi osannut etsiä, mutta joiden avulla kokonaisuus hahmottui hieman paremmin. Arkistolähteistä laatija löysi esimerkiksi kuvauksia muutostarpeista ja ehdotetuista ratkaisuksista, jotka perustelivat tulevia uudistuksia.

Opinnäytetyön laatija selasi internetiä erilaisilla asiaankuuluvilla hakusanoilla, milloin haarukoiden aineistomateriaalia, milloin etsiessään tiettyä dokumenttia. Internetistä löytyikin monenlaista historiallista dokumenttiaineistoa, kuten esimerkiksi Suomen kaupunkien säädöskokoelmia kymmenien vuosien takaa. Opinnäytetyöhön opinnäytetyön laatija otti mukaan Helsingin ja Espoon kaupunkeja koskevia aineistoja.

Realistisen aineiston tarkastelulähtökohdan mukaisesti opinnäytetyön laatija pidättäytyi subjektiivisista tulkinnoista, joiden sijaan laatija nojautui tulkinnoissaan vahvasti siihen, mitä aineistossa on ja mitä siinä kerrotaan tutkittavasta aiheesta. Aineisto oli kattava, minkä johdosta kuvaukselle tutkittavasta ilmiöstä saatiin vahva perusta. Laatija pyrki perustelemaan kirjaamisen käytännöt oikeuslähteillä, mikä toi taustaja- ja lisätietoa jo olemassa olevaan tietoon, sekä erityisesti aiempien käytäntöjen osalta laatija toi uutta tietoa kirjaamisen oikeudellisesta perustasta. Analysoitavista dokumenteista avautui myös uusia kysymyksiä tutkittaviksi kuten esimerkiksi kirjaamisen käyttötarkoituksen muutoksiin liittyviä kysymyksiä. Laatija pääsi tarkasti perehtymään opinnäytetyöllään kirjaamisen oikeudellisen perustan muutoksiin. Laatija sai siten paremman ymmärryksen kirjaamisen oikeudellisesta perustasta sekä oikeudellisen perustan kehittymisestä ylipäänsä peruspalveluissa.

Aineiston käsitteleminen oikeuslähteiden näkökulmasta oli opinnäytetyön tekijälle oivallus, joka syntyi tutkimusta tehdessä. Ilman aineiston jäsentämistä oikeuslähteiden mukaan, olisi tuloksena ollut vain luettelo laeista ja asetuksista, jotka ovat päivitettäviä kirjaamista määrittäneet. Ilman ymmärrystä oikeuslähteistä oikeudellisena perustana, olisi oikeudellinen perusta saattanut jäädä vajaaksi, jos opinnäytetyön laatija olisi ajatellut oikeudellisen perustan koostuvan vain esimerkiksi laeista ja asetuksista. Oivallus oikeuslähteistä käsittelyn apuvälineinä toi mukanaan myös pohdinnat kirjaamisen kytkeytymisestä oikeusvaltioon. Oikeusvaltiossa ei tarvitsisi olla kotipalve-

lua. Hyvinvointivaltioon kotipalvelu sopii hyvin. Peruspalveluna siinä on silloin kunnioitettava oikeusvaltioperiaatetta.

6.3 Eettiset kysymykset

Opinnäytetyön tekeminen oli laatijalleen oppimisprosessi: se lisäsi hänen asiantuntijuuttaan, kehitti häntä ammatillisesti ja paransi hänen työelämätaitojaan. Työn laatija kykeni rajaamaan aiheensa niin, että hänellä oli työn tekemiseen vaaditut resurssit niin aineiston saatavuuden kuin aikataulussa pysymisen suhteen.

Opinnäytetyössä noudatettiin tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja eli rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä sekä tulosten esittämisessä. Työssä otettiin muiden tutkijoiden työ ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon. Työssä ei myöskään esitetty tai käytetty oikeudettomasti omissa nimissä toisen henkilön tutkimustulosta, -idea, -suunnitelmaa, -havaintoja tai -aineistoa.

Opinnäytetyön laatija toteutti työllään geronomin ammattieettisistä ohjeista keskeisten alaan liittyviä lakien ja suositusten hyödyntämistä yhtenä tavoitteenaan kehittää palvelun laatua niiden pohjalta. Opinnäytetyö edisti laatijaansa ja edistää sen lukijoita kehittämään työtään suositusten ja lakien suuntaisesti.

Opinnäytetyön laatija käsitellessään henkilötietoja huolehti tietosuojasta ja tietoturvasta koko käsittelyn ajan. Laatija ei esimerkiksi muistiinpanoihinsa laittanut ylösnimiä, ja kuvatallenteet hän poisti peruuttamattomasti niiden käytön jälkeen. Siten käsiteltyään tutkimuksen tulokset, laatijalla ei ollut enää hallussaan henkilötietoja. Tutkimuksen tulokset eivät sisällä henkilötietoja eikä työ sisällä salassa pidettävää aineistoa.

Opinnäytetyön laadinnassa ei tarvittu tutkimuslupia. Yhteistyösopimus tehtiin toimeksiantajan kanssa ennen opinnäytetyön aloittamista.

6.4 Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyön tuloksia voidaan esitellä toimeksiantajan klubikokouksissa sekä työ on löydettävissä toimeksiantajan materiaaleista. Työ on lisäksi luettavissa kaikille avoimessa Theseus-julkaisuarkistossa.

Opinnäytetyöstä lukijat saavat niin tietoa kirjaamisesta ja sen oikeudellisesta perustasta kuin käytännön ohjeitakin. Työtä voi lukea myös toisista näkökulmista, esimerkiksi tarkastelemalla sitä oikeusvaltion tai hyvinvointivaltion periaatteiden toteuttamisen kautta.

Kotipalvelussa ja / tai kotihoidossa tapahtuvaa päivittäistä kirjaamista voisi tutkia myös käytännön läheisemmin. Itse kirjaajilta olisi aiheellista kysyä, mitä lakeja he noudattavat kirjatessaan ja mitä kyseisten lakien pykälissä sanotaan. Heiltä tulisi tiedustella, mitä he ovat ymmärtäneet kirjaamisen tarkoitukseksi. Vastausten perusteella tulisi oletettavasti toteen näytetyksi tarve laatia kirjaamisohjeet kotipalveluun ja / tai kotihoitoon asianmukaisilla laeilla perusteltuina. Kirjaamisohjeet perusteluineen olisi syytä saattaa myös esimiesten tietoon.

LÄHTEET

Aalto, L. & Roos, R. 1991. Kotiavustajan opas. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

Aluehallintovirasto. Aluehallintovirastot. Viitattu 10.2.2020
<https://www.avi.fi/web/avi/aluehallintovirastot>

Andström, K. 2017. Lainoppi ja oikeudenalat. Lainoppi ja oikeudenalat -osio Helsingin yliopiston Avoimen yliopiston Johdatus oikeustieteeseen -verkkomateriaalissa. Viitattu 19.2.2021. <https://blogs.helsinki.fi/avoin-johdatusoik/lainoppi-ja-oikeudenalat/>

Asetus kunnallisesta kodinhoitoavusta n:o 675/1966. Suomen asetuskokoelma 1966 n:o 270-279.

Asetus kunnallisista kodinhoitajista 1950. Teoksessa Maunula, V. 1961. Kunnallinen kodinhoitaja. Opas kodinhoitajille, kodinhoitajaoppilaitosten opettajille ja oppilaille sekä kodinhoitotoimintaa johtaville kunnallisille viranomaisille. Helsinki: Kodinhoitajat ry, Kodinhoitajat ry:n julkaisu n:o 1.

Asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 9.10.1992/912.

Asetus sosiaalialan oppilaitoksista 499/1987.

Bergström, E. 2018. Oikeuslähteet -tietopaketti. Viitattu 21.4.2021.
https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/kotimaiset-oikeuslahteet/Sivut/default.aspx

Edilexin verkkosivut. n.d. Viitattu 9.10.2021. <https://www.edilex.fi>

Eduskunnan avoimen datan verkkosivut. n.d. Digitoidut valtiopäiväasiakirjat 1907–2000. Viitattu 9.10.2021. <https://www.avoindata.eduskunta.fi/>

Eduskunta. n.d. Yleistä oikeuslähteistä ja oikeudellisesta informaatiosta. Oikeuslähteet -tietopaketti. Viitattu 4.3.2021.
https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/kotimaiset-oikeuslahteet/Sivut/Yleista-oikeuslahteista-ja-oikeudellisesta-informaatiosta.aspx

EOAK 8.5.2018. 263/2017.

Eranti, E. 1999. Helsingin kotihoitojärjestelmä. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Sosiaaliviraston julkaisusarja A3/1999.

Eriksen, L., Harju, L., Lohtander, J., Mukkala, L., Nissi-Onnela, S., Sassali, O. & Rousu, T. 2018. Kotihoidon palvelukuvaus. Monipuoliset tuen muodot kotona asumiseen Lapissa. Toimiva kotihoito Lappiin-hanke. Viitattu 15.4.2021.
http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/toimiva-kotihoito-lappiin/hankkeentulokset/kotihoito_palvelukuvaus

Espoon kaupungin sosiaalijohtosääntö 1985. Espoon kaupungin säädöskokoelma. Espoo: Kaupunginkanslia.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus, 27.4.2016, (eu) 2016/679, EUVL L 119, 4.5.2016.

Finnan verkkosivut. n.d. Viitattu 9.10.2021. <https://www.finna.fi>

Finlexin verkkosivut. n.d. Viitattu 9.10.2021. <https://www.finlex.fi>

Grönroos, E., Lapveteläinen, P., Perälä, M-L. & Turunen, H. 2006. Tieto- ja viestintätekniiset valmiudet kotihoidossa saumattomien hoito- ja palveluketjujen mahdollistajana. Helsinki: Stakes. Stakesin raportteja 3 / 2006.

Haavisto, V., Heikkinen, M. & Kerosuo, H. 2009. Helsingin kaupungin kotihoitokeilun loppuarviointi. Helsinki: Verve Consulting. Viitattu 13.1.2021. https://www.hel.fi/static/helsinki/paatosasiakirjat/Kh2009/Esityslista24/liitteet/Helsingin_kaupungin_kotihoitokeilun_loppuarviointi_30.3.2009.pdf

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hammar, T. & Perälä, M-L. 2003. PALKOmalli - Palveluja yhteensovittava kotituuminen ja kotihoito organisaatorajat ylittävänä yhteistyönä. Helsinki: Stakes. Aiheita 29/2003.

Hassemer, W. 2005. Lainopillinen hermeneutiikka. niin & näin 2 / 2005, 87 – 95.

Haverinen, R. & Päivärinta, E. 2002. Ikäihmisten hoito- ja palvelusuunnitelma -opas. Opas työntekijöille ja palveluista vastaaville. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Kuntaliitto & Stakes.

HE 1 /1998. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 102/1981. Hallituksen esitys Eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi. Digitoidut valtiopäiväasiakirjat. Eduskunta. Avoin data. Viitattu 16.11.2020. <https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>

HE 137/1999. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 140/1975. Hallituksen esitys eduskunnalle kunnallislaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 174/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansanterveyslain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta.

HE 212/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 221/2004. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja kansanterveyslain väliaikaisesta muuttamisesta.

HE 253/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköistä käsittelyä koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 345/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain 10 ja 14 §:n muuttamisesta.

HE 49/1986. Hallituksen esitys eduskunnalle henkilörekisterilaksi ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE N:o 101/1981. Hallituksen esitys Eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelua ja valtionosuutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE N:o 76 1985. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kunnallisesta kodinhoitoavusta annetun lain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta.

HE N:o 86/1980. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eräiden sosiaali- ja terveydenhuollon lakien muuttamisesta.

Heikkilä, M., Kainulainen, S. & Rauhala P-L. 2000. Julkiset hyvinvointipalvelut: palveluiden ja työelämän laatu. Suomi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Henkilörekisterilaki 471/1987.

Henkilötietolaki 22.4.1999/523.

Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17.

Hovilainen-Kilpinen, T., Kari, O., Niskanen, T. & Räisänen, R. 2019. Kotihoidossa toiminen. Helsinki: Sanoma Pro.

Hyppönen, H. (toim.), Hämäläinen, P., Kärki, J., Palojoki, S. & Turunen, T. 2008. Ammattilaisten tiedontarpeista sosiaali- ja terveydenhuollon rajalla. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Stakesin raportteja 32/2008.

Hyvönen, P., Luukkonen, I. & Tuomainen, T. 2006. Toimintaympäristön ja tiedonkulun kuvaus 1.12.2005 – 10.5.2006 Sotkamon kotihoidossa. Kartoitusta ennen mobiililaitteen käyttöönottoa. Viitattu 13.1.2021.

http://www.oppi.uef.fi/uku/zipit/julkaisut/TeKo_Alkukartoitus.pdf

Häkkinen, H., Laitinen, P., Minkkinen, I., Röppänen, P. & Toivanen, M. 2004. Kotihoidon toiminnat ja tiedot. Kotihoidon tiedon tarpeet. Toimintalähtöinen vaatimusmäärittely. PlugIT-hanke. Kuopion yliopisto. Viitattu 10.1.2021.

http://www.oppi.uef.fi/uku/plugit/seminaari29300304/materiaalit/Kotihoidon_toiminnat_ja_tiedot.pdf

Ikonen, E-R. & Julkunen, S. 2008. Kehittyvä kotihoito. Helsinki: Edita Prima.

Ikonen, E-R. 2013. Kehittyvä kotihoito. Porvoo: Bookwell Oy.

Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. 2008. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3.

JIK-peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä. 2015. Kotihoidon prosessi, sisältö ja kriteerit. Viitattu 15.4.2021. https://www.jikky.fi/files/5792/Kotihoidon_kriteerit.pdf

JIK-peruspalveluliikelaitoskuntayhtymä. n.d. Kotihoidon palvelukuvaukset. Viitattu 15.4.2021. https://www.jikky.fi/palvelut/ikaantyvien_palvelut/kotiin_tarjottavat_palvelut/kotihoidon_sisallot

Jokinen, A. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokanto. Viitattu 19.9.2021. <https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus/>

Joustie, H., Kivelä, J., Kuusela, J., Temmes, M. & Tiihonen, S. 2015. Aikalaisanalyysiä suomalaisen hyvinvointivaltion lähtökohdista, kehityksestä ja ongelmista. Hallinnon tutkimus 2/2015, 173–181.

Jäppinen, A., Kärki, J., Kääriäinen, A., Laaksonen, M., Penttilä, M., Sahala, H. & Tapola-Haapala, M. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 54/2011.

Kaarlonen ym n:o 123/1966. Ehdotus laiksi kunnallisesta kodinhoitoavusta. Digi-toidut valtiopäiväasiakirjat. Eduskunta. Avoin data. Viitattu 1.11.2020. <https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>

Kansallisarkiston Astia-verkkopalvelu. n.d. Viitattu 9.10.2021. <https://astia.narc.fi/astiaUi/>

Karvinen, K. 2008. Asiakkaaseen viittaaminen kotihoidon hoitokertomuksissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Kieli- ja käännöstieteiden laitos.

Kerava. 2017. Kotihoidon työntekijän hoitomerkinä. Teoksessa Kuutti, K. Kotihoidon mobiilikirjaaminen ja toiminnanohjaus. YAMK-opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Kodinhoitajien ja kotiavustajien työpäiväkirjat ja raportit 1973. Sastamalan kaupunginarkisto. Vammalan kaupunki Sosiaalilautakunta Ai:1.

Kodinhoitajien työselosteet, työtunti-ilmoitukset ja matkalaskut 1994. Sastamalan kaupunginarkisto. Äetsä Sosiaali- / perusturvalautakunta Aca:1.

Kodinhoitoapu 1971. 1974. Helsinki: Sosiaalihalitus. Suomen virallinen tilasto XXI A:16.

Kodinhoitoapu 1973–1974. 1976. Helsinki: Sosiaalihalitus. Suomen virallinen tilasto XXI A:20.

Kodinhoitoapu 1980. 1981. Helsinki: Sosiaalihalitus. Suomen virallinen tilasto XXI A: 30.

Kodinhoitoavun perhekortti. Muutos tilastoinnissa 1975 lähtien. Sosiaalilautakunnille ja muille kodinhoitoapua harjoittaville yhteisöille. Kansallisarkisto. Sosiaalihuollituksen hallinto-osaston arkisto. Dab Ohjekirjeet 1972 – 1975. Dab:1 H3/3147/5. Suunnittelu- ja tilastotoimisto Helsinki 1975-01-20.

Kodinhoitotoiminnan lomakkeisto. 1969. Suomen Kunnallisliiton arkisto. Poistetut lomakkeet. Di3:74.

Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö 51/1968. Espoon kauppalan säädöskokoelma.

Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö 51/1973. Espoon kaupungin säädöskokoelma. Espoo: Kaupunginkanslia.

Kodinhoitotoiminnan ohjesääntö. 1979. Espoon kaupungin säädöskokoelma. Espoo: Kaupunginkanslia.

Kotipalvelun uudistettu lomakkeisto. Kansallisarkisto. Sosiaalihuollituksen suunnittelu- ja tilastotoimiston arkisto. Tilastointia varten lähetetyt ohjeet ja suunnitelmat 1969 – 1990. Muut sosiaalihuollon toimialat. Kdb:3. Suunnitteluosasto 19.11.1985.

Kotipalvelutyö muutoksessa. Kotipalvelun sisällön kehittäminen ja muihin palveluihin yhteensovittaminen -projekti. Osaraportti. Helsinki: Sosiaalihuollitus. Raporttisarja Nro 19/1988.

Kuntalaki 410/2015.

Kuntaliitto. 2017a. Sosiaalihuolto. Viitattu 10.2.2020.
<https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaalihuolto>

Kuntaliitto. 2020b. Järjestämisvastuu. Viitattu 10.11.2020.
<https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/palveluiden-jarjestaminen-ja-tuottaminen/jarjestamisvastuu>

Kuntasanasto. 2013. Helsinki: valtioneuvoston kanslia ja valtiovarainministeriö. Viitattu 8.2.2020. <https://mot.kielikone.fi/mot/valter/>

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980.

Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta 270/1966. Suomen asetuskokoelma 1966 n:o 270-279.

Laki kunnallisesta kodinhoitoavusta annetun lain muuttamisesta n:o 86/1980. Digitoituidut valtiopäiväasiakirjat. Eduskunta. Avoin data. Viitattu 16.11.2020.
<https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>

Laki kunnallisista kodinhoitajista 1950. Teoksessa Maunula, V. 1961. Kunnallinen kodinhoitaja. Opas kodinhoitajille, kodinhoitajaoppilaitosten opettajille ja oppilaille sekä kodinhoitotoimintaa johtaville kunnallisille viranomaisille. Helsinki: Kodinhoitajat ry, Kodinhoitajat ry:n julkaisu n:o 1.

- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä 9.2.2007/159.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon saumattoman palveluketjun kokeilusta 22.9.2000/811.
- Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 13.12.2001/1230.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817.
- Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.
- Laki sosiaalihuollon hallinnosta annetun lain muuttamisesta N:o 86/1980. Digitoidut valtiopäiväasiakirjat. Eduskunta. Avoin data. Viitattu 16.11.2020. <https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>
- Laki sosiaalihuollon hallinnosta n:o 33/1949. Digitoidut valtiopäiväasiakirjat. Eduskunta. Avoin data. Viitattu 1.11.2020. <https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>
- Laki sosiaalihuoltolain 6 §:n muuttamisesta 1329/2006.
- Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta 736/1992.
- Laki sosiaalihuoltolain väliaikaisesta muuttamisesta 1428/2004.
- Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta 31.10.2008/668.
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.
- Lehtonen, A., Lehtonen, M. & Puhakka, A. 1990. Kotipalvelu sosiaalihuollon työmuotona. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Lerssi, P. 2016. Mobiilikirjaamisen kehittäminen Hattulan kotihoidossa. AMK-opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.
- Maunula, V. 1961. Kunnallinen kodinhoitaja. Opas kodinhoitajille, kodinhoitajaoppilaitosten opettajille ja oppilaille sekä kodinhoitotoimintaa johtaville kunnallisille viranomaisille. Helsinki: Kodinhoitajat ry, Kodinhoitajat ry:n julkaisu n:o 1.
- Miettinen, J. 2012. Hyvinvointivastuu hyvinvointivaltiossa. Julkisen vallan vastuunotto Suomessa 2000-luvulla. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen Yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos.
- Niemelä, A-L. & Simoila, R. 2007. Helsingin kaupungin kotihoitokokeilun väliarviointi 1.1.2005–30.6.2007.
- Niemelä, A-L. 2006. Kiire ja työn muutos. Tapaustutkimus kotipalvelutyöstä. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 206.
- Nieminen, K. 2020. Ristiriitainen soft law – liian paljon vai liian vähän soft law'ta? Lakimies 7-8, 1081–1103.

Ohjeita tietojen antamiseksi vuoden 1988 kotipalvelutilastoa varten. Kansallisarkisto. Sosiaalihuollon suunnittelu- ja tilastotoimiston arkisto. Tilastointia varten lähetetyt ohjeet ja suunnitelmat 1969 – 1990. Muut sosiaalihuollon toimialat. Kdb:3. Suunnitteluosasto 27.12.1988.

Ohjeita tietojen antamisesta vuoden 1990 kotipalvelutilastoa varten. Kansallisarkisto. Sosiaalihuollon suunnittelu- ja tilastotoimiston arkisto. Tilastointia varten lähetetyt ohjeet ja suunnitelmat 1969 – 1990. Muut sosiaalihuollon toimialat. Kdb:3. Suunnitteluosasto 9.8.1990.

Paljärvi, S. 2012. Muuttuva kotihoito. 15 vuoden seurantatutkimus Kuopion kotihoidon organisoinnista, sisällöstä ja laadusta. Väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 39.

Pesonen, H. 2017. Saako vanhuksen voinnista kirjoittaa viestivihkoon? Osassa Tamperetta luovuttiin tietosuojajauhan takia. Aamulehti 17.8.2017.

Pikassos. 2019. Toimintasuunnitelma 2019. Tampere: Pikassos Oy.

Riipinen, K. 2019. Kuinka sujuu kotihoidon työpäivä? Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimen uutiskirjeet 10.12.2019. Viitattu 20.12.2020.
<https://www.hel.fi/sote/fi/esittely/julkaisut/uutiskirjeet/kotihoidonpaiva>

Rikoslaki 19.12.1889/39 muutoksineen.

Roos, R. 1984. Kotiavustajan opas. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto ry.

Roos, R. 1986. Kotiavustajan opas. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto ry.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 23.2.2020.
https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3.html

Saari, J. 2019. Hyvinvointivaltio eriarvoistuneessa yhteiskunnassa. Helsinki: Valtio-neuvoston kanslia. Toimi-hankkeen selvityshenkilön raportti.

Saari, J. 2010. Hyvinvointivaltion rakenne. Teoksessa J. Saari (toim.) Tulevaisuuden voittajat – hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa. Helsinki: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2010, 29–84.

Sanerma, P. 2009. Kotihoitotyön kehittäminen tiimityön avulla. Toimintatutkimus kotipalvelun ja kotisairaanhoidon yhdistymisestä. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. Acta Electronica Universitatis Tampensis 891.

Siira, H. 1998. Asiakkaan autonomiaa rakentamassa? Tapaustutkimus kunnallisesta kotipalvelusta asiakkaan suoriutumisen tukena. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 33.

Siltala, R. 2001. Johdatus oikeusteoriaan. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.

Sivonen, M. 2017. Dokumenttianalyysi tutkimusmenetelmänä terveystieteissä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Hoitotieteen laitos.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. 2020. Valvira. Viitattu 10.2.2020. <https://www.valvira.fi/valvira>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2018. Itsemääräämisoikeutta vahvistavan lakikokonaisuuden valmistelu jatkuu - asiakas- ja potilaslaki ei ehdi eduskuntaan tällä hallituskaudella. Viitattu 16.5.2021. <https://stm.fi/-/itsemaaramisoikeutta-vahvistavan-lakikokonaisuuden-valmistelu-jatkuu-asiakas-ja-potilaslaki-ei-ehdi-eduskuntaan-talla-hallituskaudella>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021. Sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintasäädösten kokonaisuudistus käynnistyy. Viitattu 9.5.2021. <https://stm.fi/-/sosiaali-ja-terveydenhuollon-tiedonhallintasaadosten-kokonaisuudistus-kaynnistyy>

Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d.a. Kotihoito ja kotipalvelut. Viitattu 10.2.2020. <https://stm.fi/kotihoito-kotipalvelut>

Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d.b. Historiaa. Viitattu 13.2.2020. <https://stm.fi/ministerio/historiaa>

Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d.c. Sosiaalialan osaamiskeskukset. Viitattu 27.2.2020. <https://stm.fi/sosiaalialan-osaamiskeskukset>

Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d.d. Kunnat. Viitattu 23.10.2020. <https://stm.fi/kunnat>

Sosiaalihuoltoasetus 607/1983.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Sosiaalihuoltolaki 710/1982.

Sosiaaliohjesääntö. 1972. Sastamalan kaupunginarkisto. Vammalan kaupunki Sosiaalilautakunnan arkisto V25:1 Cd:8 Sosiaalilautakunnan pöytäkirjat 1972–1973. Vammalan kaupungin sosiaalilautakunta pöytäkirja 8.12.1972 §§:t 727–732 N:o 21. Liite numero 2.

Suomen Hallitusmuoto 94 / 1919.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Uudistuvat kirjaamiskäytännöt. Viitattu 12.5.2020. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kanta-palvelut/sosiaalihuollon-kanta-palvelut/asiakastietojen-maarittelyt/uudistuvat-kirjaamiskaytannot>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020a. Arkistoaineistot. Viitattu 6.11.2020. <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/kirjaamo-ja-arkisto/arkistoaineistot>

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020b. Kirjaaminen. Viitattu 14.4.2021. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kirjaaminen>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020c. Mitä tiedonhallinta on? Viitattu 16.5.2021. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/mita-tiedonhallinta-on->
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021a. Asiakastietojen määrittelyt. Viitattu 14.4.2021. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/tiedonhallinnan-ohjaus/sosiaalihuollon-tiedonhallinta/asiakastietojen-maarittelyt>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021b. Asiakirjarakenteiden tulkinta ja käyttö. Viitattu 14.4.2021. <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/tiedonhallinnan-ohjaus/sosiaalihuollon-tiedonhallinta/asiakastietojen-maarittelyt/asiakirjarakenteiden-tulkinta-ja-kaytto>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. n.d. Sosmeta. Sosiaalihuollon asiakirjarakenteiden ja metatietojen palvelu. Viitattu 14.4.2021. <https://sosmeta.thl.fi/sosmeta-publish-ui>
- Tietosuojalaki 5.12.2018/1050.
- Tietosuojavaltuutettu 23.10.2009. D 1773/49/2009.
- Tilastokeskus. n.d. Käsitteet. Julkinen viranomainen. Viitattu 11.2.2020. https://www.stat.fi/meta/kas/julk_viranom.html
- Turun peruspalvelulautakunnan pöytäkirja 11.11.2009.
- Valtiokonttori. 2019. Valtion kirjanpitoyksiköt, virastot ja laitokset sekä talousarvion ulkopuolella olevat valtion rahastot 1.1.2019. Helsinki: Valtiokonttori.
- Valtioneuvoston kanslia. 2017. Uudistuva palvelukokonaisuus – kuntouttava kotihoito ja asiakaslähtöinen kotona asumisen tuki. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 68/2017.
- Valtiopäiväasiakirjat. 1980. N:o 86. Viitattu 16.11.2020. <https://avoindata.eduskunta.fi/#/fi/digitoidut/>
- Valtiovarainministeriö. n.d. Valtionhallinto. Viitattu 26.4.2020. <https://vm.fi/valtionihallinto>
- Viitala, K. 1990. Kotipalvelu – työtä ihmisten kesken. Kotipalvelutyön sisällön kehittämiprojektin raportti 2. Helsinki: Sosiaalihalitus. Sosiaalihalituksen julkaisuja 18/1990.
- Yleiskirje A2/1984/pe. Kotipalvelutoiminta ja sen kehittäminen. Sosiaalihalitus 3.2.1984. Kansallisarkisto.
- Yleiskirje B4/1985/STT sosiaalilautakunnille. Kansallisarkisto. Sosiaalihalituksen suunnittelu- ja tilastotoimiston arkisto. Tilastointia varten lähetetyt ohjeet ja suunnitelmat 1969 – 1990. Muut sosiaalihuollon toimialat. Kdb:3. Tilasto-osasto 19.12.1985.